This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

J 910

J 910

J910

J910

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186311353
3186311353

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK CXX—CXXI.

NOVAK,

PODGORSKE PRIPOVIJETKE.

U ZAGREBU.
TISAK K. ALBRECHTA.
1889.

Digitized by Google

PODGORSKE PRIPOVIJETKE.

PRIPOVIJEDA

120 804

VJENCESLAV NOVAK.

U ZAGREBU.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE".
1889.

Digitized by Google

Digitized by Google

Kad se god sjećam svoga djetinjstva, davnih doživljaja u uskim ulicama kamenoga Senja s malim drugovima, a pod okriljem dobre mi majke, jedva da je što moglo ostaviti u mojoj duši onako jaku uspomenu, kao prosjaci Podgorci. Malo je koji dan minuo, da nijesam vidjevao te bogalje odrpana odijela, snuždena lica, a nakažene tijelom, kako su samo mogli smišljati. I susjedi i ukućani darivahu ih kruhom i novčićem, ali pripovijedahu o njima toliko, da sam u djetinjoj fantaziji pomišljao Podgorje njekakim prosjačkim carstvom, koje živi od tudje milosti pod zemljom onako, kako živu mravi u mravinjaku. — Kasnije kad odrastoh, bilo mi je prilike, da proboravim po mjesec i dva u podgorskim općinama, da pješke prodjem to prosjačko carstvo i da bolje zavirim u njihov život. Upoznao sam ljudi, koje živa nevolja tjera u svijet, a našao i takovih, koji su prosjačijom zgrnuli lijep imutak. Al kada ti pokuca na vrata i pruži zgrčenu ruku: Udijelite — ne bi razaznao, komu je u ruku utisnula prosjački štap bijeda, a komu obijest i navika, da na laku ruku do-

Digitized by Google

bije svakidanji hljeb. — Kakvi bili — u svojoj su kući pošteni ljudi, a radini, da se snebivaš, kako je taj prosjak u kamenoj pustoši ogradio ograde, iskrčio vinograde i zelenim listom nakitio mrtav kraj, koji pustoše bure i oplakuje valovlje morsko. Nudjali su mu plodnih krajeva u ravnoj Slavoniji, al malo se tko odvrgao od mora: zavolio je divlje prodole, grdne gudure, ljutu buru i bijesno more; od tuda se zalijeće u svijet kao ptica s gnijezda i vraća se opet u svoj goli kraj . . .

Digitized by Google

U prosjačkoj kući.

O božiću je — bura je. Zapjenjeno valovlje i šumi i pjeni se i bije o izdrtu obalu i igra s barkom kao razigrani lav s iznemoglim psetancem. Bura fijuče niz strmu dragu, diže u rasprah slanu vodu, a milijuni kapljica rasiplju se poput dragoga kamenja vrh oskorupljena vala. Opet se pomolila iza oštra rta barka, poigravajući na bijesnom moru. Čudne igre, moj Bože! Ta mala barka djisne, skoči, posrne, nagne se, utrne, nestane je, — pa eno se opet poput lake igračke popne vrh vala i zarije kljunom u debelo more. — U dragi zavije nov bijes bure, trn se savije, kamen odvali, more uzavri, crna sjena preleti preko valovlja, pa se digne bijelim dimom visoko, do oblaka, a barka iščezne, opet se pomoli, pa nastavlja, okrenuta k dragi, očajnu borbu s bijesnom silom vala.

— Drž'!

— Drž'!

— U ime božje!

Pa upru jače.

— Veselo, braćo!

— Veselo-o-o! odazivlju se jedan drugomu. Bura im lepeće košuljom, tuče u oči, bije u prsa — zimska bura!

— Veselo! M o l a (spuštaj) sidro!

— M o l a - a! — Stropoćući gine u more lanac, a dječak skoči na izdrtu obalu i vuče barku u luku, ka-

Digitized by Google

kovih je majka narav — hvala providnosti — dobrano posagradila u hrvatskom Primorju. — Barka se usidrila, i na uzbibanom moru kao da odiše od silna napora.

Poskakasmo na obalu — pustu, golu obalu. Ni čovjeka, ni kuće, ni ptice, ni vuka — ni sjene životu: kamen pa klisura, pa opet kamen, a za njim klisura.

— Kud ćemo?

— Ima gore kuća, bit će pol ure hoda, dok prevalimo prvi brijeg.

Podjosmo.

Od mora pa sve dalje isti vidik, isto tlo: kamen, pa kamen. Nikakve promjene. Ovdje naslagano i nabacano blijedosivo kamenje, ondje nikla klisura, onamo se veličanstveno digla pećina, pa opet dalje — a što dalje?

— Kamen, siv, pust, mrtav kamen!

Tek na jednom — ne bi očima vjerovao: sred kamena obzidana ograda, a u ogradi strše crni ogranci smokve i breskve, niže k tlu savile se lozine rozge kao ukočene zmije.

U zaklonku smo prosjačkoga stana, kuća Ante Mršića. Udjemo u nutra: četiri mornara i ja peti.

Na niskom ognjištu gušila se u dimu vatra. Crno je, tamno i čadjavo sve u toj kući; čadjava je i uzana sobica, u kojoj se nadula ilovasta peć. Na zidu visi šarena i nejasna slika Bogorodice, za njom je zataknuta maslinova grančica; pod slikom visi križić od porculana, na njemu Spasitelj bez jedne ruke. Još je u sobi stol, uza nj klupa i dva stolca, pa velika, stara škrinja. Na uzahan prozor, oblijepljen papirom, ne ulazi dosta svjetla; mračno je, tjeskobno njekako u tom stanu.

— Dobar dan, božji ljudi! Ima li koga u kući? poviče mornar.

Digitized by Google

— Tko si božji? čuo se iz tamna kuta hrapav, izmoren glas stara čeljadeta.

Mornar podje onamo. Časak poziraše u tminu, a onda pozdravi glasno:

— Hvaljen Isus i Marija, djedo!

— Uvijeke, sinko! odgovori djed sa svoga ležišta još muklije, pa zastenje.

Bilo je to staro, starcato čeljade, obraslo neurednom, bijelom bradom, žuto, suho, upalih očiju, iznemogle snage — živ mrtvac.

— Tko si? . . . Čini mi se, da vas je još . . . Ne vidim, tužio se starac.

— Ja sam, djedo Ante: Ivan — Ivan Barilović pokojnoga Jandre; znate li me?

— Znam, Jandrin, Bog ga pomiluj! . . . Oči mi ne služe, sinko . . .

— Kako ostariste, djedo? Kad no sam preklani ovdje bio, držali ste se kao star panj.

— Hvala Bogu! . . . Eto već cijelo ljeto ovako: ni makac! . . . A jô! . . . Godišta su, sinko, ali pokle mi se zamrazila lula, od onda samo joj i joj . . .! Zlo, sinko, nastavi djed iza stanke svedj stenjući; molim Boga, da mi se smiluje, jer eto sva mi ledja živa rana, ne mogu nikamo ni rukom ni nogom . . . A kako ste vi ovamo?

— Bura, djedo; ne bi se izvezao, nego da je milost božja s tobom. — Al odoh ja variti objed, a ti, djedo, lezi! Ne stenji previše, jer evo s nama i gospodina načelnika, varao ga nestašni mornar.

Približim se k starcu, da ga štošta upitam, ali starcu se nije dalo govoriti; možda od slabine, možda od bolesti, a možda i s toga, što se siromasi više boje gospode, nego se od nje nadaju.

Digitized by Google

— Tko ti je još u kući, djedo? upitat ću starca.
— Baba, poglaviti gospodine!
— Vas dvoje sami?
— M—m! — potvrdi djedo sve jače stiskujući oči.
— Dugo li boluješ?

Ne bješe odgovora. Promatrah ga još koji časak. Leglo mu nije bilo udobno: pod starim njekakvim prostiračem nješto slame, pod glavom mu torba sijena, a u stari, otrcani biljac bio starac umotan kao malo dijete. Po biljcu rasula mu se rijetka, neuredna bijela brada, iz koje se žutjelo starčevo lice. Starac je ležao mirno prateći katkada hropotljivo disanje muklim stenjanjem. Povukoh se u kuhinju, a za malo udje iz vana starica, noseći u razbitom vrču vode. To staro, suho čeljade, zamotano u trošne prosjačke haljine, išibala bura, te su joj upale oči sve suzile. Ušavši u kuću začudi se malo, opazivši nas četvoricu oko ognjišta, a onda mahom pozdravi: Hvaljen Isus i Marija!

— Na vijeke, babo Klaro! Gdje si bila? upita ju mornar.

— Amo iza glavice, išla sam moliti kapljicu vode; meni je bunar daleko.

Brzo se skuhalo meso, a vješti kuhač Nikola uze peći ribu, što su je ubili prije bure — Bog im prostio — dinamitom.

Dotle podjoše dvojica, da potraže „dračevca“, kako zovu podgorsko vino.

Po objedu reče nam stara, da djed spava, pa sjedne k nama, da sluša razgovor mornara

Pripovijedahu mornari o moru, ribi, vinu i trgovini, glavarini i zemljarini, a starica se uzdišući tužila na svoj udes.

Digitized by Google

— Eh, da mi je sin živ, ne bi me trla ovaka nevolja; kakav čovjek, a kakvo u njega srce! vapijaše stara.

— Umr'o ti sin? upitam staru.

— Poginuo! Bio je čovjek visok kao Nikola — na zdravlje mu bilo — a ljudina jaka i pristao svakuda. Eto ljudi: lažem li?

— Vrijedan je bio, pošten! potvrdiše mornari.

— Pripovijedaj, gdje je poginuo?

— Bio mornar . . . Ukrcao se na staru brodinu i ja ih jadna gledala, kako su zamakli za školj . . . Srce mi je slutilo zlo, išla sam kući, a suze mi sve same dolazile na oči . . . . Jedva sunce doseglo školj, stali se dizati oblaci sa svih strana: ružno je bilo nebo, valja kao nikada. Strijela bljesni sad na jednoj, sad na drugoj strani, daleko njegdje grmjelo, kao da se nebo trese, a visoko u oblacima šumio vjetar, da ti je dušu hvatao strah . . . Križala sam oblake, bacala blagoslovljenu maslinu u vatru, molila i plakala — al ono sve gore . . . Gdje mi je sin? Jedino dijete, gospodine, sva nada, sva radost starim sirotama! Ta znate, ljudi, šta je srce, tvoja krv, dijete začeto pod tvojim srcem, dojeno na tvojim prsima u gladu, zlu i svakoj nevolji! Gdje mi je dijete? sve sam se pitala i letjela iz kuće i u kuću kao bez pameti! . . . . Gledam k moru — pakao, oslobodi Bože! Munja bljesnu, u noći se zasvijetli školj, i u duši mi bude laglje. Umirih se, da su za školjem usidreni, ta ljudi su, nijesu djeca! . . . Vratim se u kuću, sjednem kraj staroga, i tiho se molim svetomu Nikoli (na pomoć nam budi!). Tad na jednom prasnu nješto na ognjištu kao najjača puška . . . Zamrlo mi srce, skočim i gledam: sve na svom mjestu, sve mirno, samo vani šumi bura, pljuska kiša, a grom za gromom ruši se po nebu . . . Vratim se u

Digitized by Google

sobu, al na stolu čaša razlupana u sto komada . . . Vajmeh! pograbim se za glavu i zavapim: Poginuo mi sin! . . .

Sutra dan potekoh u grad sva brižna i puna nade . . .

Poginuli! . . . Zateklo ih vrijeme sred mora, borili se, al što će gnjilo drvo na moru u onakvoj noći! —

Dvojica se božjim čudom spasla, a od četvorice nikada glasa . . . Pripovijedala su mi ona dvojica, da su ga gledali, kad bi planula strijela, kako se otimlje s morem, i slušali, kako zove u pomoć.

Odkud pomoći! . . . Utopio se . . .

Starica umukne, pa prinese rubac na stare, izplakane oči. Bilo nam je svima tjeskobno. Nikola se razabere prvi, natoči čašu, pa poda starici: Pij, babo Klaro! Mrtve Bog pomiluj, a žednim bilo na zdravlje!

Starica srkne. — Vidiš li, ostala sam sama, gola sirota bez pomoći, bez milosti! Svatko ima koga svoga, a meni Bog dao onoga jadnika, da ga gledam, kako od dana do dana čeka smrt. Neka se vrši božja volja! Al nikomu, ljudi, ne dao Bog ni pô rane, što je ja nosim na svomu srcu. —

Dugo se još razgovaralo, a pod mrak malaksala bila bura, i mi se oprostismo sa starom.

Dugo još iza toga sretao sam babu Klaru u gradu, gdje bi prosjačila. A koliko je, Bože, ljudi zagledalo ranu na srcu iznemogle prosjakinje?

Digitized by Google

Raskuće Luke Doljana.

I.

Zora je. Velebitski zrak tiho struji gorom. Gora se zeleni mladim listom, polje se osulo cvijetom — proljeće je. Čini se, da sva zemlja diše krepko nabreknuvši životnom snagom. Sunce se još ne pomalja, ali dan je, jutarnje bijelo svjetlo probudilo je već cijelu prirodu: ptice cvrkuću i sto drugih glasova javlja se kazujući, da sviće nov dan, da se započinje nov rad. Lijepo je to čuti, lijepo vidjeti tu ranu sliku, što si je udešava priroda sama.

U velebitskom proplanku stisnula se šaka kućarica. Gola ih nevolja zbila tu, ali u lijepom jutru čini se i njihovo prosjačko lice zadovoljno i veselo. Modruljast dim diže se iz kućica ko tanahan stup ravno u zrak i nestaje ga visoko u vedrini, odakle se razliježe vedrinom slatka melodija ševina.

Iz jedne tih kućica izvukao se starac, u zaseoku zovu ga Luka Doljan. Sitan je starčić, al iz narovanoga mu lica bije rumenilom staračka krepčina. Pričepivši palcem žeravicu u luli, zaokruži starac okom polje i goru, pa digne glavu k vedromu obzorju i uzdahnuvši stuca se na klupčicu, kao da će reći: Ajde — lijepo je! — Sjedi stari pa pucka usnicama, a male mu oči ispod krupnih obrva njekako ne miruju. Nije mu nješta pravo. Zamislio se, svaki čas popotegne omašni, sijedi brk, pa

Digitized by Google

ljutito pljucne. Teško mu je, da. Sutra će mu sin u soldačiju, oteli mu ga za tri godine, a tko zna, možda za uvijek. — Bio je i on soldat na carskom brodu, pa da ga upitaš, žali li za onim godinama, osmjehnuo bi se na te sažaljivo, kao da si ga htio uvrijediti: Što bih žalio! Vidio sam svijeta, služio cara, a car ne prima u svoju družinu kakvu god rdju! — Pa što žališ sina? — Smeo bi se i počeškao po sijedoj glavi: A što ja znam! Onda su bila njekako drugačija vremena — što li! Jest čast služiti cara, al teška je to služba i gorak krušac. Pa onda — eto se svaki dan govorka, da će se naše carstvo zaratiti poradi njekakih zemalja. A kakav bi bio danas rat! Vele, da nove puške dobacuju, kud ni oko ne doseže, a nabijaju se bez fišeka i bez šipke kud brže nego stare: dok si prije opalio jednu, danas bi dvadeset, pa zrnje njekako mora padati kao kiša. Sami smo stara i ja, a dječak nam ostao sam od sve djece.

Ali ljuće se zapisala soldačija u starčevu pamet. Bog blagoslovio njega i ženu mu Matiju s petero djece. Dvoje umrlo od grlice u osam dana, treće zgnječio voz, četvrta curica — prvo dijete — najslabija od sve djece, otela se svakakvim bolestima i odrasla djevojkom. Bila je slabašna tijela, al drugačije — mogao si je mjeriti zlatom. Znala je na izust molitava ko kakav djak, a hoćeš vezivo, hoćeš šav, hoćeš pletivo — nije joj bilo premice u svemu Podgorju. U kući je nijesu mučili težačkim poslima, ta kako bi, kad si je onako sitnu mogao otpuhnuti s ruke.. — Mirna i bojažljive ćudi nije se rado kitila kao druge djevojke, a u kolo bi je drugarice uhvatile silom; bila je ljepušna, kao da je gospodske ruke, ali momci, valja reći, nijesu joj puno dodijavali: mladost voli živu krv i oči, iz kojih bije vatra, a Ruža niti je znala poskočiti u kolu, niti ošinuti očima onako žestoko, da te nješto bocne u dno srca.

Digitized by Google

Staroj Matiji — kao i svakoj materi — bilo je to na žao. Svaki čas čulo bi se, da se udaje ova ili ona Ružina drúga, a njezinoj kćeri nitko blizu. Zašto ne bi stekla i ona zakonitoga druga? — To pitanje više bi joj mučilo svojom težinom materinju dušu, nego li bojazan, da će joj žensko dijete ostati samo. Ima brata, on će se oženiti, pa će joj biti, kako bude i njemu. Istina, da će snaha krojiti red: ako na djelo — ti si prva, ako na dio — pričekaj! Al svojta je, a krv nije voda.

Tako bi umovala stara, ali se potajice u sebi zavjetovala Majci božjoj Krasnarskoj, neka se nadje dobro čeljade, s kojim bi se ukućilo njezino dijete.

Na jednom se stao pronositi u susjedstvu glas, da će Doljanovu Ružu uzeti Marko Balenov. Stara isprva nije vjerovala. Ta koliko parova složi tako svjetina, a ono dvoje — ni sanjalo! Ali svijet govorkaše sve više, a bome se i mala na jednom promijenila bila: bude razgovornija, stala birati na glavu rubac, koji je išaran ljepšim bojama, prebirala po škrinji, pa gdje je šta bilo blistava, sve na se. Stara pripazi bolje — i bome živa istina! Marko i Ruža sastaju se i guču si kao golub i golubica. — Prve nedjelje odnese Matija župniku pet dvogrošaka, neka se u sv. misi sjeti njezine namjene, daruje oltaru Majke božje voštanicu od četiri groša, izmoli vrh toga pet očenaša i toliko Zdravih Marija — sve u namjenu, neka joj se kćerka složi s Markom i neka Bog blagoslovi, da bude sretno.

A bilo je bome i vrijedno, da se stara toliko uspržila. Marko je lijep momak, a glas mu se pronosi cijelim Podgorjem, što je samouk, što zna izmišljati pjesmu i gonetati kao knjiga. Nikada boljega muža njezinoj kćeri, nikada pristalijega para, pa da si sve dvoje po

Digitized by Google

dvoje slagao od Senja do Karlobaga! A i kuća Markova ponajjača je u općini. Stari mu otac broji dvadeset glava sitnoga blaga, dvije kravice, a domaći kruh jede se malo kad da ne do mladoga. A onda je znao o starom Vicku Balenu prišapnuti svaki Podgorac, da ima i tvrdih škuda, da je dosta svijeta u Podgorju, što mu nosi svake jeseni kamate, pače da su mu u šakama i općinska gospoda, koja su pokucala na prosjačku Vickovu torbu, kad ih je stisnula potreba za gotov novac. — Sve je to bila živa istina, a opet je Vicko bio po licu i po odijelu živa, odrta nevolja, da nije od Senja do štajerskoga Graca nikada sreo milostivu dušu, koja mu ne bi dobacila krajcarak. — U stare dane kao da se kanio svoga zanata, barem nije rodovito, kao od prije, godinu i dvije izgubio u svijetu prosjačijom, ali stara navika i laki dobici opet bi ga izmamili od domaćega ognjišta i stari bi se zaletio u „svijet", pa bilo samo na koji tjedan. U „svijetu" držao se Vicko snužden, kao da će od ljute nevolje izdahnuti dušu, ali u Podgorju bio je goso. Onamo se micao svakoj rdji s puta, a ovdje dao svakomu ćutjeti, da je gazda. Razumio je svoj zanat — i krutomu nemilosrdniku znao bi istući novčić; bio je, kakav si htio da bude, samo da se smiluju ljudi: i slijep i kljast i nijem i padavičar. Jednom se kruto pošališe s Vickom vojnici na senjskoj armici, kad se pričinjao gluhonijem: nametaše mu batina, da izvabe iz njega ljudsku riječ. Održao je četiri, ali kod pete jauknu: Ne, braćo, ako Boga znate! — Tu je šalu znalo čitavo Podgorje, ali bolje da te ujela zmija, nego da si je Vicku spomenuo. —

Ako je prosjački zanat i nosio Vicku, opet nije dao nikomu od svojih, da se pusti po prosjačiji. Bog zna, što ga je odvraćalo, te nije i djecu razaslao u bijeli svijet, da sabiraju darove od dobrih ljudi. Možda je osjećao

Digitized by Google

porugu toga kruha, možda je sam sto puta zaželio koricu hljeba stečenu poštenim znojem, lomljenu na toplom domaćem ognjištu i užitu s božjim blagoslovom. — Samomu teško se bilo odbiti od toga, imao je svojih „konta“ od kamenoga Senja pa do bijeloga Graca na jedan, a u ravnu Slavoniju na drugi kraj. Otvrdnuo je u tom kruhu, ako si ga darovao ili štapom od kućnoga praga tjerao — nije mijenjao lica . . .

Ali djeca neka žive pošteno! . . .

Sin Marko najviše mu je srcu prirastao. Kad se jedne zime vratio iz svijeta, ne malo se začudi, kako je dječak čitao knjigu i pisao po papiru, da nije vjerovao svojim očima. U cijelom Podgorju nema škole, nego dolje kod mora, pa tko bi slao dijete u školu! Pa najkasnije i čemu? Što će Podgorcu knjiga i pismo? — Kad mu kazaše, da je Marko samouk, da je uz blago na paši naučio čitati i pisati, zavoli dijete još više i nješto mu se stalo vrsti po glavi — ne bi li dječaka iškolao i doživio, da bude gospodin? . . . Ali tu mu padoše na pamet riječi općinskoga pisara, koji ga kod čaše vina trepnu po ramenu: E, moj Vicko! Šta se čudiš, da smo i mi na tvom rovašu? Vidiš na meni bolji kaput od tvoga, ali ne pitaš, jesam li već deset godina imao u rukama svoj novčić? — Ja sam dužam stotinu, gospoda u kumpaniji po hiljadu, a carstvo je najveće gospostvo, pa piše duga — tko bi ga izbrojio! — Neka je na svom! zaključivaše Vicko svoje umovanje, ne radja se sreća samo ispod gospodske halje.

Sve je to znala Matija. Ako je Vicko i prosjak, ali može birati snahu u Podgorju, gdje ga volja. Pa, mnjaše Matija, i ja sam kao curica vodila oca po svijetu slijepa, ali kad smo bili sami, vidio je i sunce i mjesec i vidio dobro prebrojiti ono novaca, što su nadijelili dobri

120804

Digitized by Google

ljudi. — I Ruža se sva srećom uznijela — zato misa, zato voštanica, zato očenaši: neka se kćerka jedinica udomi u Vickovu kuću. —

Sastali se stari, a Vicko će naprečac na Matijino kolišanje:

— Veli Marko, da će uzeti tvoju Ružu; ako si ti zadovoljna, ja jesam.

Rukovaše se, poljubiše i napiše do mile volje u smijehu i suzama.

Istom što se tako sporazumjeli starci, dodje od kumpanije, da Marko mora pod mjeru. Vicko otvorio kesu širom, stisnuo općinsku gospodu, pa moli i miti, kune i grozi se — ali sve badava: Marko morao pod pušku. Stari još kako: mora biti, nebore, eto taka zapovijed! Ali mala uzela k srcu, što joj oteli dragoga, i tuguje, kao da su ga sahranili pod crnu zemlju. Samo kad bi stiglo Markovo pismo, sjela bi Ruža gdjegod u samoći, pa čitala i čitala i sve se u duši radovala i kroz suze smiješila, što je njezin Marko uvijek nosi na srcu.

U proljeće javi Marko, da je već tri zvijezde prišio pod vrat, a željne ga bijahu vidjeti i mati i Ruža. Jednoga dana zapute obje u Otočac.

Bijaše sad gizdavo momče taj Marko! Crnu kosu lijepo razdijelio i dizao je nječim masnim, mali brk zavio u dva šilja, na ruke navukao rukavice i — činilo se Ruži — bojao se dodirnuti rodjene matere. Pripovijedaše samo o vojsci i vojevanju, miješaše riječi, kojih nije razumjela, kao što joj se sav pričinio posve drugačiji nego onda, kad bi joj na ledini uhvatio ruku, pa cijeli sat bez cigle riječi upirao u nju vlažne crne oči. — I kad se kući vratila, sililo bi ju čeznuće za njekom tajnom, dalekom slašću, da podje na onu brdinu i tu prospe suze za svojim Markom. —

Digitized by Google

Što je god dolazilo glasova o Marku, nijesu bili ni malo utješljivi po Ružu: govorahu o njemu domaći ljudi, da je u službi prema mladjima pravi pas. Samo se stari Vicko radovao takovim glasovima; njemu je godilo, što riječ njegova sina smije biti oštra kao gospodska, neka mu se barem sina boje, kad su njega u svijetu samo žalili ili od kućnoga praga tjerali: a teško onomu, koga biju, teško i onomu, koga ljudi žale.

S jeseni premjesti se Markov batalijun u Zagreb. Podgorski svijet vidjevaše Ružu sve neveseliju, a stara Matija nošaše župniku sve više groša, sve više svijeća izgaraše, sve više očenaša moljaše za svoju namjenu — ali opet sve više pronosio se glas, da Marko ne misli više na Ružu. Ocu svomu pisaše, da mu pisma adresira „poglavitomu i štovanomu“ gospodinu, jer je postao stražmeštar; stari mu je u tom rado udovoljavao, ali zato teže slao novce za koje je Marko pisao na dušak. Sin se razljuti, pa prestane pisati i ocu, a mati mu krišom od oca pošiljaše, koliko je mogla. Sredinom zime spopadne Vicka bolest: toliko je svijeta probatinao odrpan i na suncu i na zimi, ali držao se uvijek čvrsto kao star panj. Sad, kad se kod kuće smirio, stale ga mučiti boli u glavi, prsima, ramenima i nogama, i stari padaše od dana do dana kao stablo, kad mu se u srce zarije crv. Još nije bio okopnio snijeg, kad ga bolest sruši pod zemlju, a da se nije pomirio sa sinom.

Marko opunovlasti općinskoga pisara, da mu se njegov dio isplati u gotovini, jer se i onako ne kani vratiti u Podgorje nikada.

Žalosnim okom gledaše Matija svoje dijete. Ruža venula na oči, a ne pomogoše ni očenaši, ni Majka božja Krasnarska, ni čaranje babe Daše, da joj izbiju iz glave Marka. Teško je bilo i rodjenoj majci, da samo

*

Digitized by Google

riječ iz nje izvabi; čim bi zapodjela govor o Marku, prelila bi se Ružinim licem njekakva osobita boja, oči bi joj bljesnule, a cijelo tijelo tiho se treslo, kao da je muči nutarnja groznica. Tad bi je svaka riječ vrijedjala, kao da si prstom ogrebao otvorenu ranu.

— Vidiš, kćerko, reče joj jedanput mati brižnim, materinjim glasom; gledam te i duša me boli gledajući te svaki dan neveseliju; ta znam, što je srce, znam, što je djevojačka sreća i tuga . . . Nješto sam zamislila, pa kušajmo u ime božje i to; nije ni on od kamena, možda mu bude žao, kad te takovu ugleda: ta nijesi, moj Bože, nego da te tko uzme na ruke i nosi kao malo dijete. — Mandušići idu u svijet, doći će i do Zagreba, a ti podji s njima. Ne moraš svuda prosjačiti, dat ću ti na put, koliko mogu.

Ruža slegne ramenima ne odgovorivši ni riječi, a za tjedan dana podje sa susjedima put Zagreba. Stari Mandušić izvrne oči, čim su ostavili Podgorje i pruži sinu štap, da ga vodi kao slijepca; brat mu omota ruku i zgrči nogu, pa tobože kljast kasaše na štapu kraj slijepca, a s tom družbom idjaše i Ruža, blijeda i nemoćna dopunjujući živu sliku nesretne porodice, kojoj će se smilovati svaka i nesetna duša i dobaciti joj prosjački darak.

Prodjoše dva tjedna, a jednoga dana donese njeki Podgorac u naramku Ružu, bolesnu i sasvim onemoglu i pripovijedaše jadnoj materi, da je u Zagrebu dobacio Marko Ruži novčić, kao što se daruje svaka prosjakinja — — —

Malo zatim stala se Ruži miješati pamet. Nitko nije mogao iz nje izvabiti ni riječi; čučeći u kakovu kutu ogledavala bi po cijeli dan bijele i suhe prste na ruci; kad bi joj tko progovorio, tek bi malko podigla oči i opet vratila na svoje suhe prste pogled prazan bez iskre uše i mrve osjećanja. — U jesen sirota umrije.

Digitized by Google

II.

Dok je Luka spominjao u pameti udes svoje nesretne kćeri, izidje iz kuće i žena mu Matija, slaba starica upalih prsiju i sasvim nabrane kože po licu i po rukama. U ruci joj šarena zdjela puna tople varenike. Starica namjesti zdjelu, doda drvenu žlicu staromu, oboje se prekrsti i stane ručati.

— Pripravila sam za kapetana lonac masla, začne stara, a doktoru bi mogao ponijeti debelo jare. Nù, Luka?

Stari ne odgovori.

— Jesu li gospoda ženjena? dalje će stara. Ako imaju familiju, dala bih ti da im poneseš sira, jaja i dvije kokoši. Što veliš, Luka? pitaše Matija skrbnim glasom.

— Tko bi s takovim darom pred gospodu! Nije to mito za soldačiju! vrćaše stari glavom.

— U familiji treba svašto, mnjaše opet stara; vidiš, kako primaju načelnik i pisar u općini.

— Drugo je to carski službenik, a drugo općinski, usprotivi se Luka; ona gospoda pašu sablju!

— Da kako bi ga oslobodio?

— Teško; zdrav je momak, ako i nije jedar, ali živ, kuražan, gledaj mu samo oči! A gospoda opaze sve.

Stara prekrsti ruke u krilo i oboje se zagleda zamišljeno u lijepi dan.

— Luka, još nješto znam, digne stara glavu nakon duljega muka; ako to ne pomogne, bit će sve drugo badava.

— Nu? upita je muž.

— Baba Daša razumije se u svakoga bijesa. Ako te ona ne uputi, kako ćeš sina oteti vragu, sve si radio,

Digitized by Google

kao da nijesi radio ništa; nu! — govoraše stara sa živim uvjerenjem potvrdjujući svaku riječ silnim mahanjem ruku. Kad je svršila, zagleda se u staroga:

— Ne misli, Luka, puno, bolje ne ćeš smisliti! Evo babe Daše dolje, poteći ću po nju, pa neka nam reče otvoreno, zna li i hoće li ga osloboditi.

Luka vrćaše sumnjivo glavom, ali činilo se, kao da prihvaća ženin prijedlog.

Matija ustane i spusti se žurnim korakom u dolac. U dócu raztreseno je pet, šest kućarica, teško bi pogodio, koja je nevoljnija. Grije ih sunce, ali čini se, da se ni u lijepu jutru ne da toj prosjačkoj starosti podići lice u nebesku vedrinu. Pred jednom sunča se Daša. Vračarica je to i ljekarica, podgorski svijet reći će svašta na nju, jer je stara odurna po licu i po odijelu, ali sirotinja je, željna kore hljeba, jer ju je pritisla bolest i starost pa ne može ni u prosjačiju, da bi samo do mora, da čašom vina okrijepi staru dušu. Baba Daša bila je ženetina suha i okošta, krupna nosa, lica posve muškaračkoga, puna mrska i bradavica, na kojima su joj izrasle dlačetine. Odijevala se u crne dronjke, na glavi nosila crn rubac, a u ruci štapinu; nad razdrtim opancima vidjele su joj se zimi i ljeti gole crne i suhe noge kao u vještice. Babe Daše bojala su se djeca, noseće žene uklanjale su joj se s puta, kao što se nitko nije rado s njom sretao, jer se govorilo, da je vještica, da po noći jaše na metli, da ne smije u crkvu, jer ne može podnositi tamjana, i da učara, kud joj dosegne zeleno oko.

— Dašo! migne joj Matija iz podaleka; dodji sa mnom gore, popit ćeš čašicu rakije.

Baba pridigne oči, zijevne, upre se o koljena, najprije zastenje, a onda ustane na noge i podje k ženi.

— Idem, ako mi je i teško. Već od jesenas nijesam

Digitized by Google

čula: Dodji Dašo! — Kad je duša na jeziku, zovu me, kao da Bog nije stariji od babe Daše. Baba liječi, a Bog izliječi. Njegova volja (na pomoć nam budi!) jača nego svi čari i vračari. —

Tako se u razgovoru uspeše gore.

— Dobro jutro, Luka! pozdravi baba Daša mahnuvši rukom preko praznih usta, pa sjedne i upre ruke o suha koljena. — Donesi čašicu rakije, da se Daša okrijepi; gledaj, otkud sam se uspela, a utroba mi prazna i cijele zime bolesna: Daša liječi svakoga, samo ne može sebe. — Što si sjeo! Znam, da imaš u kući kapljicu rakije.

Matija iznese iz kuće rakiju i poda Daši. Daša nagne, natmuri najprije lice, a onda promljaska jezikom po ustima: Dobra je!

— Što si me zvao? Ako te drži matrun, a ti ne pitaj moje pomoći, nego se napij ove rakije, bolja je nego trave, što ih ja varim. Zdrav si, veliš, a nije ni vidjeti na tebi bolesti. Gle, eno ti i sina! Govore dolje, da se zagledao u Štokićevu Mandu. Hajde, neka se čuju jedanput svirci i u našem kraju, neka se piruje, neka se veseli mladost; mi staici i onako smo jednom nogom ovdje, a drugom u jami; još bi se i baba Daša rado napila prije nego mi zapjevaju: Cesaru, komu sva živu, pridite, poklonimo se . . .

Puteljkom išao sin Lukin, Petar, momak ovisok, tanak, crnomanjaste puti, crn brčić tekar mu se pomolio pod nosom. Pričudi se, što će baba Daša u njihovoj kući, ali kad je prišao, pozdravi je i sjedne uz oca.

— Matija mi nješto natuknula, nastavi stara, pa slutim, zašto trebate babu Dašu. Sina vam zovu pod pušku, a u puški vrag — već ti je ubila jedno dijete. Strijela ga božja ubila, kad je onaku mladost spravio

Digitized by Google

pod crnu zemlju! A gdje je onaj razbojnik? Mislili su, da će vjekovati oni i novci, ali dà! Ode Vicko! a sin mu već prodao i posljednju krpu, što se našla u kući. Krivo stečeno nema blagoslova! I Marko će štap u ruke, pa će obilaziti tudje pragove: Udijelite krajcarak! Otac od obijesti, a sin od nevolje. Samo da mi je to doživjeti! Ali godine su na meni, a utroba mi živa rana. Dohvati, da još jedanput srknem te rakije, lijepo mi grije utrobu. — Pa da, nastavi baba potegnuvši rakije, ljepše je, momče, s djevojkom nego s puškom! Ali baba Daša ne pača se u te stvari. Gospoda su goropadna, da šta sačuju, spravili bi babu u tamnicu.

— Tko bi sačuo! sagne se Matija k Daši šapćući; eto nas četvero znat će i Bog peti!

A a! Ne pačam se u te posle.

— Šališ se, Dašo, opet će Matija, ali meni nije do šale.

— Ne može baba — ne smije!

— Dašo, oslobodi ga, zlatom ću ti vratiti. — Bog — pa ti Dašo! moljaše mati suznih očiju.

Baba se zamisli i kimaše glavom, činilo se, da će se umekšati.

— A ti, momče? okrene se Daša k Petru.

— Što bih ja? Ta znaš, da ne će nitko onamo od svoje volje.

— Pa neka vam bude . . . Čekajte me k večeri.

S večera donese baba Daša svoje trave i vračarije, pa ih privije pod koljena na Petrove noge.

— Peći će te i svrbjeti, pućaše ga sada Daša, noge će ti izjedati rana, a liječnik će te poslati u bolnicu. Dat će ti i svoju ljekariju, a ti je metni, jer onamo moraš slušati i biti pokoran. Ali čim budeš sam, skini njegov lijek, pa privij na ranu moj. Boljet će, ali trpjeti

Digitized by Google

moraš. Možda će te izuminjavati, možda će potajice paziti na te, al drž' se, kao da ne znaš nabrojiti pet, a budi mudriji od njih, pa ni svomu bratu ne kaži, zašto ti rana ne cijeli, nego stenji pred liječnikom i drugovima, da bi volio pet godina nositi pušku, nego pet dana trpjeti ovakovu ranetinu. Jednoga dana, ne ćeš se ni sam nadati, poslat će te kući, a onda će baba zaliječiti ranu. Jesi li, sinko, upamtio?

Zahvališe babi, napojiše je vinom i rakijom, a tronuta mati utisne joj u ruke srebrnu forintu. —

U njeko doba noći stao Petar bacati rukama oko sebe i govoriti u vrućici, sad da je pao u trnje, sad da mu se roje pčele po nogama, sad da ga potkiva baba Daša, pa će vještice jahati na njemu u Velebit. Kad se smirio, htjede skinuti zavoj s nogu, jer je to bolo i palilo, da je sve stiskao zube. Ali mati bdijaše kraj njega i jedva mogaše smiriti sina: Bolje trpjeti jednu noć nego tri godine! —

Zorom je valjalo putovati. Matija prekrsti sina i izprati ga daleko, a onda sjedne na glavicu i gledaše suznih očiju za njim, dok joj ga nije nestalo s vida. —

III.

Bila je već kasna jesen, podgorske bure stale se već rušiti niz strme klisure i kuhati u dubokim provalama, a na Velebitskim vrhovima blistao se o suncu prvi snijeg.

Podgorski kraj mrtav je i pust, kao da ga je božja milost napustila. Hvata se prvi mrak. Iz daleka se zrakom valja šum uzbjesnjela mora, kroz uske prodoline protiskuje se bura sikćući, a kraj kuća cvili i zavija kao gladna zvijer.

Digitized by Google

Stari Doljan otimlje se s burom, uspne se na glavicu i, kad jenja vjetar, sklopi oko usta ruke i vikne, što ga grlo nosi: O-o Petre-e-e! — Onda naćuli uši i čeka — ali glasa nikakva; samo se ruši bura od glavice do glavice kroz dukoke i divlje gudure. Opet digne ruke, opet vikne — ali ništa. Onda se spusti niz brijeg, podje u kuću i spusti se na klupu, pa odahne: star je, ostavljaju ga noge, a ni prsa mu puno ne vrijede na toj buri. — Da mu je Matija zdrava, još bi njih dvoje nekako, ali od proljetos nije ostavila postelje. Danas čekaju Petra — baba Daša pogodila je sve na dlaku. Punih osam mjeseci mrcvare ga po bolnici, ali rana nikada manja, nego grize sve dalje — samo ne daj, Bože, da zahvati kost! —

Zato su skrbni, a baba Daša odgovara uvijek jedno: Kad dodje kući, ozdravit će, šta me napastvujete! — Ne da se ni njoj nikuda. Tuži se na utrobu, a otkad je zahladilo, leži logom, povija se kao malo dijete i ište samo rakije. —

Iza duga čekanja javi Petar, da su ga napokon pustili iz bolnice, ali ne zna, kako će kući, jer su rane velike, kad malo umori noge, stanu i krvariti. — Stari Luka skupi ovdje groš, ondje dva i pošalje sinu, da se komad ceste uspne na kola, komad pojaše na kakvu kljusetu, a gdje ne bude drugačije, neka upre snagu, pa kaše na štapu — samo da stigne kući. —

Već se bila spustila noć, a nad pustim krajem rasulo se bijelo svjetlo mjesečine, kad se stari opet popeo na glavicu, da čuje, dolazi li mu sin. Taj put javi se odozdô glas: Oo . . . oče! — Starac poćuti više snage i brzo se spusti s glavice onamo, otkud mu se javio sin. Nadje ga kraj puta, sjeo na kamen i tuži se, da ne može dalje.

Digitized by Google

— Samo kad si došao, zna to zaliječiti baba Daša. Majka ti leži bóna, ja onemogao, pa, sinko, zlo u kući, da ne može gore. Samo kad si ti kod kuće.

Starac ga podupre, a kad stigoše u kuću, legne Petar izmoren i stenjaše od boli do u kasnu noć.

Zorom urani stari Luka i sav preporodjen spusti se u dolac, da donese lijeka od babe Daše. Kad mu ozdravi momak, lakše će zimi pogledati u oči. Trpio osam mjeseci sin, a trpio i on s Matijom; eto minulo i to, a neka je i tako, samo kad se oteo soldačkomu kruhu! Sin će držati kuću, starci poduprijeti, stisnut će se njih troje kao tri ovčice — a što je više i želio?

Kad je došao do Dašine daščare, makne zaponac, otvori klimava vrata i vikne ulazeći: Dobro jutro, Dašo! Evo čaše rakije, a ti vari lijek, jer se Petar ne može ni maći. Svu božju noć cvilio je od boli, a u zoru utrnule mu noge, ne zna za njih, kao da su obje otpale.

Baba Daša ležaše na zemlji zatrpana u stari gunj, ali se na Lukine riječi ne mače s mjesta.

— Dašo! Sagne se Luka k staroj i potrese je za rame, ali Daša ležaše ukočena i ledena — bila je mrtva.

Luka protrnu, a dvije užasne rane na nogama njegova sina dodjoše mu pred oči — i starcu kanu iz očiju suza . . .

— Možda nije mrtva!

Sagne se opet i htjede joj podići ruku, ali ta crna i suha ruka, činilo se, kao da će se slomiti, kako se prikočila k tijelu . . .

* * *

O božiću izdahne i stara Matija, a Luka skupljaše po kući, za što se od susjednih prosjaka dao dobiti novčić, i obilažaše Podgorje, gdje se čulo za staro čeljade,

Digitized by Google

koje zna liječiti rane. Jedan davaše masti, drugi ulja miješana i kuhana sa svakojakim travama, treći mu priskrbio i pasje masti, pod kojom zacijeli i otrovana rana — a rane jednake. Dobri ljudi dobaviše mu apotekarskih masti i Luka mazaše sinu rane svaki dan drugim lijekom i nošaše u kuću svaku mast sa čvrstim uvjerenjem: ova će pomoći! Dan, dva pokazalo bi se, kao da će pozdraviti; stale bi se sušiti, ali na jedanput zacrvenjelo bi se meso oko njih, noge otekle, a Luka ne bi znao, koji bi od tolikih lijekova privio. — Već je bilo s proljeća, kad je jednoga dana stalo Petru otjecati cijelo tijelo. Koji dan mučile ga užasne boli, a onda se smirio za uvijek — otrovala mu se krv.

Prvi proljetni dani vraćahu zamrlomu Podgorju veselije lice, prve ptice pjevahu pjesme prosjačkim kolibama. Kraj jedne stajao Luka i upr'o u nju suzne oči. Pod tim crnim, siromašnim krovom kao da je bilo nekada puno sreće i blagoslova, a sada kao da je to crn grob, u kom je pokopano sve njegovo. Preko ramena prebacio Luka staru torbu, a u rukama mu prosjački štap! Polazi u svijet moliti milosti kod dobrih ljudi — ta tu nema već ništa do tih crnih dasaka i trulih greda.

— Susjedo, reče starac ženi, koja je tuda prolazila; idem, da me svijet prehrani; ne daj, da mi tko prije zime raznese ovo dasaka. Kad se vratim, čuvat će me od bure i snijega. —

Starac podje. Nahrupiše nove bure. Podgorje zasu nov snijeg, ali Luka se ne vraćaše. Svjetina raznijela daske i grede, da se ogrije, a nješto naslagana kamenja zovu ljudi i danas: Raskuće Luke Doljana. —

Digitized by Google

Sirote.

I.

Gospodin lugar izadje iz seoske krčme taruć̀i ruku o ruku kao čovjek, koji je sam sa sobom potpuno zadovoljan. Iz guste brade i velika brka rumene mu se jaki obrazi, krijese oči kao dvije malene svjećice. Razgrijana vinom kola mu krv brže i kao da po njemu dobru volju raznosi; svaki mu kret prikazuje čovjeka, koji sa savršenom spokojnošću gleda u svijet kao da bi pakosno govorio: Ja sam zadovoljan, a nije svakomu dano, da bude gospodin lugar!

Njekada, dok se s drugovima na livadi uza stado umetao, klisao i u dvojnice prebirao, nije ni u snu pomišljao, da će drugi pred njim skidati kapu s onom smjernošću i strahom, s kakvim je on trbušastoga feljbabu sretao. Ali eto: silom ga odvukoše u školu, gdje su ga postom krotili i ljutom ljeskovačom mlatili, dok je naučio čitati i baratati perom. Kasnije ga uvojačili, pa kad je stigao dvije zvijezde, udario na ruke rukavice, bodu crnožutom kitom nakitio, govorilo mu sto ljudi: gospodine kaprale! — Jedne ga nedjelje sreo časnik, pa se na nj okosio: Da gdje ti je, kaprale, virgjinka iza uha? — Posrami se i prizna, da je nije imao za što kupiti. — Evo ti je, napali je, pa mahom ugasi, i da si je svake nedjelje za uho zatakao! Kad si soldat, neka se misli, da si bogat! — Od tada mu je ta navada toliko omiljela, da ga nijesi nikada vidio bez nagorene virgjinke za uhom.

Digitized by Google

Kad je u vojsci osam godina odslužio, dobije lugariju. S početka nije ni sam znao, kolika mu je moć povjerena. Bio je zdušan i pošten, a ljudi su ga ljubili. Od svoje plaće živio umjereno, zadovoljno. Često se sastajao s drugovima i ne malo se čudio, kako oni uza ženu i djecu — toliku skrb — raskošno žive, piju i troše bez mjere i računa. A on samac jedva da izlazi, jedva da od nedjelje do nedjelje promijeni za uhom virgjinku. Drugovi mu se smijahu: ne davaju, beno, ni veća od nas gospoda svakomu svoje. — Savi — tako mu je bilo ime — stalo pucati pred očima. — U brzo se promijenio. Od mirna i priprosta čovjeka bude nadut gospodin, od skromnoga Save prkosito čeljade uzdignute glave, pakosne ćudi i drske besjede. Sve je to proračunao i upriličio po svojim drugovima, a narod se ne usudjuje zagledati u prste onima, koji na duši i tijelu nose biljeg: ja sam ti gospodar i bolje ti se zamjeriti svecu, kojemu se moliš, nego meni.

Bilo to jedne nedjelje, kad je lugar iz krčme izašao. Na jasnom nebu voljko grijalo sunce, gore i livade okitile se mladom zeleni, prve laste križale tihim, toplim zrakom — sve je bilo milo, veselo i drago kao djetinja duša. Lugar zadje za kuću, upravi korake kroz krš i iza četvrt sata nadje se kraj male, siromašne kućice, što se s kraja sela stisnula osamljena kao prava sirota.

Pred kućom cijepala mlada žena drva. Lica su joj lijepa, svježa, oči žive, usne crvene, a grudi pune; zaobljenim rukama udara s visoka sjekirom, a pri svakom udarcu uziba joj se odijelo na jakom i punom tijelu. Lugar pridje tiho.

— Pomoz' Bog, Kato!

Žena spusti sjekiru, pogleda lugara, odzdravi i nastavi cijepati.

Digitized by Google

— Grjehota je danas, Kato, uzimati sjekiru u ruke. Posjeći ćeš se.

— Ne ću, gospodine; vikla sam ovomu poslu, a Bog će oprostiti; nijesu svi ljudi gospoda, da bez posla živu.

— Opet me hoćeš da naljutiš! nasmije se lugar; a nijesam ti baš ništa skrivio! nastavi tiše.

— A što bih vas ljutila? Nije mi na pameti, da u koga zabadam.

— Pa zašto si takova sa mnom? Ti ne znaš, da bih za te dao i glavu.

— Podjite, gospodine, u miru božjem! Šta biste vi za me glavu davali? Ja vas ne tražim, a i ne treba mi vaše glave.

— Slušaj, Kato; u tebe je Bog stvorio sve lijepo i milo, samo si tvrde glave.

— Neka sam. Ako je i tvrda — moja je.

— Daj mi ruku, Kato!

— A što će vam moja ruka? Puna je žuljeva.

— Neka je; ja je volim nego da je gospodska.

— Voljeli je vi, ne voljeli, moja je, i što nije moja, moga je muža: njemu sam je dala, a vi biste morali znati, što Bog zapovijeda, pa bi me se već jednom kanili, kad onako vidite, da je u mene glava tvrda.

— Kajat ćeš se, Kato!

— Hoću za svoju griješnu dušu, a ne ću za vas, vjerujte nikada.

— Pritisnut će zima, trebat će drva za ogrjev i za prodaju...

— Vas ne ću prositi! I s Bogom, gospodine!

Žena htjede u kuću, ali Savi poteče krv jače, pogna ga što razplamćena strast, što sram, da pred ženom uzmiče, pa skoči za Katom i uhvati je oko pasa.

Digitized by Google

Žena se istrgne i pograbi sjekiru: Kani se, vraže, moje duše! Tako mi Boga, prosut ću ti mozak iz glave.

— Ê, hoćeš! smijao se lugar, pa skoči lukavo iza žene, obuhvati je i stane joj ljubiti lice.

Žena se otme možnomu zagrljaju: Rdjo pijana! viknu na nj, a od boli i stida poteku joj na oči suze. — Što si se mene jadnice ulovio! Doći će mi muž, pa će biti zla! jadikovala žena bojeći se maknuti kao ptica, nad kojom straži pseto.

Lugar ugrize usnu, okrene se i počne odmicati: Čekaj, čekaj, Kato, upamtit ćeš me....

Jedva što je odmakao sto koračaja, udje u kuću Katin muž mrka lica.

— Je l' Kato!

— Šta ćeš? upita žena.

— Što je radio lugar u našoj kući?

— Nije u kući bio živ krst osim mene.

— Tako ti Bog pomogao!

— Tako mi Bog pomogao!.. Lugar je bio ovdje, ali nije u kući.

— Da gdje?

— Pred kućom.

— A po što je dolazio?

Žena se smete.

— Znaš li, Kato, što Bog zapovijeda? Je l' Kato? Je l'? pitao muž sve žešće, sve ga bijes jače spopadao, pa poleti prema ženi i udari je njekoliko puta jakim šakama.

— Ubijaš me pravu, čistu, prokleo me Bog, kad bi samo pomislila, da ti ime osramotim!.. Evo mi jadnoj sreće, na koju sam toliko čekala, a nije ni dva mjeseca potrajala...

Digitized by Google

— Ti si prava? Da po što je dolazio lugar?

— Bila bih rekla, ali sam se bojala, jer si ti nagao čovjek. Prolazio ovuda, vidio me gdje sam cijepala drva, pa mi stao zanovijetati, a ja ga otpravih: ispavajte se, gospodine, pa ako šta imate, a vi dodjite sutra, kad mi bude muž kod kuće. Na to je otišao, a ti si ga valjada putem sreo. — Eto, ne znala za me dobrota božja, ako sam išto drugo kriva!

— Govoriš li istinu, ženo?

— Istinu iz duše, Ivane, kao da Bogu grijehe ispovijedam.

Muž se zamisli i zagleda u ženu, koja je pregačom suze brisala. Smilila mu se. — Prenaglio sam se, Kato, i žao mi je, duše mi! — A mlada žena privinu se k njemu i stiskaše čvrsto njegovu veliku i jaku ruku....

— Pripravi večeru, reče Ivan, eto mene skoro kući, ali Kata poleti za njim:

— Ne izlazi, Ivane; u tebe je nagla krv, ako se s njime sretneš, bit će zla. Što bi imao posla s pijanim čovjekom! Ne izlazi danas nikud.

— Nije mi na pameti, da njega tražim. Idem k Petru, da mi uzajmi za sutra svoga konja.

Dugo je čekala Kata na muža; već se davno bila spustila noć, a još se nije vraćao. Čekala ga s večerom, čekala i plakala, jer su joj svakojake slutnje pritisle dušu i bilo je siroti gorko i teško. Već je zaboravila, da je digao na nju ruku — zanaglio se, a muž joj je, voli mu više nego sebi; ako ju je tukla ona ruka, ali ju je znala i grliti, a za tim zagrljajem čekala je i čeznula pune dvije godine. — Sjeća se, kako je Ivan bio došao u selo kao vojnik, da pohodi kuću. Bio je samo osam dana kod kuće, jer mu dulje nijesu gospoda pustila, ali svaki dan bio blizu nje, svaki dan našao zgode i mjesta, da s njom

Digitized by Google

govori. Tek jedan dan prije, nego će otići, sretoše se sami, on joj progovori, uzme obje njezine ruke, zagleda joj se u oči i reče: Kato! Godinu dana nije me kod kuće bilo; kad sam došao i vidio tebe, Bog i duša, teže mi je sto puta, što se moram vraćati. Nijesam prije nikada mislio ni na te, ni na koju drugu djevojku, ali ovaj put kao da si me začarala. Vjeruješ li, Kato, da sam te zavolio kao svoje oči? A voliš li ti meni? upita tiše i zagleda joj se jače u oborene oči i porumenjelo lice.

Ona je mučala i pustila svoje ruke u njegovima. Što bi mu rekla? Ono, što joj je srce govorilo, sustezala se reći, a drugo — drugo je nije Ivan ni pitao.

— Reci, hoćeš li me čekati, hoćeš li poći za me? upita Ivan tiše, šapćući.

— Hoću!... šapne Kata, a Ivan je zagrli i pritisne čvrsto na svoje grudi.

Sutra je dan otišao i dao joj prsten, a ona čuvala prsten, uz prsten žarku ljubav i zadanu vjeru. U dvije godine mitile je babe i nagovarale žene za ovoga i onoga; bila je sirota, ali lijepa i poštena. Odbila je sve momke i metaše novčić do novčića, da sabere do udaje škrinjicu ruha.

— Ej, mlada glavo! govorile žene: gdje ćeš ti njega dočekati! Daleko su dvije godina, a muška je vjera prevrtljiva! — Ali im ona nije vjerovala.

— Beno! govorila druga; sirota ti, sirota on, udaj se, dok se nude bolje zgode i prilike. — Ali ih Kata nije slušala.

I minuše dvije godine, Ivan se vratio, a pred dva mjeseca vjenčao ih župnik.

Kako je brzo proteklo to sretno vrijeme! Tek se danas sjetila. Nesretni lugar dugo ju oblijetao, dugo već progonio kao gladna zvijer, a pokle se udala, nije bilo

Digitized by Google

dana, da se nije bud u gradu, bud u selu, bud u šumi kao iz zemlje kraj nje stvorio. A morala je mučati, znala je, kako je u Ivana nagla krv. Morala je trpjeti, da joj muti blaženu sreću, što ju je osjećala hiteći iz grada u tu odrpanu kućaricu, u to siromašno skrovište svoje sreće. I večeras plače: Ej lugaru, proklet bio, kad se na me namjerio! —

Kata skoči k vratima, jer su se pred kućom čuli koraci. — Nije on! Ne bi znala, po čemu poznaje, da nije, samo joj je srce govorilo: Nije to Ivan!

Bila je stara Ivanova majka; kad je spazila Katu, stane kukati:

— Vajme, Kato, zla! Potukli se, izmrcvarili lugara, isprebijali na mrtvo ime! I Ivan digao na nj ruku.

— Gdje je Ivan? pitala žena dršćući.

— Žandari ih sve povezali.

— Gdje je za Boga?

— U općini, pozatvarali ih u općinu . . .

— Čuvajte kuću! vikne Kata s vrata i odleti u noć.

Nijesu je pustili mužu. Stane pred žandara i sklopi ruke: Nije on kriv, pustite ga, gospodine, tako vam božjega imena!

Ali žandar je gurne rukom: Ajde, viško, odatle! —

Tek zorom puste Ivana i drugove mu, dok razvidi sud, tko je krivac.

Lugar nije bio izmrcvaren, kako je stara govorila. Izbili ga, izmodrili mu šakama lice i ledja, a bilo bi gore, da nijesu nahrupili žandari. Ali Ivan je bio kriv, a Kata je živjela u strahu. On je pošao k Petru, ali ne po konja. S Petrom je živio kao s rodjenim bratom. Njemu iskali srce; boljelo ga, što je na Katu digao ruku. Potraže lugara u krčmi, a Petar se domisli, kako će zametnuti kavgu. Sjedne do lugara i stane s njime kartati.

*

Digitized by Google

Lugar je imao navadu da premeće karte, kako bi po nj zgodnije bilo, ali mu večeras nijesu bili prsti okretni, jer je bio čvrsto pripit. Tri puta ulovi ga Petar u varanju, a četvrti put udari ga medju oči šakom, da je pred Savom zvijezda blisnula. Ivan utrne svijeću, pa nastane kreševo, a sve padalo po Savi, dok ga nijesu oružnici oslobodili.

Kavgadžije pozatvara sud po njekoliko dana, samo je Petar dulje odsjedio. Time se umirila i Kata i živjela opet sretno uza svoga muža.

Tek jednoga dana, kad se umorna iz grada vraćala, sretne se s lugarom.

Kako je običavala pozdravljati svakoga, reče i njemu: Hvaljen Isus!

Lugar stane.

— Čekaj, Kato, reći ću ti dvije pametne besjede.

Kata stane, a voljela bi, da joj se nije bilo ustavljati.

Ja sve znadem, reče lugar. Da sam htio kod suda, bio bi Ivan dugo okajavao, što je naputio Petra, da sa mnom kavgu zametne. Znam i više. Upravo kad su žandari na vrata nahrupili, vidio sam, kako je Ivan segnuo za pas i izvadio nož; da ne bude njih, ne bih već danas kruha jeo; ali ja nijesam pred sudom ni besjede o tom spominjao, jer bi mi tebe žao bilo. Znam, Kato i više. Što ne bi čovjek doznao! Tebe je one nedjelje, kad sam se malko pripit s tobom pošalio, tukao Ivan. Reci da nije? Ti se, Kato, mučiš i kidaš, a sita nijesi nikada. Kod kuće se ne možeš najesti ni rijetke kaše, a muž ti zapije u tri noći toliko, da bi iskupio zemlju, što ju je općina za porez uzela. Jedva si koju nedjelju s njim, i već te stao biti. Kato, bit će kasnije još gore, Bog me ne pomogao, ako ne će! —

Lugar umukne i zagleda se u ženu, kojoj su lijepe oči nemirno igrale.

Digitized by Google

— Pa bilo i gore, muž mi je, gospodine! Kad sam polazila za nj, znala sam, da se ne ću pogospoditi, nego raditi, kako sam od malih nogu vikla.

— Znam, Kato, da si ti žena, kakve daleko nije. Puno si prosaca imala, a ni mene nijesi htjela.

— Mahnite se, gospodine! Gdje bi to za me bilo! Vi ste se šalili. I s Bogom! okrene se Kata.

— Čekaj, Kato! Nemoj tako. Ti se danas šališ, a ja se nijesam nikada šalio. Ej, Kato, ne znaš, koliko sam dana i noći za te prouzdisao! — Čuj me, Kato, reći ću ti lijepu i pametnu besjedu. Ljudi smo. Vidiš li — lugar zazvoni novcima u džepu — u mene, hvala Bogu, uvijek dosta sitniša, a našlo bi se i šta krupnijega. Ti znaš, da mogu u šumi svakomu dati, koliko me volja, znaš, da mogu muntati kuću i blago za šumski kvar. Kato! Bit će gorkih dana, kad ne bude zimi u kući ni zalogaja hrane, ni žeravice u peći, a iz gore se ne će smjeti ni suh orah iznijeti. Kato! Svega ćeš imati, samo privoli meni . . . Ivan će u Bosnu na djelo, a česa bi se još bojala . . . . .

— Gospodine, rekla sam vam i kažem vam opet, da ne bih ni za cara pred svijetom nepoštena obraza nosila. Sve vaše drž'te vi za se, tražite drugu ženu, koja je mekše glave, a mene se kanite, jer ću, živoga mi Boga, sama natentati Ivana, da vam bolje kosti uravna.

Kata pljune i pobrza uz brijeg.

— Čekaj, Kato, umekšat će te prvi snijeg! digne lugar šaku i okrene zamišljeno niz brdo u grad.

II.

Bila je tiha proljetna večer. Ni daškom se nije ganuo otopljen zrak. Sred kresećih se zvijezda banio se punim sjajem mjesec; šuma oživjela nabijajući so-

Digitized by Google

kom niknuli list i nabrekao cvjetni pup. S daleka se čuo žubor potočića, topot konja, drndanje kola i pjesma seljana.

Kata je sjedila pred kućom i čekala muža. Bila je nješto oslabila, a o mjesečevu svjetlu činilo joj se lice bljedje, kao da je iza bolesti ustala.

Iz kuće se čulo mrmljanje Ivanove stare, koja se vrtjela amo tamo bacivši katkada ljutit pogled na Katu. Kata se zagledala u lijepu noć, naslonila podbradak o ruku i mučala na staričin mrmor.

Staroj Mandi kao da nije bio na volji Mandin unuk; katkada poviri na vrata, pa vikne žešće na mladu ženu:

— A što si se podbočila tu? Miziš se i maziš — ë ne bi, da si gospodskoga roda!

— Ta Bog s vami! okrene se Kata; što ste danas toliko zinuli na me?

— A kako ne bi zinula? . . . Zinula! . . . O vraže, potari ga, sveti križu, ja zinula! Reci, gospodjice, mužu, reci, da sam zinula na te: potuži mu se, snašice, ne bi li omrazila sa mnom jadno moje dijete, koje je nečastivi na te namjerio!

E, majko, kad u vas nješto udje, izvadili biste živu čovjeku srce. Ma recite, što vičete na me? Bog me kaznio, ako vam nijesam rada ugoditi koliko mužu i sebi. Što pobolijevam jučer i danas — ta vi znate, kako je mladoj ženi . . .

— Muči, sram te bilo! Ja sam petero rodila i hranila, ali nijesam ni za jedno ni dva dana ruke od posla prekrižila. E — gospodjice!

— Ne govorite, eto Ivana, prekine Kata staricu i podje mužu u susret, a stara umukne i vrati se mumljajući u kuću.

Digitized by Google

Ivan pozdravi Katu, ovije joj jaku ruku oko vrata i udje s njome u kuću, tijesnu, nisku sobicu, napunjenu kukavnim seljačkim pokućstvom i velikom peću na petnjake; po zidovima vise šarene slike svetaca, a za svakom zataknuta je grančica blagoslovljene masline, da čuva kuću od groma.

Ivan skine s ledja torbu, i metne je na hrapav, hrastov stol, pa izvuče medju drugim sitnarijama dvije glave bijeloga kruha i čuturu vina. Kata skine s police čašu, i dok je Ivan križao kruh, donese svjež sir i nekoliko glavica luka, a tad sjedne sve troje blagovati.

— Opet sam se u računu prevario, počne Ivan pripovijedati. Isplatilo mi je deset cvancika manje, nego smo računali, a i ono, što mi je htio dati, ostalo opet gotov sve za stari dug.

— Hm! kimnuše brižno stara i Kata.

— Rdjava života! nastavi Ivan, i što nijesu rdjava vremena, odnesoše trgovci u gradu: što ne može na prijevaru, otme na silu. Kad ja sračunavam, ide me toliko, a po njegovu računu malo preko polovice.

— Jesi li koliko duga otplatio Marku Kosiću?

— Ni pare. Nije otkud, trebalo je platiti lanjski dug u općini.

— A kad ćeš platiti onaj, što je za nj kus zemlje založen?

— Na godinu, kad stignem s posla.

— A koliko si se odužio za zimsku hranu i pirovanje?

— Ni groša nijesam nikomu dao. Nije do sada bilo otkud.

— A trgovcu u gradu?

— Dosta sam otplatio, ali se opet duži, pa je teško

Digitized by Google

očistiti. Ali, ako Bog da, uredit ću ja sve to kao ovdje na dlanu·

— Kad?

— Neka ponese ova godina što hrane, nešto šuma, pa tako.

I ukazala se godina lijepa: sunce i rosa prepunila polja, da ti je srce s onom prebujnom zeleni čisto kipjelo. Starci govorahu, da će tu godinu urezati duboko u rovaš, jer takovoga obilja nije bilo već davno . . . Ali oko Duhova zamlati iz oblaka gusta i krupna tuča, pa povalja, smrvi, odnese hipom kao da bi britvom. —

Sad je bilo zlo. Gdje je bila i pojača kuća, čekala se zima sa strahom, a gdje je nesreća zatekla praznu kuću, prazne ruke, star dug — tu je bilo jadno, gorko, da očajaš!

Osiromašila Krajina, a opet viču iz grada, viče općina: plati, red je, ako ne ćeš milom ono, što jest, a ti ćeš silom više. Prijete eksekucijom. prijete Bog zna čime, a odakle da platiš: nema u kući ni zalogaja hljeba, a šuma zatvorena.

Ivan dolazio iz grada, jedva mu udužili malo bijela kruha, bocu rakije i mješinu vina za krstitke, jer mu je zla godina donijela novu radost — zdrava dječačića. Nosio to siromašno čašćenje u torbi, a po duši mu se valjala velika skrb. Mora skoro krenuti u svijet, da traži djela, jer će sve u kući skapati od gladi. Ružno mu je bilo tu u rodnom kraju, sve crno, sve žalosno, samo je u srcu nosio dvije sreće, svoju Katu i ono čedo, što je pred koji dan svijet ugledalo. Ona klimava, čadjava kućarica prosjačkoga izgleda nije bila dostojna, da krije u sebi sve njegovo, što ima, što ljubi i čemu se veseli. Poletio je mišlju daleko u svijet i gleda sama sebe, kako radi, kako od subote do subote skuplja kr-

Digitized by Google

vavi novac i šalje ga slatkoj ženi. A onda se vraća oholo i veselo, izravnat će dugove, pokrpati kuću i otkupiti zemlju. Plodove mu kropi kiša, grije sunce. Taj rodni kraj opet se kiti listom i cvijetom, opet obiluje polje, raste stado, opet se čuje vesela pjesma, a krajem ozvanja obijesni smijeh. Da, da, mora biti bolje, ta živi Bog! —

Bilo jeseni, dan je odlaska; jutro svanulo mrko i natmureno, blatne kišne mlake razlile se putinom. Teško je bilo Ivanu rastati se sa ženom, s onim sitnim piletom i sa staricom majkom. Daleko će medju ljude neznane, nevidjene. Da! To su naši ljudi, naš kraj, naša zemlja, naš čovjek — naša Bosna ponosna!

Teško je to, teško, kad se i u dobru sa svojima dijeliš. Onaj živi zagrljaj, onaj iskreni poljubac, kojim ti se ne da od dragih usta odbiti, ona kapljica u tvom oku, kao da nije nego sakupljen strah: Bog zna, vidjesmo li se već! . . . Dok si uza svoje, dok ih svaki dan gledaš i s njima govoriš, ne pada ti na pamet, da će doći smrt, pa reći: Dosta ste se skupa naživjeli! — Ali kad si daleko, svaka pomisao na tvoje mile druži se s bojazni: Bog zna, kako im je? . . . Svaki list otvaraš drščući: Da nije tko obolio . . . umr'o . . .

Ivan pridje Kati i pruži joj ruku: S Bogom, dušo! Žena mu klonu na prsa i sljubi usta s njegovim usnama: Sretno! Piši nam, naći ćeš i tamo pismenih ljudi . . . .

Zatim poljubi dijete i mater, preporuči, da živu u ljubavi i slozi, pa mine velikim korakom za brijeg. —

III.

Općinski pisar Šantalić čitao prvo Ivanovo pismo, a u podrug mjesec, što je Ivan u Bosnoj radio, posla kući trideset forinta.

Digitized by Google

Kata nakupuje nješto zimske hrane, a nješto dade u račun staroga duga i bilo im je sve do pred Božić u kući lijepo i dobro — barem nije bilo straha, da će biti gladi. Ali od Nikolinja nije bilo od Ivana ni glasa: niti je šta pisao, niti je novaca slao.

Kata se uskrbi. U kući se potrošila hrana, nije je bilo kupiti za što, a kad je dolazila drugim, da uduže, branio se svatko:

— A na što da ti udužim? Gle, još preklanjskoga duga, nije ti muž ni novčića otplatio.

— Ivan je na djelu, kad pošalje, pošteno ćemo vratiti, govorila Kata; pomozite za ime božje, zla je godina a šumu nam zatvorili — pomrijet ćemo od gladi!

— Eh — pomrijeti! A ja? Nijesam ni ja ovoga pokrao, da razdajem... Nema, ženo, ništa, dok se stari dug ne izravna.

— Ništa! šapne Kata, a na oko joj ispuzi suza, pa se okrene od trgovca, da je sakrije...

Ženu spopadne ljuta briga. Ona bi i gladovala sama, toliko bi se prehranila, da ne umre od gladi, ali dijete! Hvata za prsima, a prsa prazna. Jedan ili dva dana naći će se dobra susjeda, pa će dati kapljicu mlijeka, ali više ne će; tko sam gladuje, teško kida od usta zalogaj. —

Da prosi u gradu? Digli bi ljudi na nju viku: Gle sramota, ovako mlada i zdrava, pa prosi! Radi, kad možeš raditi! — A posla joj ipak ne nudi nitko....

Jake su naše žene na selu, jake tijelom i voljom, ne klonu lako ni od boli ni od posla, niti će pasti od straha u nesvijest. Ali je u njih i puno srca, puno čuvstva: kad je previše, klonu i one...

Kata idjaše po gradu njekako smetena: činilo joj se, da jest tu njegdje pomoći, ali kao da joj se pomutio mozak, nije znala smisliti: gdje? Nada joj se sve svra-

Digitized by Google

ćaše k mužu i čisto bi se za čas sva razabrala, kad bi pomislila, da će iznenada stići od Ivana pismo i novci.

U to je sretne seoski starješina:

— Kato, evo nosim pisama, i na te je jedno iz Bosne, bit će od Ivana.

Žena ustrepti, zgrabi list i pritisne ga ka grudima.

— Čitajte, starješino.

Seoski starješina izvuče krupne naočale obrubljene crnim, koštanim obručem, namjesti ih na nos, pa stane čitati:

„Pozdravljam te lijepo i javljam ti, da je već treća nedjelja, što je Ivan teško obolio. Ovdje je velika moča i zima, pa se nahladio i uhvatio groznicu. Mi pazimo na nj, koliko možemo od posla, a zvali smo mu jedanput i liječnika. Kad mu bude bolje, poslat ćemo ga kući.“

Pisahu to Ivanovi drugovi.

Kati se zacrni pred očima. Za čas se razabrala, da shvati svoju nesreću. Bila je prevelika, osjeti, da je preslaba, a da se protiv nje bori. Kamo će sad, tko će joj sada pomoći? Zirne u otvorena crkvena vrata, pa podje unutra i klečaše dugo pred propetim Spasiteljem.

Kad je izišla iz crkve, ugrije je opet misao: A što sada? U kući ni mrve hrane, ni praška brašna, a od nikud nije čekati pomoći . . .

Ulicom gonio prozebao, boluhljav starac konjče, a na konju se zibao naramak rdjavih suhoraka. Udje u dvor, gdje su se gospodska djeca igrala i kusala bijeli hljeb. —

— Daj, sinko, komadić hljeba, molio starac; ima i u mojoj kući djece, a nijesu ništa okusila od juče.

— Ne dam! otrese se gospodsko dijete.

— Drva! drva! vikao starac ogledavajući se po prozorima.

Digitized by Google

Jedan se prozor otvori, a gojna gospodja pruži na zrak glavu. — Šta će mi ti suhorci! reče pogledavši dolje i htjede zatvoriti prozor.

— Kupi, gospe, daj štogodj, jer će mi i ovo lugar oteti.

— Pa što tražiš za to?

— Dvije desetice.

— Ne dam.

— Da što bi ti dala?

— Petnaest!

— Daj devetnaest.

— Petnaest!

— Daj sedamnaest i koru hljeba.

— Petnaest! — i htjede opet zatvoriti prozor.

— Na! odveže starac uže i strese suhorke.

Kata je gledala starca, gledala gospodsku djecu i slušala cjenkanje gradskih ljudi. Kakva su to gospoda? Toplo im je u kući kao u rupi, svaki dan se hrane toplom hranom — a onemoglu starcu otkidaju kruto zaslužen novčić i štede korom hljeba. A bogati su! —

Starac stisne u šaku petnaest novčića, kupi u rubac brašna i podje kući boreći se uz brijeg s burom. Danas će biti u kući kaše, a sutra — možda pomogne Bog...

I Kata se htjede vratiti kući, bijaše već ozebla i ogladnjela. Sjeti se zadnje pomoći. Nosila je o vratu srebrni križić, što joj ga je pokojna mati darovala. Dat će ljudi na to, bit će barem za dva dana pomoženo. Podje niz ulicu, a tu se sretne s lugarom.

— Dobro jutro, Kato! pozdravi je lugar.

— Bog dao! odzdravi Kata i htjede mimo.

— Stani, Kato, nagovori je lugar: dugo te već nijesam vidio, a i oslabila si nješto. Jesi li bolesna?

— Zdrava sam, ali Ivana mi onamo zaboljelo, reče Kata i proplače.

Digitized by Google

Lugar se zagleda u Katu. Teško je gledati suze na licu, koje ti je milo.

— Ne plači, Kato, znam, da si u velikoj bijedi. Na, uzmi za sada ovo, pruži joj lugar dvije srebrne forintače.

Kata htjede posegnuti za novcima, ali pogleda požudno lugarevo oko: Ne ću, hvala vam!

Njoj se činilo, da joj lugar nudi otrovnu zmiju. —

— Luda si, Kato, uzmi, ne boj se! Vrijedjao sam te, ali žao mi je, tako mi Boga! — Dodji ovamo sa mnom u krčmu, okrijepit ćeš se toplom hranom. Ja sam sašao ovaj čas k moru i, moram ti reći, dogodilo ti se u kući zlo . . .

— Da mi nije što djetetu! vrisne žena i pograbi lugarevu ruku.

— Nije, ne prepadaj se! Ja sam dijete spasao . . . Stara zadrijemala uz vatru, pa krov ulovio iskru. Iznesao sam ti dijete iz dima zdravo, i eno ga sa starom u mojoj kući. Štete ima, jer je krov sav izgorio, ali drugoga zla nije, hvala Bogu!

Kata zahuče i stane letjeti kao bez glave iz grada.

Za njom je hitio lugar. Na po puta onemognu žena, a lugar je naslonio na se, zakrilio od bure i na pô je nosio uz brijeg veseleći se valjada slatkomu bremenu, za kojim je toliko uzdisao. —

IV.

Lugar ustupi Ivanovoj obitelji polovicu svoje kućice. — Budite tu preko zime, reče Kati i staroj, a Ivan će mi vraćati za hranu, kad bude mogao. Ne ću mnogo tražiti, poredit ćete mi kuću i skuhati hranu, kad sam i onako sam, a bez ženskoga čeljadeta u kući je teško.

Kata se otimala, jer im je i Petar nudio, da se

Digitized by Google

smjeste kod njega, dok poprave na izgorjeloj kući krov. Ali staroj se svidjalo u lugarevoj kući ljepše. Bilo je dosta drva, dosta hrane, a Petar je bome sirota, kakve su i same.

Tako proteče zima, a cijelo vrijeme nije se moglo dobiti od Ivana ni glasa: nijesu znale, je li živ, je li mrtav. U toj neizvjesnosti dočekaše proljeće.

Snijeg se topio. Visoko u zraku pozdravljala ševa mlado proljetno sunce. Budila se šuma i livada, sva se priroda stala micati, da se mladim životom izmigolji ispod napukle zimske kore.

Stara Manda izišla pred lugarevu kuću i okrenula ledja mladomu suncu. Putem gazila baba Klara, ženetina zelenih očiju u žutom, narovanom licu. Kad je opazila iz daleka Mandu, stanu obje režati kao nepoznati psi, kad se jedan k drugomu primiču.

— A što ti mumljaš! Viščetino! okosi se Manda.

Ja viščetina! Sebe pogledaj, nakazo! Iš svijetu ispred očiju!

A što bi ja bježala, pogrdna ženo!

— Što bi bježala? Uvela si snahu k neženjenu čovjeku, ošinula te šiba nebeska!

Muči, muči, zna se sve, zna i Ivan, pisalo mu se, a i ja sam tri u list kazala!

— Platit ćemo vas, ne boj se, zelena žabetino!

I babe vikahu, dok su se mogle čuti, a onda mumljaše Manda sama još dugo prema onoj strani, kud je Klara zamakla. Onda mahne rukom preko praznih usta pa se uvuče u kuću.

Do ognjišta sjedila Kata držeći djetešce na prsima. Uz veselu vatru kipjela dva lonca, a Kata katkad poticala i dizala pjenu s govedine. Stara sjedne na klupicu i mrmljaše sveudilj.

Digitized by Google

— S kime ste se to čuli? upita Kata.

— S onom viškom Klarom. Izravnat će je Sava, a i Ivan, samo da dodje.

— Jeste li bili u općini?

— Bila sam, nema još nikakva pisma, a ljudi govore, da su ga vidjeli u Slavoniji zdrava.

— Majko, selimo što prije! Kućica je gotova, a da nas Ivan ovdje zateče, bilo bi zla, jer znate, da se sa Savom nije najbolje gledao.

— Kakova zla? Dogodila se nesreća, a dobar nas čovjek primio pod svoj krov. Bile bi skapale od zime i gladi, da nije njega bilo.

— Vi velite dobar, a čuste li, što svijet govori? Ja se stidim gledati ljudima u oči, tko će mi vjerovati? Nije bilo dana, da mi nije dodijavao, već sam i gola bježala u snieg, da mu se otmem. Nijesam vam toga prije kazivala, da ne bude poruge, ako sačuje svijet. Sad me i ne gleda, pa da ne bude gorega zla, odselimo u našu kućicu, a njemu ćemo vraćati, kako se bude moglo i dalo.

Po nedjelji odseliše u staru kućicu, što ju je Petar popravio.

Ivana nije bilo, pače ni pisma od njega. Ljudi se vratili s posla i pripovijedali, da je ozdravio, a kući da ne će. Ostao u Slavoniji, a u kom je mjestu, nije znao kazati nitko. Kata pisala, tražila, molila i plakala, a sve uzalud.

Jedne noći pokuca njetko živo na vrata. Kata skoči i otvori, a pred vratima se ukaže Ivan. I ne pogledavši žene udje u kuću i upali luč.

Žena udje i gledaše prestrašeno muža.

— Kato, tako ti Boga, je li istina, da si zimovala kod Save?

Digitized by Google

— Jesam, drhtaše žena i htjede pripovijedati dalje.

— Jesi? I ti si se klela božjim imenom, da si prava, kad sam radi lugara digao na te ruku!

Ivan segne za se, dohvati sjekiru i digne je visoko u vis.

— Prava sam! Žena klekne i digne obje ruke: slušaj, Bog....

Taj čas zamahne Ivan sjekirom i raskoli nesretnici glavu. —

Istoga jutra nadjoše lugara mrtva s probitim prsima. Sud dokaza, da je Ivan počinio oba umorstva i osudi ga na smrt na vješalima.

Stara Manda nije dugo živjela, a sinčić Ivanov obilazi i danas ulicama po gradu proseći: Udijelite siroti.....

Digitized by Google

Vasiljeva ljubav.

I.

Polusvjetlo uljene svjetiljke odrazuje se o čadjav zid i o sliku u crnom okviru, na kojoj bi teško razaznao ime i lice sveca, da si je i k jasnu svjetlu prinio. U sobi je ogromna peć, kraj nje se nječim zabavlja malen dječačić od kakvih sedam godina: dalje u kutu u guščoj tmini jedva se razabira žensko čeljade, starica žuta, narovana lica. Blizu škrinje na visoku krevetu leži žena. Tanana, bijela koža krade bolesnici barem deset godina: rekao bi po tom licu, da joj je jedva dvadeset godina, ali je Luce već pred trideset krštena Čelo joj njekako odskočilo, nos se produljio, obrazi i bradica podjetinjila, te je ne bi ni majkom onoga dječačića sudio. Luca je udova već šestu godinu.

Tišinu u sobi prekine nječiji dolazak.. Starica podje k vratima i uvede u sobu župnika, koji je bolesnoj Luci pošljednju popudbinu donio. Dok je starica plačući izlazila iz sobe, gledao je dječačić župnika izvjedljivo turajući prste u usta. Baba ga povuče za sobom, a župnik ostane s bolesnicom sam, da joj pripravi dušu na vječni put.

— Šta velite? upita starica župnika, kad je izišao, uprvši u nj brižan pogled.

— Bog je velik, odvrati župnik, ali čekati valja i najgore.

— Pošljednjih dana nije se tužila na boli; samo u grlu kao da je nješta davi.

Digitized by Google

— Nadati se možete svemu, ali i bojati se. Dobro bi bilo, da se naredi što za dijete, jer joj je brat još u svijetu, pa da joj maloga ne baci na ulicu.

Čim je župnik kuću ostavio, uleti k starici susjeda Ika, onakova brižna žena, koja znade i razumije bolje od drugih, što se ne smije i kako se mora, a što nikada ni u čemu ne uspije, krivi su drugi. Ovaj put ne bijaše joj pravo, da se k bolesnici zvao župnik. — Ja vas, ljudi, ne razumijem, govoraše starici. Zovete popa, a zašto? Nju bole prsa, može sutra zdrava, najzdravija ustati. To je bol od slezine. Unutra joj nješto puklo, pa se diglo u prsa, sad je tišti i guši krv, a kad se slegne, bit će kao riba. Pa zato popa! Samo se bolesno čeljade preplaši, a onda se bojati najgorega.

Tad se Ika oprosti uvjerena, da je ovršila svoju kršćansku dužnost.

— Luco! reče stara prišavši krevetu.

— Majko?

— Ćutiš li se bolje?

— U prsima davi, a u grlu kolje sve jače.

— Dok možeš, da narediš što za dijete. Kako će ono?

— Nikako... Bože, moje jadno dijete!...

— Umiri se, Luco! Ima dobrih ljudi, a imaš i mladjega brata, on će se za nj starati.

— Nije on za to... mučila se govorom Luca. Bio je dobar, dok ga nijesu uvojačili, ali sad se pogospodio, nije više za seljačku kuću i prosenu hranu. Bog mu prostio, da nije bilo njega, mogla bih mirno zaklopiti oči. Otkad mi je muž umr'o, pobolijevam. Nije tko imao raditi, a moralo se živjeti. Prodavala sam i zalagala najprije za se, a kad se brat vratio iz soldačije, tukao me, da mu dajem novaca. Tako sam prodavala i zala-

Digitized by Google

gala, dok nijesam ostala praznih ruku. Ništa nemam... kud će moje dijete!...

Bolesnica zakašlje slabo i sklopi oči... Kasnije pokuša još nješta reći, ali joj životna snaga dogaraše. Njekako u zoru bijaše mrtva, a susjeda Ika govoraše staroj slavodobitno: — Nijesam li vam rekla: prestrašit ćete je s popom, a onda je čekati najgore....

II.

Kad su Lucu zakopali, dodje k župniku Vasilj Sertić, jaki seoski gazda: — Gospodine, ne budi vam zapovijed, možda biste izvoljeli na časak pod moj krov? Imao bih vam reći dvije, tri.

Župnik se nije nećkao. Smočnica i pivnica Vasiljeva bijaše dobra, a oboje pristaje iza duge šetnje na daleko općinsko groblje, osobito popodnevom u kasnoj jeseni, kad no zrak po snijegu zaudara. Kraj toga bio je poznat Vasilj kao pošteno i čestito čeljade, samo se pripovijedalo, da je u kući svojoj ženi Mari strog, znao bi dapače na nju dići i ruku. Srećom te je Mare dobroćudna bila, pa su se takvi burniji prizori vrlo rijetko u njihovom domaćinstvu zbivali.

Evo što je Vasilj župniku pripovijedao:

Bit će tomu desetak godina, što sam pokojnu Lucu zavolio bio — ma gotov za njom saći s pameti. A bila je to zorita djevojka, milokrvna, duša u nje kao vosak. Ali bijah mlad, lud i stidljiv, pa se nijesam usudio, kao drugi moji vršnjaci, da iskažem djevojci, kako je volim. Bilo mi je tada istom osamnaest godina! Tako sam držao svoju nadu i svoju bolest sam za se: je l' Bog tako htio, je l' nam sudjeno bilo — ja ne znam. Ali jednoga jutra uranim, da ću k težacima. Put me nosi upravo k staromu bunaru, i kad dodjem na pedeset kora-

Digitized by Google

čaja, poznam kraj njega Lucu. Sjela sama, podbočila glavu i kao da se zamislila. Meni stale noge klecati i tresti se ruke. Došlo mi da skočim k njoj, da je zagrlim i dignem pa nosim Bog zna kuda, ali nješto me stisnulo u prsima, svezalo ruke i polomilo noge, i takav dodjem do nje.

— Dobro jutro, Luce!

Ona okrene glavu: Ti, Vasilju?

— Ja sam... Danas mi svanula sretna zora...

— A zašto?

Kad me to upita, nijesam znao više ni besjede progovoriti.

— Kuda, ako Bog da? opet će ona.

— U goru.

— U vuke il' hajduke?

— Svakud — ali samo s tobom, Luce!

Ona se nasmije.

— Ti se smiješ?

— Da što bih, kad tako besjedom zakrećeš?

— A ja bih se ubio, kad ti govorim, što mi srce kaže, pa mi se ti smiješ.

— A što ti kaže srce?

— Što? Luce! Kaže mi, da ću biti car, ako budeš moja, kaže, da mi ne će ni svanuti ni mrknuti veseo dan, ako podješ za drugoga.

— A ja ću poći.

— Za koga? Tko je u selu jači na kući od mene?

— Nitko.

Nijesam znao dalje. — Koje vrijeme mučali smo oboje, a tad pridje ona k meni i metne mi na rame ruku: Vasilju! Ja sam vidjela davno, da obilaziš našu kuću i da si u kolu uvijek do mene. Ne bih ti se otimala i bila bi tvoja, da si samo pred pol godine došao, kako se

Digitized by Google

dolazi i rekao, kako se mora reći. Nijesi toga htio, nego se preda mnom crvenio kao dijete, i vjere mi, htjela sam jedanput zaboraviti, da sam ženska glava. pa ti reći: Vasilju, dodji, donesi jabuku! — Nijesi htio raditi, kako rade ljudi, a moja te mati gledala i čekala, pa će mi najkasnije reći: Kćerko, on je bogat, čini se dobar, ali pazi se! — Pa sam ti se tudjila. Kako je bilo tebi, ne znam — ali da sam ja za tobom puno puta uzdahnula, što bih tajila?

— Luce! Htjedoh je ogrliti.

— Miruj! odmakne se ona. Sad je kasno, ja sam svoje srce obećala drugomu.

— Komu, Luce?

S početka mi nije htjela reći, bojala se, da se ne osvetim. Kad joj se zakleh, da ću mirovati, reče mi, da se zavjerila Marku Nikšiću — pokojnomu joj mužu. Bio je to čovjek boležljiv, često je kašljao krv, pa se znao vući po selu kao sjena.

— Njemu? A što će ti bolestan muž.

— Volim ga, dobar je.

Zamislih se časak — ali što da smišljam? Pa reci mi još, kad si mu se obećala?

— Komušali smo zimus kukuruze, a majka dozvala i Marka, začne ona kazivati. Pjevalo se, pripovijedalo i gonetalo do u kasnu noć, a kad je Marko treću lulu punio, reći će mu moja majka: Kani se, Marko, lule, nijesu tvoja prsa za to! Oštetio se on još onda, kad su ga na zimi dva mjeseca muštrali, a i otac mu od prsiju bolovao i umr'o.

— Da, majko! junačio se Marko. Druga su sada prsa, otkad mi je teletinu s ledja skinulo. — Pjevalo se dalje, ali najednom navre Marku na usta krv. Legli ga u moju postelju, zaljevali mlijekom i oblagali mu prsa

Digitized by Google

snijegom. Tako je ostao cijelu noć kod nas, jer ga nijesu htjeli puštati na zimu, a ja sjela do njega, da pazim, ne će li mu kroz noć pozliti.

Dugo u noć sjedila sam kraj uljenice, gledala ga, kako spava i gledajući svašta promišljavala. Dodje mi na pamet, kako me je u čelo poljubio, kad ga odvukoše u soldačiju. Bila sam tada još dijete, a on, čovjek već, hvatao mi ruku, dragao me i donašao iz grada svašta. čime se djeca daruju. A kad se iz vojničke bolnice vratio, sreo me jednoga dana, pa me privinuo k sebi: Sirotice moja!... Čini mi se, da sam mu tada vidjela u oku suzu, ali se naglo okrenuo i otišao svojim putem, Gledajući ga onako blijeda u postelji i sjećajući se toga, uzelo mi srce njekakvo milinje i tuga i na oči mi došle suze: Ovako mlad, a dobar, pa mora umrijeti!

U to se probudio. Otvorio oči i gledao me.

— Luce!

— Što bi, Marko?

— Zar smo sami ovdje?

— Jesmo.

— Dodji, dušo!

Pridjem krevetu.

— Sjedni do mene.

Kad sam i to učinila, izvuče ispod pokrivala ruku i pruži mi je. Ja mu dadoh svoju, a on je prinese k ustima i poljubi.

— Luce! Ti si već djevojka, mogu ti reći, što sam odavna naumio.

— Ne govori mnogo, ne možeš u toj bolesti.

— Muči. Mogu govoriti. Još si bila malo djevojče, kad sam te volio nego sve djevojke. Pa si rasla, pa odrasla, a moje te srce zavoljelo još jače i rekoh materi božjoj, neka mi povrati zdravlje samo za te. Već sam

Digitized by Google

mislio, da me je uslišila, već sam kanio da ću po te — pa evo večeras! — Nesretna bolest! Slab sam, Bog zna, hoću li i dana dočekati, ali prije nego svršim, htjedoh ti to reći. — Je li, Luce, nastavi žalosno, da ga nijesi mogao slušati, — je li, dušo, ti ne ćeš biti nikada moja?

Meni se pomutio mozak, navrle suze, sklonih glavu uz njegovo lice i govorila sam kao u nesvjestici: Tvoja sam, Marko, tvoja!...

Uza nj dočekah dan. Krv mu se nije vraćala, kasnije ojačao, digao se iz kreveta, a ja mu obećah biti ženom. — Eto, Vasilju! Marko je slab, jedva duhat, ali mi je oteo srce i, dok je živ, ničija, nego njegova! —

Kad to doreče, odleti ispred mene...

Od toga dana pala mi na srce tuga. Niti mi bilo stalo za kuću, ni za očinu ni za majčinu viku, pa ni samoga za se. Kao da mi se pomutila pamet. Samo u noći, kad bi se mjesec onamo s juga vrh brijega popeo, vraćao mi se život, ali njekaki život, koji — da i nije medju ljudima živjeti. Čuo sam još djetetom pripovijedati, da uvrh Velebita živu vile, lijepe i prelijepe žene, pa tko zabasa u njihovo kolo, da ga ubiju ili pobrate. A ja sam sjedeć onako sam snatrio, da dolazim k vilama, da je i moja Luce medju njima, pa da se bratimo i ljubimo sretni i presretni daleko od svijeta. Znala mi doći na oko suza, pa bih se digao, pošao na lijeganje, pa uzdisao, plakao i dozivao Lucu po svu božju noć. Tako danas, tako sutra, a otac i mati stali bolje na me paziti.

— Sine! jednoga će mi dana majka. Tebe je ureklo, nješto ti je učinjeno, ti si se sav na duši i na tijelu promijenio. Ni od tebe riječi, ni na tebi smijeha, propadaš u licu, a propast će ti i duša, ako se ne otmeš uroku i činima. Što ti je, sine moj!

Digitized by Google

Majka proplače, smilila mi se pa joj metnuh glavu u krilo.

— Majko! Nijesu ovo čini ni uroci, nego mi se rastužilo srce, a nije mu lijeka.

— I prelijeka Sertićevu jedincu! vikne mati, kako je bila oholita žena. Koja ne bi za te?

— Sve bi, ali ona ne će.

— Koja je to, sine?

— Luca . . .

— Ona golotinja! ražesti mi se mati. Ta zimi bi skapala od gladi, da je mi ne pomažemo.

— Ali me ne će, majko!

— A tko bi je pustio u Sertićevu kuću? Sav bi me svijet popljuvao! Gledaj paunicu! Već dvije godine čekam na deset škuda, što sam ih njezinoj materetini uzajmila. A sad ćemo vidjeti, tko je gazda! Platit će ih ili seliti iz kuće.

— Ne će, majko, ne će, tako mi Boga! Ako to učinite, izgubit ćete me za uvijek! —

Od tada sam se još više odvrgao od svijeta. Ljudi govorili, da me je ostavila pamet, a otac metnuo prsten na prst Mari Žunićevoj, koja mi je danas evo žena.

— I ti rekao da hoćeš? začudi se župnik.

— Nijesam mahom — kako bi?! Pamet i srce složilo se: Lucu! — a Luca Markova! — Marko se oporavio, ali se vidjelo, da ga je bolest već svega spopala. Luca, kako je i bila razborita žena, nije mu valjada nikada rekla, da o njoj mislim. Drugomu nijesam kazivao, a moji bi od srama u zemlju propali, da se saznalo, da im je Luca sina odbila. I tako se nagadjalo o meni svašto, ali nitko se nije dosjetio, da je mojemu zlu kriva Luca.

Digitized by Google

Bilo je njeke večeri. Pao snijeg, pritisla zima, sve se pozatvaralo u kuće. Ja sam po navadi basao po polju; s vana me bije zima, a unutra gori, u glavi i u srcu, kao da je oboje jedna vatra. Kod kuće misle, da sam gdje na prelu. Nebo bijaše mutno. zakrilo mjesec. Nigdje duše, a ja bi se tako nevidljen češće dokrao do Lucine kuće. Tako i te večeri. Dovukoh se do plota i čekam — a što, nijesam sam znao. — Dugo sam tako stajao, dok ne škrinuše vrata na kući, a na njima se pokaže Marko, a za njim Luca. Oko srca svilo mi se nješto, rekao bih, da je zmija, pa grize i grize: Marko! — A ti, Vasilju?! . . .

Njih se dvoje razgovara i ja razabiram, da će Marko zorom u šumu po drva.

— Luce! Luce! izleti mi uzdah iz prsiju. Ti njegova! A ja? Da živim bez tebe? — ovako živim gledajući tebe u njegovim rukama?! Da plačem noć, koja je vas dvoje pokrila, pa se milujete, dragate i ljubite, a ja pred svijetom kao prosjak odrpanac, kojemu od milosti dobacuju koru kruha kao meni Žunićevu Maru? Da mi Lucina prikaza muči dušu i kida srce kad gledam, kako ljubi Marka? Da mi se svjetina smije i prstom za mnom pokazuje: Poludio Vasilj?! — Ne! — Spopade me griešna misao: on će zorom u drva, šuma je slijepa i gluha, niti vidi, niti čuje! Nije krst, da progovori, a vuk u njoj ne zalaja: Vasilj ubio Marka! . . . . .

— Vi, Vasilju?! skoči župnik.

— Prevladalo me, ja naumio i pošao prije zore u šumu. Preko ramena mi sjekira i čekat ću. Jedva je ponoći minulo. Nebo se razvedrilo, na njemu otijetke zvijezde, a ciča pritisnula, da otpadnu uši. Mjesec upr'o u selo kao dan. Pod opancima škripa snijeg, dršće ruka

Digitized by Google

— a unutra gori, vri krv, udarila u mozak, zvone uši — obnevidio . . . .

Ni žive duše nigdje, nješto me goni: brže . . . Vasilju, brže! . . . Dodjoh do šume, sjednem u snijeg i zakopam se u misli, kakovih Bog krštenoga čovjeka oslobodi! . . . Ni u paklu nije gore, nego je meni onda bilo! . . . Tako se mučim sam sa sobom, ćutim, kako sam zamahnuo sjekirom i vidim Marka mrtva u snijegu. Zgrozim se . . . . Tad vidim Lucu, a srce mi se stalo umekšavati, sve mi šumi u ušima: Vasilj ubio Marka! . . I strah i sram i užasna bol s'rvala mi dušu. Ne, Vasilju, ne smiješ! . . . I digoh se, da ću se vraćati kući . . Kući?! U pakao! Opet, Vasilju, u pakao, a iz njega gledaš otvoreno nebo, stvoreno za te . . . Ti plačeš, on je grli, ti se truješ gorkim jedom: Nikada tvoja! — a on je miluje: Moja si, Luce, moja! — Ti svisni — a on? Smije se: Poludio Vasilj! — a babe i djeca viču za tobom: Ludi Vasilju! . . . Rekla je, da je uzdisala za mnom — po božjem pravu moja je, a njegova ne — nikada! — Pa sjednem opet. Preda mnom grm, crni se izpod snijega. Gle, Vasilju, to si ti. Izjeda te bol kao zima ovaj grm, pritisla te tuga kao ledeni snijeg. Grm će i listati i cvasti — a ti? Tebe će ubiti tuga i čemer. — Da te ogriju Lucine usne, i ti bi živio — oh Bože, kako živio! Luca je tvoje sunce i ničije — ničije više! Umri, Marko — ti ili ja! Pa umrimo obojica, ovako se ne može živjeti! . . . .

Svitalo. Prva sjekira pala, a ja onamo. On je — Marko. Stao sam se plašiti, spopao me očajan strah, noge mi klecaju, tresem se . . . Razdvojila mi se duša: Ne — nemoj, govori nješto, pa opet: Moraš — umrimo oba! Marko od mene, ja od pravice. A Luca? Ona će živjeti, dobiti muža. Pa slobodno, kad ne bude mene! —

Digitized by Google

— Dobro jutro, Marko!

— O, Vasilju! Dobro jutro!

— Ti si uranio?

— Jesam. A bolje bi, da nijesam.

— Zašto?

— Prozebao sam, stislo me u prsima. Razmahao sam se sjekirom, da se ugrijem, ali ne koristi. Kad sam ovdje, nasjeći ću, pa nek voze, kad ih volja.

Zatim mahne sjekirom, usiječe, pa pusti držak, jer ga spopao kašalj. Naslonio glavu o bukvić i kašlje. Ja gledam, sve mi se ruka trže: Udri po zatiljku! . . . . . Ganem se, mjerim i sad ću — a taj čas pocrvenio pod Markom od krvi snijeg. Ruka mi klonu, pa priletim k njemu.

— Vasilju, po Bogu brate, nije dobra.

— Zlo, zlo! Opet krv, pa ovdje . . . Kud ću, izdahnut ću . . .

Govorio je njekakim glasom, da me je u srcu zeblo, a gledao, Bože, nikada ne ću onoga pogleda zaboraviti. Činilo se, da se kida od svijeta, da prosi: Smiluj se, pomozi! . . .

— Na, rekoh mu, svukavši sa sebe kožuh. Ja sam, hvala Bogu, zdrav. Metnut ću ovo na te, pa te odnijeti kući.

Tako je i bilo.

Donesoh ga k Luci, jer je njegova kuća na drugom kraju sela bila.

Kad ga metnuše u krevet, a ja polazio kući, ustavi me Luca. Oči joj zaplakane.

— Vasilju! Hvala ti! Ti si čovjek! Dok budem živa, ne ću te zaboraviti . . .

Jedva je govorila. Stisnula mi čvrsto ruku, naslonila na rame glavu, pa plakala, sve joj suze niz mo rukav tekle.

Digitized by Google

Odoh kući. U prsima sleglo mi se nješto teška, ali bijaše mi lijepo, milo, kao nikada još, otkad sam se bio zagledao u Lucu. —

III.

Mjesec dana iza toga vukao se Marko opet po selu. Ostao slabiji nego iza prve bolesti. Roba se na njemu objesila kao na štapu, uši se od vrata odlijepile, a pod očima iskočile mu kosti.

Ja sam se bio smirio. Barem me nije već mučilo onako, kao prije. Svaki b.h se dan sjećao, kako mi je u naručaju plakala Luca, pa svaki put uzdahnuo. Pričinjalo mi se, kao da će Luca i poslije biti moja. Njezine oči, njezin nemir, kad bismo se sreli, kao da mi je govorio: Tvoja ću biti. Marko se slabo jačao, jer mu nije dao kašalj, pa sam držao da se ne će ni ženiti.

Njekako iza Gjurgjeva podnio sam još jednu muku — tad ih je pokojni župnik napovijedao, a mjesec dana iza toga bludio sam dva dana po šumi — kad su se vjenčali.

Malo po malo priviknuo sam se bio svojoj muci. U djelu sam najlaglje zaboravljao. Naši težaci sjekli u šumi, a ja s njima. Bio sam težak, radio sam za dvojicu. Ne bih se ni danas stidio mnogoga momka, ali da ste me vidjeli onda! Rumeno lice, gola brada, široke prsi i ramena, ruke kao dva kovačka bata, a noge — zasramile bi zeca.

Upravo te godine prošlo mi devetnaest. Bila mi je omrznula kuća i naše selo, a kako onda nijesu uzimali jedince u soldate, odlučim se sam dobrovoljno prijaviti. I bio bih ludu nakanu izvršio, ali srećom došli jednoga dana vojnici u naše selo, a to je bila dobra škola za me. Ganjali ih najprije po brdu i preko polja, a onda

Digitized by Google

skupili pred crkvom, da ih muštraju. Njekakvoga suhonju ispljuskaše, da mi se smilio, a on sirota muči, gotova mu suza na oči vrenuti. Komandira im, da ciljaju, ali u suhonje slabe ruke, pa će mu puška k zemlji sve niže, sve niže.

— Šnajdaru! Ravno pušku! skoči kapral i otrese mu o rame puškom, da je zazvonilo.

Nijesam se mogao suzdržati, pa viknem izmedju svjetine: Ne diraj čovjeka, lopove; da može, digao bi.

Razjarili se uz to, pa muče ljude još više. Svi će dobro, samo šnajdar nikako. Svi desno — šnajdar lijevo, svak na svom mjestu — šnajdar ne zna, kamo će. A laćman već uza nj, pa šakom za jaku.

— Nemojte, gospodine! Ja bih — ali ne znam, muca sirota šnajdar.

— E marvo, da ti toga i toga! Jesam li ja kriv, da te je sveti Sava maljem po glavi ubio?!

— Smije li ovako na ljude? upitam Iliju Bijelca, koji je osam godina služio.

— I gore, Vasilju, ovo je igra.

— A da tuži starijemu?

— Stariji bi onoga, koji je tužio; gospoda ne će jedan na drugoga.

— A da uzavri krv, pa udariš laćmana?

— Mogli bi te i strijeljati.

— Da gdje bi tražio pravice?

— Nigdje. Slušaj i muči, pa bilo pravo, bilo krivo.

— Nije onda taj kruh za me.

— Pa tko te sili u nj?

— Nitko; sâm sam hotio.

— Sladja je, sinko, ćaćina pogača. —

Vidio sam, da ne govori krivo.

Digitized by Google

— Oče, rekoh kod večere, ja sam se predomislio, ne ću u vojnike.

— Hvala ti, Bogorodice! uzdahne mi mati.

— Hvala Bogu! reče otac. Bio si navrnuo njekuda u stran, ali eto sad opet vidim, da si ti pametan momak.

— To je božja duša, nije ga majka rodila, što je moga Vasicu. E da donesem još vrč vina?

— A da, stara, reče otac smijućke.

Stari nazdravi meni i materi, potegne duboko, pa dade meni. Potegnem i ja, pa napunimo i drugi i treći vrč, a starci nješta šapuću.

— Vaso, reče otac, ako ti nije nepoćudno, dozvao bih staroga Žunića. Sutra je nedjelja, ne radi se, a ja sam voljan popiti još čašu vina.

— A zašto ne bi? slegnem ramenima.

Otac migne, a mati metne na glavu rubac i izidje. Do mala dovede Žunića, njegovu Stanu i kćer im Maru. Čuli smo dugo u noć, dobrano pili, a ja ih onda pratio do kuće.

Valjada su namislili, da budem sam s Marom, pa nas pustili daleko naprvo, a vjere mi, gospodine, nikada ona moja, da ne bude te večeri. Malo me ugrijalo vino, krv mi ne dala mira, pa sve sam sebe putim, da je i Mara djevojka, da je i u nje žensko srce . . . Lucu otelo, ona je bila sudjena Marku, a tebi Mara. Bila je i Mara strojna djevojka, i što sam je dulje gledao, sve sam se više prijateljio s namišlju: Pa zašto je ne bi uzeo? . . .

— Je l', Maro — uhvatim je oko pasa — do malo još, pa ćemo k oltaru. A radije bih, da smo već danas išli . . . .

Mara se smijala — žensko, Boga vam! I od tada ne bilo noći, da se nas dvoje nijesmo našli u šljiviku.

Digitized by Google

Kasnije smo se uzeli — a i kako bi je ostavio? Ne bi čovjeku podnijelo srce . . .

Vasilj uzdahne,i nakon dulje stanke dovrši s njekakvom gorčinom: Pa neka! Hvala Bogu i za to!

— Žena ti je, moj Vasilju, Bog vas je svezao, pa bi griješio, da joj ne budeš dobar drug, reče župnik.

— Istina, sveta istina, gospodine! Ali čujte. Svega mi Bog dao. Ne znam, što je glad ni golotinja otkad me je Bog stvorio. Ali i danas još, kad onako sam o sebi mislim, sjećam se Luce i svojih nezrelih godina. Čovjek sam, sramota je da plačem, za čim golobradi momci uzdišu, ali eto! Svega imam, ali nemam onoga, što bi me najviše radovalo. Dijete — djeteta nemam, a Luca je rodila sina s bolestnim čovjekom . . . .

Vasilju kanu niz lice suza. —

Župnik mučaše. Nije mogao u svojoj duši zatajiti pravedna glasa: Vasilj je nesretan . . . Nesretno ljubio, dobro srce otelo ga zlu djelu, ženio se, ne znao kako, pa ni tu ga Bog ne blagoslovio — žena mu bezdjetka . . . Bogat a bez blagoslova.

Župnik mnjaše, da će najbolje primiriti Vasu, ako navrne riječ na dovršenu pripovijest, pa upita, je li Marko dugo u zakonu živio?

— Tri godine i još koji mjesec.

— I dobro su živjeli?

— Kao dva goluba. Ali najprije srušila kuću njegova bolest. Već se prve godine vratila i još ga slabijega ostavila. Nije bio za posao, a vi znate, kako je u kući, gdje se moraju kupovati tudje ruke. Liječile ga babe iz tri sela, vodili ga k liječnikom, dužili na ljekarije — sve uzalud. Um'ro i ostavio na zaduženoj kući Lucu i sinčića. — Kasnije došao iz soldačije Lucin brat, pa tobože da ima dio na kući, prodalo se sve. A uza to ulo-

Digitized by Google

vila se Markova bolest i Luce. Počela kašljucati, venuti, ne mogla raditi i eto danas — bacio sam i u njezin grob grudu zemlje. I plakao sam — a kako ne bi?

Zamukoše oba, a Vasilj nastavi:

Još nijesam dorekao svega. Imam, da, svega, imam kuću, zemlje, blaga i gotovih novaca, ali poroda nemam. Naučio sam se gospodariti, nebih živio, da ne radim. A za koga se mučim? Komu ću namrijeti očinu i svoju muku? Samac sam, sa mnom će pasti u grob moje ime, a daleki rod proklinjat će mi kosti u grobu i potući se nad mojom imovinom. Plaćao sam misa i činili smo zavjeta oboje, ja i Mara, ali poroda nikad. — Pa zamislih drugo. Rekao sam si sam, da je pravo; a bit će i Bogu drago. Čujte, gospodine; naumio sam metnuti svoje ime na Lucinu krv, posinit ću njezino siroče — da recite, činim li pravo?

Župnik skoči k Vasi i pruži mu ruku:

Vaso, ti si ljudina, poštenjak! Usrećio si siroče, a s njim i sebe. Vaso, to je bila riječ — tu riječ prišapnuo ti je tvoj angjeo!

— — — — — — — — — — — — — — — —

U kasnoj noći vraćao se župnik u župni stan, a putem opetovaše njekoliko puta na glas: Vaso je ljudina, poštenjak! . . .

Digitized by Google

Salamon.

I.

To ime nijesu mu, dakako, na krstu dali, nego ga prozvaše tako podrugljivi mu suvremenici. Suh, zgrbljen, obrijan, ispita oka i obješenih usana — takav je bio. Oko njega se jatila djeca, kesile babe, podrugiv al momci i djevojke:

— Salamone, zemlja se vrti!

A Salamon bi stupao svojom stazom braneći se od djece:

— Mm... Sunce se vrti!

Vele, da je od djetinjstva bio slabićak tijelom i pameću. Oca mu pokopali morski valovi, a mati gojila sinka jedinka, ne bi li odgojila štap za stare dane.

Laćao se Salamon i junačkih posala: pošao na more, ali ga vratiše, da nije za to; utisnuo se medju ribare, pa ga pognaše i otud, da je donio nesreću; dade ga mati seoskomu kovaču — ali tu nije imao ruku, da udara teškim batom. Jednom ga vidje mati, da vješto prišiva krpe na svoje škuljavo odijelo, pa mu pusti taj zanat. Od tada je Salamon baratao iglom, bio je seoski krojač, skrojen na svoju bez majstorskoga nauka i upute.

Malo se traži na selu majstora te ruke, ali je u Salamona bilo uvijek toliko posla, da je od zore do mraka bô iglom — i mislio. Često bi, sjedeći uz niski prozorak, spustio ruke na koljena, pa naslonio suhu, duguljastu

Digitized by Google

glavu bradom o prsa. Tupi pogled malenih, mutnih očiju upr'o bi u iglu, a pred tima očicama valjao bi se vas svemir kao u pijanu kolu:

— Da se zemlja okreće!... Onda ne bih bio uvijek ovdje, nego bih putovao preko mora, preko školja, pa Bog zna kamo! Ludorije! A zar nije sunce zorom nad planinom, o podne nad glavom, a onda se spušta za školj, pa ide i putuje cijelu noć?... Da se zemlja okreće!.. Zar nam se ne bi zavrtjelo u glavi od te vrtljavine?.. Pa zar nije moja kuća uvijek ovdje, susjedova do nje, pa tako redom? Kud bi se to razbježalo, da se, ne daj Bože, zemlja okrene!.. Tad bismo mi bili čas ovdje, čas ondje, a koliko bi ljudi, okrećući se, pogubilo kape!..

Posljednji dokaz, da se zemlja ne okreće, svidjao mu se najbolje. Kad bi birtašica Kata ili majstorica Klara dovela sina k Miji — to je bilo Salamonovo pravo ime — da skroji djetetu odjećicu, omjerila bi najprije štedljiva majka Mijinu mjeru:

— Mijo, neka je obilno! Djeca rastu. Još mrvu dulje — i kaputić još malko dulji!

Mijo nije poznavao modnih listova, pa bi sve odmicao prstom po mjeri i nadobudna dječačića nagovarao:

— Vidiš, moj sinko, da se zemlja okreće, gdje bi već tvoja kapica bila!

A majka bi nadovezujući spominjala:

— Mijo, samo neka je obilno!

Salamon je bio dobroćudan, mekan. Milovao je djecu, darivao ih ostrižinama od svakojakih krpa i šivao lutkama suknjice. Svi seoski psi bijahu njegovi znanci, on ih je hranio kruhom i gladio rukom. Kad bi vidio upregnuto konjče ili ujarmljene vole, da po nemaru gonjača na žezi skapavaju od žedje, nacrpao bi sam vode i napojio blašče. Ljudima se inače ugibao, jer je malo kada sreo

Digitized by Google

ćutljivo srce, bio je seljanima za porugu i smijeh. Ni od rodjene majke, stare Ivke, nije mnogo dobra uživao. Gledajući ga i ona, da je poruga svijetu, valjada bi žalila, što ga nije Bog k sebi uzeo. Možda joj ta želja nije potekla od zla srca; prije da joj je tištala dušu muka s pomisli, kako će ovakav živjeti sam, kad ne bude nje. Pred njom nije smio zamisliti svoju misao, ni poželjeti svoju želju; bilo mu je već trideset godina, a bio joj je poslušan kao dijete, koje je tek na noge stalo i koje osjeća, da bi bez majčina okrilja propalo u svijetu.

Jednoga dana sjedio je pred kućom u hladu i krpao blagdansko odijelo njekoga mornara. Stara Ivka sjedila do njega s čarapom u ruci. Oboje mučalo; Mijo se nije rado razgovarao, činilo se, kako bi piljio očima u iglu, da je uvijek duboko zamišljen. Toga dana podigne u jedared glavu, zabode iglu u odijelo, pa pogleda majku.

— Majko!

Starica podigne oči.

— Majko, ja bih se ženio....

Žena izvali oči pa se prekriži: Bog budi s tobom!

— Majko! ja ću se ženiti, opetova Mijo mrtvim glasom.

— A kim, tko će te uzeti takova?!

— Mara...

Ivka se prekriži po drugi put, ustane i udje u kuću. S prozora pogleda još jednom svoje dijete, a tad se zamisli, a na očima joj se pojave suze. Možda je prvi put osjetila u duši gorču bol videći svoje dijete prezreno i odbačeno, dijete — čovjeka, koji ne može biti svoj pod svojim krovom, ne smije grliti svoju ženu, ni milovati plod svoga srca. — Tad se vrati k sinu.

— Mijo moj, izbij Maru iz glave, ona je zaručena, a gizdava je djevojka...

Digitized by Google

Taj je čas dolazila s bunara jedra djevojka, rumena lica i žarkih crnih očiju. Na napetu tijelu zibalo joj se odijelo crtajući jasno zamamne oblike ugojenih bedara i sapetih grudi. Stara svrne na nju oči, pa podje pognute glave u kuću.

— Mare!.. Stani, Mare! reče Mijo djevojci, kad mu se približila.

— Zemlja se vrti! pokaže Mare med rumenim usnicama bijele zube opisavši prstom krug na čelu.

— Mare.... budi moja žena!

— Ha, ha! udari djevojka rukom po punoj bedri, da joj se pljusak vode razlio po ledjima.

— Ma... re! budi moja žena! uhvati je Mijo grčevito za ruku.

Djevojka se uozbilji, skupi usne i sav jar uvrijedjene djevojačke duše skupi u dvije riječi: Glupa nesrećo! —

II.

Slijedeće jeseni pokopaju staru Ivku, a Mijo upravljaše svojim kućanstvom, kako je znao. Postao je mučaljiviji i nije više mario, da l' mu dokazuju, da se okreće zemlja ili sunce. Kupio je oko sebe djecu i mladu štenad, pa hraneći i gladeći jedne i druge ispunjavao valjada onu prazninu u duši, koja je stvorena, da je ispunjava ljubav. — Krpao je i šivao marljivo, malo za novce, a više za ljubav, koju mu obećavahu i zaboravljahu vraćati.

Na dan Marina vjenčanja s gizdavim mornarom Nikolom sjedio je pred svojom kućom i šivao. Na licu ne bijaše mu poznati nikakva osjećaja: to lice sa sumrtvim očima bijaše vidjeti bešćutno, kao da se sav svijet o njegovu dušu kao i o hladan kamen odbija. Zadirljivi susjedi gledahu sada mirnije Miju, kako ludo pilji u iglu, koja je žurno letjela kroz krpe, što ih je na krilu držao.

Digitized by Google

— Salamone, udala ti se Mara! dovikne mu njetko.

Mijo podigne blijede oči, nasmiješi se kao dijete, pa stane brže prometati iglu.

— Salamone, zemlja se vrti! reče drugi.

— Vrti! — kimne Mijo glavom ne podižući očiju s krpa.

III.

Slijedećega ljeta krstila Mara prvo dijete, a Nikola odputovao opet na more.

Kad je Mijo prvi put Maru sreo, stupi preda nju:

— Mare, Nikola je otišao... Doći će zima, pa ako ti bude zlo, dodji k meni, ja imam...

Mlada se žena osjeti povrijedjena, pa se otrese na Miju: Luda nesrećo, samo se još jedan put usudi!...

— Ne mislim, Mare, zla... Zimi se živi teško, a tebi bih dao sve...

Mara porumeni, pa gurne Miju u prsa i stane kupiti oko sebe selo onom vikom, kojom seoske žene svoj ugled čuvaju i dižu.

Graja bude velika, te se i seoski načelnik morao umiješati, da se udovolji povrijedjenoj ženi.

— Ču li, Salamone, reče načelnik; ako ne pustiš tudje žene u miru —

— Nijesam mislio zla, Bog sačuvaj!

— Ako ne pustiš tudje žene u miru, zatvorit ćemo te, da ne ćeš osam dana vidjeti, kako sunce putuje. Vidiš ti ludova!

— Nijesam joj ništa rekao, Bog sačuvaj! branio se Mijo.

— Neka hvali Bogu, da nije Nikola kod kuće! — završi uvrijedjena žena vraćajući se u kuću.

Digitized by Google

IV.

Do skora izmirio se Mijo s Marom. Njeka žena iznese na zrak Marino dijete. Kad Mijo zagleda dijete, pusti iglu, uzme curičicu u naramak pa je unese u svoju kuću, a žena poleti za njim, da ne bi ludak djetetu šta zla učinio.

— Evo curici zlatne naušnice, reče Mijo kopajući po svom ormaru; nosila ih je moja pokojna mati, a meni ih ne treba, neka budu maloj. —

Kad je drugoga dana prolazila tuda Mare, ustavi se pred Mijom:

— Mijo, moram ti zahvaliti, što si mi darovao dijete.

— Ništa, ništa, smiješio se Mijo ne podižući očiju s igle.

— Ja upravo ne znam, kako bih ti vratila ljubav . . .

— A što bi vraćala . . . Kad donesu malu, još ću joj dati, ja toga ne trebam.

— Ali kako ti vratiti, moj dobri Mijo?

— Nemoj ništa. Htio sam tebi dati, a ti ne ćeš, pa neka je tvomu djetetu.

— Muči, Mijo, kad se vrati Nikola, ne ćemo ni mi tebe zaboraviti.

Mijo se tupo smiješio: Dobro je, Mare . . . Ako trebaš koji groš, imam nješta, pa ću ti dati.

Mlada žena pogleda Miju otvorenijim očima. Saleti je „dobra misao“, pa snuždi lice, samo su joj crne oči lukavim smijehom igrale.

— Dobri Mijo, upravo sam u nuždi. Daj, šapne Mara, a kad budem mogla, sve ću ti vratiti.

Mijo udje u kuću, a kad se vrati, utisne u Marinu ruku prtenu krpicu.

Digitized by Google

Žena zahvali, pa ode, a razmatajući kod kuće krpicu smiješila se sažimajući ramenima: Bože moj, pravi ludak!...

V.

Za koji mjesec vratio se Nikola. Zimske bure bijahu već počele duvati i piriti kroz rasklimana vrata stare kućice, gdje su Nikola i Mara stanovali.

Jednoga dana dodje Nikola k Miji. Mijo je sjedio i šivao kraj tople peći.

— Pomoz' Bog, Mijo! pozdravi Nikola.

— Bog! Gle, vratio si se. Mora biti ružno na moru ljepše je zimi kod kuće.

— Tako je, Mijo. A kako mi ti živiš?

— Krpam, malo me kašalj guši, zima je, bora ti. A ti zdrav, hvala Bogu.

— Ja sam zdrav, ali Mara mi pobolijeva i dijete, pa sam te došao nješta moliti u njihovo ime.

— Reci samo...

— Gospodar nam ne popravlja kuću, a bura piri na sve strane u sobu.

— Vidiš, zima je..

— U tebe su, Mijo, dvije sobe i kuhinja, a kućica zidana i čvrsta... Mara te moli, da nam ti jednu sobu preko zime iznajmiš, a druga bi bila za te. S nama b ti uživao bolji red, a što pogodimo, plaćat ću ti pošteno

— Pa dodjite.

— Pogodimo se prije, Mijo.

— Kasnije ćemo se pogoditi; dodjite samo, bit će nam ovdje lijepo. Kod mene je toplo, gledaj, kako lijepo u peći gori...

— Hvala ti, Mijo. Uselit ćemo se, a tvoju ljubav ne ćemo zaboraviti ni ja ni Mara.

Digitized by Google

— Kako će nam biti lijepo! radovao se Mijo rukujući se s Nikolom.

Za njekoliko dana doselila se mala Nikolina obitelj k Miji. Smjestiše se tobože u jednoj sobi, ali je i druga bila za njih i za Miju.

Mijo je zibao i nosao dijete, donosio vodu, ložio poticao vatru i krpao. Od sada nije više smio krpat „za ljubav".

— Ludo! Što bi se za drugoga badava mučio! reče mu Mara, pa su mu njekada ona za kavu, a njekada Nikola za vino u posudno ime novce odnosili. — Ali zato su bili Mijini skrbnici: — Susjedo, rekla bi Mara, ne zna vam to čeljade ni žlicu u ruke uzeti. Hranimo ga i redimo — „pravi vam je to križ u kući" ....

A Mijo se činio zadovoljan. Zorom je ustajao, donio vode, naložio vatru, pomeo sobu i čekao, dok ustane Mara. Kroz dan bi, sjedeći kraj kolijevke, zibao nogom dijete i krpao. Mara i Nikola otresli bi se često na nj, a on bi mučao i pokoravao se misleći valjada, da tako mora biti.

— Mijo, reče mu jednoga dana Mara, ti već ne možeš u sobi spavati, kašlješ po svu božju noć, pa mi se dijete svaki čas budi. Načinit ćemo ti lijepo u kuhinji.

Mijo kimne glavom.

— Mijo, ti kašlješ jako i po danu, pa mi se dijete preza u snu, reče mu opet iza njekoliko dana. Sad nemaš toliko krparije, pa ne moraš vas dan u sobi čučati; možeš posjediti i u kuhinji.

Mijo posluša, pa se povuče u kuhinju.

Pritisne jača zima, a bura se u kuhinju provlačila kroz sto rupica. Na nabitu zemlju kraj ognjišta prostriješe Miji star gunj, a drugi mu dadoše za pokrivalo. Mijo se stiskao po noći umatajući se u otrcano pokrivalo, ali

Digitized by Google

zima bijaše oštra, zebao je, pa ga je kašalj sve to jače morio. Od dana do dana bivao Mijo sve slabiji i vukao se po kuhinji kao kakovo plašilo.

— Studeno mi je ovdje, usudi se jedanput reći Mari.

— Zima je, nebore! Dok svane proljeće, bit će nam svima toplije, utješi ga Mara, pa doda u sebi: Trebamo te u sobi! . . .

Jednoga jutra nadje ga Mara ležeći, sav se stisnuo i umotao u gunj kao puž.

— A šta si se tu zgurio danas? Tko će donijeti vode i naložiti vatru?

— Ne mogu, Mare, boli me . . . stenjaše Mijo.

Cio dan osta tu ležeći; pod večer ga stala hvatati vrućica, pa opet studen. Tako je odležao tri dana kao u agoniji, a Nikola i Mara složiše se, da bi bilo najbolje, kad bi ga Bog k sebi uzeo. —

VI.

Četvrte večeri sakupilo se kod Nikole veselo društvance: Kum Vicko, susjed Marko, seoski bilježnik, pa Mara i Nikola. Na stolu se rumenile pune boce vina, a po ostacima jela dalo se suditi, da je večera bila obilna. [illegible]štvo se razigralo živo, nu pjevati nijesu smjeli, jer je u drugoj sobi ležao bolestan „siromah Mijo.“ —

Mara je češće ustajala, da prigleda bolesnika. Kad bi prišla krevetu, namjestila bi uzglavlje, a Mijo bi podigao vjedje. Lice mu bilo žuto kao od voska i suho kao u mrtvaca; iz dubokih rupa upr'o bi mutne oči u Maru.

— Mijo moj, reče mu Mara toplim glasom; skuhala sam ti jušicu, da se malko pokrijepiš.

Mijo stisne oči i mahne samo glavom.

Digitized by Google

— Kupila sam za te staroga vina, uzmi čašicu.

— Ne mogu, istisne Mijo slabim glasom ne otvarajući očiju.

Mara se zagleda u Miju i posve zadovoljna podje k Nikoli, pa mu kimne njekoliko puta glavom naprčivši usne, kao da je htjela potvrditi: Večeras bit će po svoj prilici gotovo . . .

Tad se vrati k bolesniku, zatisne oči u rubac i stane jecati.

Ma . . . re . . . Ti pla . . . češ? . . .

Mara zajeca jače: Mijo moj! i spusti se do kreveta.

— Mijo, dobri naš Mijo, bojim se za te, s'rvala te je ljuta bolest . . . Ako je božja volja, da te Bog k sebi pozove, moraš urediti za života, komu će ova kućica, komu vinograd, a komu ograda? . . . A ne zaboravi, dobri naš Mijo, ni nas, sirote smo, kuda ćemo, ako nas na zimi bace iz kuće? . .

— Sve to tvomu djetetu, šapne Mijo.

— Dobri, slatki naš Mijo! baci se žena ridajući pred krevet. —

Tad podje u drugu sobu i dozove cijelo društvo.

Bilježnik sjedne k stolu, razmota papir i umoči pero u crnilo. Mara i Nikola stajahu snuždeni kraj kreveta, a do njih kum Vicko i susjed Marko, da budu svjedoci pošljednje Mijine volje.

— Mijo, ja sam ovdje pozvan, da tvoju pošljednju volju popišem, reče bilježnik. Imaš ovu kuću ubilježenu u općinskim knjigama pod brojem 15. u brdu dvije rali vinograda i vrh kuće ogradu; osim toga ovo posoblje, rublje, odijelo i druge sitnarije, što si od majke naslijedio; komu ćeš to ostaviti?

Mijo podigne trudne oči i jedva izusti: Marinu djetetu . . . .

Digitized by Google

Bilježnik pisaše, a tad podje k postelji i takne se perom osušene Mijine ruke: zatim načini križ, potpiše sa svjedoci, a onda se vrate svi skupa k punomu stolu, da bolesnika u zadnjoj mu uri ne uznemiruju. — —

* * *

Zorom je Mijo izdahnuo. Mara mu baci u grob šaku zemlje i reče susjedi: Bog ga pomilovao — bio je dobar . . . . .

Digitized by Google

Lutrijašica.

I.

Bio je šesti dan mjeseca studenoga g. 188*, kad je karlovački vlak dojurio u zagrebački kolodvor. Kiša, pomiješana sa snijegom, silno je pljuštala, a oštar vjetar duhao na mahove šibajući u oči izlazećim putnicima. Otmeniji putnici poskakaše što žurnije u zatvorena kola, a radnički svijet nalegao u čekaonicu trećega razreda.

Medju tiskom radnika vrtjela se u čekaonici i njeka starica, ugibajući se čas na jednu, čas na drugu stranu; vidjelo se, bila je u strahu, da nikomu od svjetine, što je vrvjela, ne bude na putu. Moglo joj je biti oko šezdeset godina, ali je starica bila krepka, ponješto oniska stasa, kosa slabih i dobrano progrušanih, očiju tamnih, kojima je dobroćudno i ponizno gledala oko sebe. Tamno odijelo polugradskoga kroja i crni svileni rubac na glavi odavao je, da je stara iz njeke seoske, ali bolje kuće. Metući se medju svijetom pogledala bi svaki čas na prozore i uzdahnula: Ah, božjega vremena! — s očitom nakanom, da s kim zametne razgovor. Napokon ugleda kod stola njeku ženskinju i, ne puštajući je s očiju, čekaše, dok joj se nadade zgoda, da joj se dokuči kroz svjetinu, što se tiskala. Žena je bila vremešna, moglo joj je biti oko četrdeset godina; visoka, crvena lica, zelenkastih očiju, pod šarenim rupcem virili su joj uvojci crvenkaste kose; odjevena je bila u modrikastu suknju i crn struk, obru-

Digitized by Google

bljen trošnim čipkama. Pred sobom je imala komad kruha i bocu vina i gledala bezbrižno k izlazu, gdje su se tiskali radnici i supijani vojnici. Kad se pročistila soba, došulja se starica k ženi i nakašlje se dva puta, no žena je samo pogleda i vrati oči opet k vratima. Starica čekaše časak, a onda sjedne polovicom tijela na klupu prema ženi.

— Jelte, putujete li i vi? upita je tihim glasom, primorskom štokavštinom.

Žena slegne zlovoljno ramenima.

— Ja nijesam još željeznicom putovala, prvi put danas i, da vam pravo rečem, dovukao me taj crni bijes ovamo, a sad sam u brizi, kamo ću? Pobjegla sam s drugim ljudima ovamo pred kišom, a evo mi je već sva pamet smetena od te vožnje i ove vike, pa ne mogu smisliti, gdje bih prenoćila. Rekoše mi, da je ovo Zagreb.

— Da što bi bilo! reče žena porugljivo.

— Jeste li i vi došli u Zagreb?

— Mm, promumlja žena.

— Pa gdje ćete noćiti, veseli bili!

— Gdje? Ta ne ću na ulici!

— Imate svoju kuću, nagadjaše stara.

— Ne mora čovjek imati svoju kuću, ako će prenoćiti u krevetu! Kako to možete pitati?

— A pitam, neuka sam (veseli!), nijesam vam još nikada bila u svijetu. Došla sam ovamo k djetetu, ali ne ću moći večeras k njemu . . . Rado bih se namjeriti na dobro čeljade, da me uputi, gdje bih prenoćila.

— Ta, luda ženo, noćite u gostioni!

— Da, (veseli!), tako mi rekoše i kod kuće. A da mi kažete, gdje bih našla tu gostionu?

— Ima ih u Zagrebu sila! Baš mogla bih vas povesti i ja, ali morate platiti, što prenoćite.

Digitized by Google

— Znam, moj Bože! A plati li se mnogo?

— U hotelu forintu i dvie . . .

— Za jednu noć! prepadne se stara.

— Ako ćete spavati sa mnom, platit ćete kakve tri desetice . . .

— Hoću, kako ne bih, veseli bili! prihvati stara radosno.

U kolodvorskim prostorijama gorjeli su već plinovi, a vani se hvatao sve gušći mrak. Činilo se, da je prestalo kišjeti.

— Predala sam na Rijeci i jedan kovčeg, sjeti se starica, u njemu mi novci i nješto robe, pa ne znam, kako bih do toga.

— Imate li kakvu cedulju?

— Imam, reče stara segnuvši u njedra, pa izvuče rubac, kojemu je jedan okrajak bio svezan u velik čvor. Starica razuzla čvor i postavi na stol rubac, u komu je bila papirna forinta, nješto sitnih novaca i željeznička predatnica.

— Ovo će biti, pruži stara cedulju.

Žena preleti okom predatnicu. — Jest ovo, ali kovčeg je težak, ima blizu dvadeset kila.

— Gle, kako znate! snebivaše se veselo stara; toliko je vagnuo i u selu, kad sam ga k našemu trgovcu odnijela, jer mi je obrekao izračunati sav trošak do Zagreba. On vam se razumije u te stvari, pismen je, nebore, pa mi izračunao u čas, da ću potrošiti osam forinti. Toliko sam svezala u rubac i evo mi ostalo još više od forinte, jerbo nijesam trošila putem za hranu. A na što bih, kad sam ponijela od kuće glavu kruha i cio sir.

Žena slušaše nestrpljivo staričino kazivanje.

— Težak je, rekoh vam, nas dvije težko bismo ga od-

Digitized by Google

nijele u grad, jer je daleko. Morat ćete najmiti služnika, da vam to ponese.

— Za plaću? dahne starica.

— Bome za plaću, ovdje vam nitko ne radi badava. Dosta je, ako mu date četrdeset novčića.

— Četrdeset! A kod kuće sam za to platila čašicu rakije... Pa neka bude! uzdahne stara i odbroji ženi novce.

Žena otidje izručivši starici, da joj čuva vino, dok se vrati.

Prošla je i četvrt sata, ali žena se ne vraćaše. Starica se ogledavaše upitnim okom oko sebe, a časkom bi se zamislila njekamo, katkad bi joj se oteo iz prsiju uzdah, pa bi prinijela k očima čist, pravilno složen bijel rubac i otrla suzu, koja joj je navirala na oči...

U čekaonici miješali se uvijek svakakvi ljudi, a vani se čuo šum i zviždanje vlakova, koji su dolazili i odlazili Prodje pol sata, prošao i čitav sat, ali neznane žene s kovčegom nije bilo. Starica je njekoliko puta ustala i pitala za stranu ženu i kovčeg. Njekoji prodjoše mimo nje bez odgovora, a njekoji slegoše ramenima: Ne znamo.

Dugo je već vremena prošlo, a starica se počela uznemirivati i nije si već mogla naći mjesta u toj sobi. Htjela bi bila izići, no sve se plaho obazirala k stolu, gdje joj je žena ostavila na brizi svoje vino. Napokon izadje bojažljivo. Opazivši dugačak hodnik, činilo joj se, da je tuda i došla, pa podje bojažljivo naprijed. I tu se komešalo svakojako ljudstvo, sve je hitjelo i žurilo se i tiskalo se kao u njezinom selu, kad se što neobično dogodi. Starici bude tjeskobno medju tim stranim svijetom, spopadao je nekakav strah i gotovo je požalila, što se uputila sama tako daleko od svoga sela. Bila bi se najradije vratila taj čas, da joj nije bilo pomisli na dijete,

Digitized by Google

radi kojega je putovala ovamo .... I tu je pitala ovoga i onoga za ženu i kovčeg, ali, kao i prije, njetko mučao, a njetko odgovarao kratko: Ne znam. — Napokon se našla njeka bolja duša, koja je uputi u skladište, gdje se izdaje putna prtljaga. Tu zijevahu na klupama željeznički službenici, a kad ih stara upita za svoj kovčeg, zahtijevahu od nje predatnicu.

— Ta dala sam je njekoj ženi, reče stara, — bit će više nego ura.

— Kakav je bio kovčeg? upita je jedan.

Stara začne opisivati kovčeg na široko iz vana i iz nutra.

— Gdje ste ga predali?

— Od kuće ga nosim, iz Podgorja, a platila sam za nj željeznicu na Rijeci, jer mi rekoše, da će ravno sa mnom u Zagreb.

— Sjećam se, reče napokon službenik, da je njeka žena digla takav kovčeg.

— A kud je s njim (veseli!), upita stara življe.

— Ne znam.

— Poznajete li ženu?

— T', cmokne službenik jezikom.

Starica kao da mu nije vjerovala. Kako on ne bi poznavao ovuda ljudi, kad je uvijek u Zagrebu! U njezinom kraju nema na tri sela daleko čeljadeta, koje ne bi poznavala u glavu po imenu i plemenu.

Sad uputiše staricu k stražaru. Po cijelom njezinom pripovijedanju bilo je stražaru jasno, da se starica namjerila na onakovu ptičicu, za kakve nema policija u velikim gradovima dosta očiju, da ih uvreba.

Sve propitkivanje i traženje bilo je i sad uzaludno. Stražar nije saznao o ženi ništa, nego što mu je znala kazivati sama starica, a kud je nestalo neznane žene

Digitized by Google

s kovčegom, nije mu znao nitko ni natuknuti. Sve, što je mogao uplašenoj starici pomoći, bilo je to, da ju je odveo u njeku krčmicu u gornjoj Ilici, gdje je starica, umorna od putovanja, svu noć tvrdo prospavala.

Prva staričina misao, kad se zorom probudila, bilo je ono dijete — pa kovčeg. Stražar joj je obećao, da će se nepoznata žena potražiti, a starica uzalud umovaše, kud li je samo mogla s njezinim kovčegom.

Mahom saznadoše i ukućani staričinu nevolju, i svi su tvrdili, da je to bila njeka tatica i čudili se starici, kako je samo mogla povjeriti kovčeg nepoznatu čeljadetu, pa na kolodvoru, gdje se stječe toliko svijeta.

Napokon je vjerovala i sama starica, da joj je kovčeg ukraden.

— Ah, nije mi puno za robu, jadikovaše stara, ali novce mi odnijelo, a sama sam u tudjem svijetu.

— Puno novaca? upita je krčmarica.

— Ma nebore, uze stara šapćući, morala sam u Zagreb... Mi vam nemamo toliko novaca, otkud u našem selu novci, kad se cijelo selo, prosti Bože, tepe svijetom po prosjačiji. Imam komadić vinograda, pa sam prirod prodala na oko našemu trgovcu za trideset forinti. Osam stisnula sam ovdje u rupčić, a dvadeset i dva sakrila medju prteninu u dno kovčega, da se ne opaze, ako bi tko otvorio. — A potražit ću je, možda se nadje čeljade, koje je poznaje.

— A tražite, zavrti krčmarica sumnjivo glavom, jer se nije drugo dalo ni reći.

Vani je medjutim kišjelo, voda je upravo ljevala iz nabreklih oblaka. Starica pokuša njekoliko puta izaći na ulicu, ali kako bi na to vrijeme, pa u velik grad, gdje je još nije bilo! Ćuteći se posve tudja i osamljena medju tim stranim ljudima, sjedne starica u kut krčme i za-

Digitized by Google

misli se prezajući plaho pred svačijim dolaskom, ugibljući se ponizno svima i pripravna uvijek da priskoči i pomogne svojim rukama u krčmarskom poslu.

Dok je starica tako čekala, otvore se naglo vrata male krčme, a unutra uleti cijela četa mladih ljudi, koji su otresali kišnicu s promokloga odijela. Bili su djaci; po nabreklim im očima, blijedim licima, a i po razgovoru dalo se vidjeti, da je to na okupu noćašnje društvo, koje se zaletjelo amo pred plahom kišom.

Mladi ljudi posjedaše oko stola, naručiše vina i obijesna im narav provali brzo veselim razgovorom i pjesmom.

Starica ih gledaše dugo prateći svaku riječ djakâ. A na jednom se digne, podje k djačkomu stolu i sjedne na klupu do mladoga čovjeka, koji je iznenadjen kao i cijelo društvo gledao šuteći staričinu smjelost.

— A što biste vi rado? upita je napokon polu smijućke, polu srdito.

— Baci je k vragu! Ne vidiš li, da je pijana! javi se njeki drugi djak.

— Nijesam, gospodo, (vesela bila!) ni vidjela vina . . . Oprostite, tudja sam u ovom kraju, a besjeda ovoga gospodina zanosi na našu primorsku.

— Odakle ste? upita je susjed.

— Iz Podgorja.

— Otuda dolaze sami prosjaci.

— A da, gospodine, naš kraj sami je prosjak.

Djak omjeri bolje staru i uvjeri se, da nije pijana, a ne putuje po svijetu ni prosjačijom.

— Došla sam u Zagreb, nastavi starica, da pohodim dijete . . . Reče mi onamo služavka, da ste djaci.

— Jesmo, potvrdi joj susjed.

— A što ćete biti, kad svršite škole?

Digitized by Google

— Sve sami suci i fiškali!

Starica klimaše glavom.

— Takve je škole učio i on . . . reče iza stanke više za se, pa uzdahne duboko.

— A tko je to?

Stara preleti okom cijelo društvo. Činilo se, da se boji reći, što je naumila. Iza dulje stanke otvori usta:

— Nije mi sin. Ja sam bila u njihovoj kući (da oprostite!) služavka. Ma ne služavka, popravi brzo stara, držali su me u kući kao svojtu. A kako i ne bi? Majku sam mu svojim prsima othranila, a njega na krst nosila, oboje je prije prozvalo moje ime nego materino. Kad mu je otac umr'o (a naglo je svršio, Bog mu dao duši lako!), preselili su se u Zagreb. Učio je škole kao i vi, htio biti sudac kao i vi, ali ne znam, kako je došlo, otišao k pošti i imao veliku plaću. Sve sam se spremala da ću k njemu (volio me je od uvijek, kao da sam ga rodila), ali u to — — staroj se stale tresti usne, a onda joj provališe na oči suze.

— Nu što? upitaše je djaci.

— Za—tvo—ri - li su ga — — promuca starica.

— Bit će ovako! zaokruži njeki djak prstima, mignuvši na ostale. — A kako se zove?

— Ernest Lovrić . . .

— Znam, dosjeti se njeki djak. Evo optužnice, jučer se počela protiv njega konačna rasprava radi pronevjerenja i patvorenja potpisa na mjenicama.

Zatim izvuče iz džepa novine i čitaše na glas optužnicu protiv Ernesta Lovrića, kojom ga državno odvjetništvo optužuje radi zločinstva prevare i kradje.

Starica slušaše napeto svaku riječ, dok nije djak spustio novine, prekinuvši nabrajanje raznih slučajeva sa „i tako dalje".

*

Digitized by Google

— Zar on da je to počinio? Ernest?!

U staričinom glasu i njezinim očima bijaše toliko njekakva neizrečena izraza pomiješana od straha i boli, koja je provaljivala gotovom grožnjom na njezine oči. Djaci mučahu, nijedan kao da se nije usudio potvrditi njezino pitanje.

— Nije to Ernest počinio! usprotivi se starica odlučnim glasom. Kako bi! Krasno ono dijete s milim očima i zlatnom rudastom kosom kao angjelak. Otac mu je bio pošten i mati iz gospodske kuće — ta gospodo, kapetanska kći!

— Sve jedno, reče njeki djak tvrdim glasom; sve jedno, čiji bio da bio, ako je počinio, čim ga okrivljuju, ne fali mu sedam, osam, možda i deset godina. Zakon sudi svima jednako.

— Ali on nije kriv! digne starica glavu.

— Bolje bi, da nije, ali jest: o tom se govori u Zagrebu na sav glas. Trošio je, kartao, uzdržavao ljubovce; plaća nije dotjecala, pa je segnuo u državne novce i potpisivao tudja imena na mjenicama.

— Zar to u Zagrebu govore? upita starica s drhtavim usnicama.

— Čuo sam od onih, koji ga poznaju. A velite, da vam nije rodjak: pa što vas stalo! Kriv je, neka trpi! Najmanje pet godina, velim vam.

— Da me nije stalo!... Pet go—di—na! Staroj se točile nemirno oči, njekakva staklena boja davala je tima očima strašan, divlji izraz. Njeko je vrijeme sjedila mirno, kao ukočena, a onda je prevlada plač i stane ridati naričući kao seoske žene, kad oplakuju mrtvaca.

Sad se primakla k stolu i krčmarica, pa sažaljujući staricu, pripovijedaše djacima, kako su je okrali. Prvi

Digitized by Google

put vidjeti čeljade, reče krčmarica, pa joj povjeriti kovčeg!

— To je baš dokaz, da je sirota poštena, stane dokazivati njeki stari djak, a njekoji opet držahu, da je dosta tih suza, koje su kvarile nastavljenu noćašnju veselicu.

— Gospodo, reče štaričin susjed, ja se baš ne držim mnogo svetoga pisma, ali staričin udes ganuo me je. Doista da je poštena i da je dobra srca, a nije bogata, ta ja poznajem onaj primorski kraj, gdje ne će ni trn da raste. Ta čuli ste je, kako je sama rekla: Naš kraj sami je prosjak. — Pobacali smo toliko novaca, pa ajde da pomožemo starici. Ja dajem forintu, a vi po volji.

Njekoji od mlade gospode segnuše mahom u džep, njekoji protestirahu prigušenim glasom, a njekoji se podsmijevahu, no svak dade po nješto. Krčmarica se pridruži i obeća, da se može stara, dok bude u Zagrebu, kod nje hraniti i noćiti bez plaće.

II.

Kad se starica uputila, kud će poći, da vidi „jadno dijete“, podje na ulicu. Njoj se činilo, da je njezin Ernest nedužan, da je to samo čudan slučaj, njeka grozna laž, ma strašan san i ništa više. Kad ga vidi u zatvoru — ma ne, ne! Oh, kako će ga opet jednom zagrliti, kako će ga gledati onako liepa, uzrasla, ohola — pa da, Ernest je ipak velik gospodin, ne postavljaju se u Zagrebu tek kakvi god u carsku službu. Poći će sucima, samo hoće li im znati reći, tko je Ernest, kako je to bilo drago dijete, kako je bio dobar, kako je plakao kraj odra svoga oca, pa on da bi — ukr . .! Bože sačuvaj! prekrsti se starica i podje ulicom.

Digitized by Google

Sad se opet sjeti svoga kovčega i one žene. Ulicom je prolazilo mnogo svijeta. Odakle samo dolazi toliki svijet! čudila se stara popostajući svaka tri koraka. Nije moguće, da nije nitko od tolikoga naroda vidio ženu u modroj suknji i crnom haljetku. Njekoje nagovori, ali uzalud. Sad bi zavirila i u dućane, ta Bog zna, možda upravo ti ljudi poznaju ženu. Ali nitko, baš nitko nije znao za nju. Bože moj, uzdahne napokon starica, kako samo živi taj svijet, kad jedno drugo ne poznaje Kako će je onda ona naći! Oh, imat će godinu dana pripovijedati kod kuće o željeznici, o toj ženi, o djacima i o ljudima u velikom gradu, kako prolaze ulicom kao u procesiji, a jedno drugomu nepoznato, jedno drugo i ne pogleda, a kamo li da bi pozdravilo.

Što je dalje išla ulicom, zaboravljala je sve više Ernesta i kovčeg. Ulicom brzale kočije, rušila se teška kola, sve više vrvjelo svijeta, a istom te kuće, pa ti dućani! Na jednom stane, zalomi od čuda rukama i usklikne na sav glas, a najbliži prolaznici gledahu smijući se dobroćudnu staricu, koja je s djetinjom radošću i čudom motrila dva psa, upregnuta u malena kolica. Bog zna, dokle bi starica pratila bila to čudo, da nije iz druge ulice dolazila četa vojnika, a pred njima igrala glazba. Stara stane, sto prolaznika zapelo o nju, ali ona nije osjetila nikoga. Takova šta nije još vidjela! gospoda u zlatu jašu na konjma, pa onaj veliki bubanj, pa toliko vojnika, sve baca u isti čas noge, kao da su im na jednoj uzici povezane. Moj Bože, ta to bi čovjek gledao i slušao gladan i žedan!

Raznoliki prizori u gradskim ulicama svladaše staricu posvema i ona nije više mislila ni na Ernesta ni na kovčeg. Dugo je išla i napokon stala samu sebe pitati: a kad će biti kraj tima kućama i ulicama? Pa podje

Digitized by Google

opet dalje, htjela je ići brže, da se ne zaustavlja nigdje. Na jednom se stvori na velikom trgu, i gle, veliki Bože, silan konj nasred trga, a na njemu čovjek digao u vis sablju. Već ništa nije vidjela oko sebe, nije znala, da s brzih kočija viču na nju i psuju, što se ne ugiblje; ona je ravno išla k tomu čudovištu. Kad se stvorila kraj ograde od spomenika, odahne i zagleda se u konja i čovjeka. Činilo joj se, da će sad konj poletjeti i stropoštati se na zemlju s junakom.

— Što je ovo (veseli bili!)? upita njekoga prolaznika.

— Ban Jelačić, odvrati joj on kratko, pa podje svojim putem.

Starica se stane sjećati: gle, gle, to je taj, što je i njezinoga brata vodio na vojsku, što su ga čekali, a nikada ga ne dočekali. Čuvstvo pobožnosti i straha obuzme staričinu dušu, sve nehotice prekrsti se pred spomenikom pa okrenu desno, obaziruć se k mjedenomu konju i junaku i sve sama sobom šapćući: Moj veliki Bože, šta su sve izmislili ljudi!

Nakon duga hoda i propitkivanja nadje se napokon pred sudbenom palačom. Kad je ušla unutra, vukla se po hodnicima i činilo joj se, kao da je stupila u veliku crkvu. Oh, samo da nijesu te kuće tako velike! U njihovoj općini lako je: stupiš u kuću, pa znaš umah, da je s desne strane načelnik, a s lijeve bilježnik. A ovdje — smiluj se Bože! Niti znaš, kud ideš, niti znaš, komu ćeš poći! I tu je bilo puno svijeta, vjekovito miješanje ljudstva, njekoji uzlazili, njekoji silazili, jedni išli desno, drugi lijevo — ma gotov sajam u toj kućetini! Mnoge je nagovorila uvijek istim pitanjem: Znate li (veseli bili!) gdje bi našla gospodičića Ernesta Lovrića — ali uvijek isti odgovor: Ne znam! Takovih odgovora čula je naj-

Digitized by Google

više, otkad je došla u Zagreb, a njezina pamet nikako nije mogla dokučiti, kako ti ljudi zajedno živu, a ne znadu jedan za drugoga.

Napokon se namjeri na „dobru dušu“, sudbenoga podvornika, kojemu je godilo, da ga stara uz smjernu poniznost zove gospodinom. On je znao, da Ernest sjedi na optuženičkoj klupi; čini mu se, da je već pukla i osuda, ali pravo i jasno nije znao ničesa. Kad mu je starica utisnula u ruke dvadeseticu, odvede je u pokrajnu sobicu i obreče doći po nju, kad se bude moglo govoriti s poglavitim gospodinom. Strpljivo čekaše na to stara sjedeći na stolcu, s kojega se nije usudila podići. Iza duga čekanja dodje isti podvornik i migne joj, da podje za njim.

Kad je došla pred suca, nakloni mu se smjerno, a on je stane „izuminjavati“, odakle dolazi, je li u rodu s Ernestom, rad šta ga pohadja itd. Starica odgovaraše kratko, ali zato nadovezivaše na svako pitanje, kako je Ernest od dobre obitelji, kako je dobar i blage ćudi, kako ima zlih ljudi na svijetu, koji mogu svašta na nj reći. Sudac joj nije dozvolio da govori po volji, i kad bi se starici pričinilo, da je tek počela pripovijedati o Ernestu, prekinuo bi je: Ta dobro, ali to vas nijesam sad pitao. Ipak joj dade njekakvu cedulju i reče joj, da se za danas smije zadržati kod Ernesta četvrt sata.

Od radosti, da će zagrliti svoga Ernesta, bijaše i zaboravila, da ga pohadja u zatvoru. Tek ikad joj podvornik prišapnu putem, da je Ernest osudjen na sedam godina tamnice, ćuti naglo u nogama slabinu, kao da će se srušiti, a onemoglim tielom prolazili joj mrzli mlazovi. Ljuta bol stisnula joj grudi, nije znala izustiti ni riječi, išla je za podvornikom kroz njekakav

Digitized by Google

crni zrak, koji se sterao pred njom. Tek kad joj rekoše pred vratima: Ovdje je — zadrhta joj srce, ali u isti mah svlada je tolika slabina, da se morala uhvatiti zida.

Kad su otvorili vrata, ugleda starica pred sobom polutamnu sobu; na sredini je bio stol, kraj njega stolac, na stolu prazna čaša. U tamnijem kutu bio je željezan krevet, a na krevetu polovicom tijela naslonjeno čeljade. Noge je spustio na zemlju, lijeva mu ruka visjela niz bedro, a desnom podupr'o glavu, zakopavši prste u bujnu, plavu kosu.

— Ernest! vikne starica stisnuvši na oči šake.

Čovjek se početkom nije ni ganuo. Polako rastvor velike, plave oči i upre ih u staricu, kao da se naglo probudio iz duboka sna, a onda se polagano uspravi na krevetu. Čovjek je bio mlad, pravilnih, vrlo lijepih crta, koje su se lagano gubile u rudastoj, plavoj bradi. Po blijedoj boji lica i tamnim obručima oko očiju vidjelo se, da je taj čovjek mnogo trpio.

— Barica! šapne, nakon što je dugo staricu motrio, a onda smrkne zlovoljno lice i okrene se od starice k prozoru.

— Er—nest! Dijete! klikne opet starica glasom punim boli, pa se zaleti k mladomu čovjeku, klekne preda nj i obujmi mu rukama noge.

Casak stajaše oboje kao nijemo, a kad je starica podigla zaplakane oči, pokrije i mladi čovjek rukama lice i stane tiho jecati.

— Barice, po što si dolazila!... Ja sam ubijen!... Glas mu drhtaše, a tijelo mu se savijaše, kao da će klonuti k zemlji.

— Reci, što bih radila, da te spasem? Imam još

Digitized by Google

cijelu stotinu prištedjenu, za koju nitko ne zna, imam krčevinu — reci brzo, znaš, da ću sve dati za te.

Mjesto odgovora zarida mladi čovjek jače, a starici se činilo, da će joj pući srce.

— Znam, da nijesi kriv, pa ako i jesi kriv ... ta mlad si, moj Bože! Ići ću do cara, samo me ti uputi! Znaš, da sam neuka, ali učinit ću sve, da te spasem.

Mladi čovjek spusti se do žene, ogrli je živo i nakon duga zagrljaja šapne joj kao onemogao:

— Barice, moli se za me, ja sam mrtav za ovaj svijet ...

Četvrt sata projuri starici kao jedan čas, dok se Ernestu činilo, da je starica već davno tu.

— Još riječ! moljaše starica stražara, ali Ernest je lako potiskivaše k vratima i jedva otme ruku, koju mu je starica cjelivala kukajući kao u ludilu.

— Ernest, moje dobro dijete! ..

Kad se Barica vratila u krčmu, povuče se sama u sobu i opetovaše u pameti sastanak s Ernestom. Ta ništa si nijesu rekli. Ubijen je, kukaše stara, sam kaže, da je mrtav za ovaj svijet! ... A zar mu se ne bi dalo pomoći? Ta car je najveći gospodin i najviši sudac — pa zašto ne bih k njemu? Samo novaca, da joj je imati puno novaca, doista bi ga spasla! Ovako s praznim rukama — kamo će?

Starica se zamisli, njezine se oči svezale samo s jednom piknjom, oko piknje vrtio se taman kolobar, a sred kolobara skočile bi njekakve kvake sad crvene, sad tamne, sad zlatne — ta to su numerice, na koje se dobiva silan novac! ...

U to pokuca njetko oštro na njezinim vratima, a starica se prenula, kao da je stojećke bila usnula.

Digitized by Google

Bio je gradski stražar, koji joj javi, da se ulovila tatica s njezinim kovčegom. Rekao bi, da je starica slabo marila za to. Samo je molila, da je ne suoče s taticom, jer ne bi znala, kako će joj pogledati u oči . . .

III.

Bilo je pred noć, kad se Barica vratila u Podgorje. Čim je barka pristala k obali, poteče stara u svoju kuću, jedva pozdravivši susjede, koje su se više radovale pripovijedanju, nego darovima, što će ih dobra Barica donijeti iz Zagreba. I jedno i drugo čekale su badava — barem prvu večer. Barica se zavukla u kuću, a kad su njekoje došle i na vrata, ne mogavši odoljeti provali svoje izvjedljivosti, morale su se vraćati u gotovoj očajnosti, jer se od Barice nije dalo izvući ni cigle riječi.

U noći se spustila za mjesecem bura, prava zimska bura tresući malenim kućicama u selu, kao da će razvaliti krov i pobrati u more sirotinjske stanove. I posljednja luč utrnula u selu, samo u Baričinoj kućici vidjelo se svjetlo kroz maleno, mutno okance. Pred slikom Matere božje klečala je Barica, upirući u sliku oči, iz kojih je sijevala živa vjera. Dugo je klečala starica, a onda sjedne k stolu i nabroji devedeset zrna graška. Zatim stane redjati zrnje, slagati svakojake slike i križeve, pa brojiti i brojiti, ali činilo se, nikako nije mogla odbrojiti, što je željela. Premetne njekoliko puta zrnje, zatim se zamisli i upre oči u strop, kao da je tu u jednoj tački skupila svu svoju pamet. Najednom stane se tačka micati po stropu; velika, crna piknja pružila dugačke noge i pomicala se k starici. Kad je došla vrh njezine glave, stane i povuče tanke noge k debelomu tijelu. Starica gledaše i gledaše,

Digitized by Google

vihor potrese kućom, a i stara se sva stresla, cijelim joj se tijelom prelio mrzao val.

— Pauk! šapne starica, skoči sa sjedala i izleti iz kuće. Boreći se s burom dodje k prvoj kući. U kući je bio mrak, sve mirno, ukućani spavahu. Starica udari nekoliko puta kamenom o vrata, a iza duga lupanja javi se iz nutra nječiji glas.

— Otvorite, reče stara, ja sam, susjeda Barica.

Na vratima ukaže se čovjek s uljenicom u ruci tarući gola, kosmata prsa:

— A što vas nosi u ovo doba?

— Je li vam dijete u kući? upita stara, držeći se čvrsto za vrata.

— Eno spava.

— Probudite ga, nješta će mi napisati, ali još večeras.

— Sada u kasnoj noći?

— Mahom sad, mora biti!

— A nù! Slegne čovjek ramenima i dovede k starici desedgodišnje dijete, koje je trlo pospane oči.

— Sinko, reče stara dječačiću, kad su se vratili u njezin stan, narezat ću ti devedeset cedulja, a ti ćeš napisati na njih brojeve od jedan do devedeset. Hoćeš li znati toliko?

— Eh, znam, ako ćete i do hiljade!

— Pa dobro! Ali da nijesi nijednoga izostavio!

Stara rezaše male ceduljice, bacajući svaki čas oko na pauka, koji je na stropu mirovao. Nakon duge radnje odloži dječačić olovku: Gotovo je.

— Jesu li svi?

— Svi!

Sad podje stara po lonac i saspe sve cedulje u nutra, okrenuvši pisanu stranu k dnu.

Digitized by Google

— Vidiš li, sinko, onoga pauka?

— Vidim.

— Dohvati ga, pa ga metni amo u lonac.

Dječačić skoči na stol, pograbi pauka i strese ga u lonac, a stara brzo prekrije lonac rupcem i sveže čvrsto oko oboda, pa se obrati k malomu:

— Zorom da si opet došao, a sada laku noć!

Starica sjedne i gledaše u lonac. San joj nije htio na oči, sva njezina pamet vrtjela se po tmici toga lonca, gdje se šetao zasužnjeni pauk po napisanim numericama.

Samo tri brojke, koje će donijeti silu novaca, a kad bude imala novaca, lako će obrediti sve suce, a ne budu li pomogli oni — i samoga cara!

Koje će biti te tri numerice? Tri je ona zamislila, tri tužna broja, tri svjedoka žalosnih dana njezina života. To su numerice: 25, 13 i 7.

Bila je dijete, curica od kakovih petnaest godina, kad je premjestilo pokojnoga kapetana Pavelića u Svetojursku kumpaniju. Djece još nije bilo, pa uzeše nju u kuću, da pomaže kapetanici u domaćim poslovima. Bi reći, da su je bili mahom zavoljeli. Došla je neuka, nije se znala ni okrenuti u kući, a gospodja je strpljivo putila i učila, i već za koji mjesec razumjela se u sve, što joj je bilo raditi u kapetanovu kvartiru.

Dobra je bila tadanja mladost, drugačija nego danas, kad djeca radjaju djecu. Kako je ona bila nepokvarena! Dugo nije razumjela njekoga podčasnika, koji ju je oblijetao, samo kad je od službe mogao. Tek jednom prišapne joj u uho, da je voli, a ona sva porumeni i odleti istužiti se kapetanici, jer je mislila, da su te riječi bile velik grijeh. Kasnije — ne zna ni sama, kako se to dogodilo — slučio se nesretan čas, što li? Ali što! Ona

Digitized by Google

nije bila nikad nepoštena. Isprosio je zoran momak, mornar Nikola, i koliko je god bilo kapetanici žao, da će izgubiti dobru Baricu, toliko se veselila njezinoj sreći, jer je Nikola bio dobar, a jak na kući, pa namislio bio kupiti i svoj brod. Sve je bilo spremno za pir, sve gotovo, da se prve mesopusne nedjelje vjenčaju. Dva dana pred Božićem ukrca se Nikola s još jednim dječakom u barku, da sa školja doveze vino za pirovanje. Na odlasku nije ga ni vidjela, bio je to prvi dan njihova poznanstva, kad mu se stidjela doći pred oči. Na sam badnjak udari silna bura, da su dimnjaci padali s krovova, a drvlje nosila bura po zraku kao pero. More bjesnjelo, kao da će raznijeti sav kraj. Voljela je Nikolu, lijep je to momak bio, a sada, kad mu je darovala sve svoje i zagrlila ga kao zakonitoga muža, sad je osjetila tri puta jače vez, koji ih je spajao u čvrstu zajednicu. Svu noć rušila se bura i šumilo more, svu noć molila je za sretan povratak Nikolin. Tekar u zoru primirio se živi bijes. Na dan Božića, bilo je još rano u jutru, dovezoše školjaci barku, a u njoj mrtvoga Nikolu. To je bio najcrnji dan njezina života — upravo 25. prosinca.

Plakala je i plakala, i tek kad se nakon tri mjeseca primirila i stala poimati, da mora preboljeti nesretni udes, osjeti, da će biti mati. Sam Bog znade, kako nije onda skočila u sinje more. Pobjegne kriomice kući, i kloneći se od svijeta, porodi žensko dijete. Samo dva mjeseca uživala je materinju radost; dijete je dobilo grčeve i umrlo. Tad poruči po nju kapetanica, koja je u isto vrijeme porodila curicu, kad i Barica, da joj svojim prsima othrani dijete, jer je kapetanica bila slabih prsiju. Barica se poveseli pozivu tim više, što je čula, da je kapetan Pavelić premješten opet u gornju krajinu. Tamo je ne poznaju, a ovdje drži svatko njezinu ljutu bol pogrdnom sramotom.

Digitized by Google

U kapetaničinom domu opet se Barica preporodila. Svu svoju ljubav darovala je curičici, uživajući raskošnu sreću ljubeće matere, kad bi se na njezinim prsima igralo ručicama dijete i smiješilo joj se nevinim očicama draže i milije nego rodjenoj majci. Curičica bila je slabašna, često bi pobolijevala, pa bi malo koja noć prošla, da nije Barica s njom na rukama dočekala zoru. Ta nježna briga još je bliže stisla nevino srce djevojčice k dobroj Barici. U prvom pokušaju djeteta, da nejasnim glasovima oponaša ljudske riječi, čula bi Barica jasno, da dijete izgovara njezino ime. I kapetan i kapetanica vidjeli su dobro tu brigu, pa prepustili dijete posvema njezinim rukama, sve dok je uzraslo za školu. Ona ga je hranila, odijevala, lijegala i u plaču tješila. A i dijete bi dolazilo radije k Bari nego k majci: Bare, daj kruha, obuci me, počešljaj me, — s njom je bilo cijeli dan i samo u njezinoj sobi htjelo spavati.

Kad je curici bilo desetak godina, učio je otac njemački, a njeki drug očev francuski. Nješto kasnije dodje nevidjeno još u selu čudo — glasovir. Barica je sva u čudu gledala taj ormar, u kojem je bilo sakrito toliko svakakvih glasova. Kad bi seoski učitelj stao prebirati po tipkama, mislila bi koji put, da je tu stotina svakojakih zvončića, a drugi bi joj se put pričinilo, kao da je unutra zatvoreno cijelo jato svakojakih ptičica. No katkad bi se Barica i ljutila na te novotarije, jer joj nije bilo po ćudi, što malu Milkinu glavicu — djevojčica je bila uvijek od naravi slaba — muče tima jezicima i tom muzikom, uz koju bi prosjedila čitavo jutro.

Tako je prolazila godina za godinom, a nije se ni opažalo, da dijete biva sve zloćudnije, svojeglavo, da joj je vrlo teško ugoditi u čemu. Blijeda djevojka prospavala bi veći dio dana tužeći se često na glavobolju, umornost

Digitized by Google

i slabost u cijelom tijelu. Koliko bi jada i žalosti stalo dobru Baricu, kad bi djevojka po cijeli dan prosjedila i proležala sama u sobi, ne puštajući nikoga k sebi, a uzdišući na svaku ponudu sa žalostivim licem: Ah, pustite me s mirom!

Milka je bila već djevojka za udaju, kad joj je otac, udaren od kapi, umr'o. U kući se nije puno žalila smrt staroga kapetana. Davno već bili su prema njemu ravnodušni, jer je i on stao zanemarivati kuću. U kumpaniji naime nije bilo toliko posla, pa se kapetan u starije dane bio podao piću. Malo po malo omiljelo mu je bilo vino i rakija toliko, da ga je pukovnik njekoliko puta morao opomenuti, neka čuva trijeznost barem onda, kad stupi pred svoju satniju. — Malo prije, nego što ga htjedoše umiroviti, pade mu kap.

Od sada se u kući češće govorilo o Milkinoj udaji. Rodjena mati manje je o tom razbijala glavu nego Barica. U staričinoj fantaziji (Baričino lice bilo je već u četrdesetoj godini posve staračko) razvijahu se o Milkinoj udaji čitave priče o bogatim princima iz dalekih zemalja; nije čudo, jer je Barica držala svoje gojenče ljepotom, kakve nije daleko, a što je bila svojeglava i katkad do nesnosnosti opake ćudi, slagalo se to, po staričinim nazorima, posvema s gospodskim joj rodom, iz kojega je potekla. Ali drugi svijet nije sudio o Milki kao Barica. Držahu je razmaženom jedinicom; govorahu pače, da je u tom slabašnom tijelu sakrivena zmijska zloba. Ni po ljepoti nije bila Milka ni iz daleka ono, što je mislila Barica. Visoka, blijeda, boležljive, pepeljaste puti; crte joj na licu bijahu pravilne, moglo bi se reći i lijepe, nos odugačak, ali oko mrtvo, sive boje i više tupa, nego žalostiva pogleda. Već se primicala kraju i treća desetka godina od njezina krsta, ali prosca ni od kuda. Samo

Digitized by Google

jednom vidjela je Barica u kući domaćega trgovčića u novom, gotovo do peta dugačkom crnom kaputu, u crvenim rukavicama i s ogromnim modrim rupcem oko vrata. Posjet bijaše vrlo kratak, a trgovčić se žurio na odlasku, te se činilo, kao da ga repovi njegova kaputa ne mogu stizati. Kad je Barica došla u sobu, nadje Milku tako naježenu, da ju je takovu vidjela samo u najvećoj napetosti njezine ljutite ćudi. Kapetanica kaza, da je trgovčić bio u proscima, a Barici uskipi krv, i da ne bude kapetaničine riječi, bila bi drzovitomu kramaru na sred ceste iskopala oči.

Na jednom se prosuo po selu glas, da je Milku isprosio njeki trgovac iz Primorja, bogat kao gavan. Gdje se starica pokazala u selu, propitkivahu je žene za bogatoga trgovca. Barica nije znala kazati ni riječi. Ukućani joj ne rekoše ništa, tek je slutila po kojekakvim pripravama u kući, da se tu zbiva nješto osobita. Ta šutljivost, to nepovjerenje boljelo ju je u dnu duše. Svakakve ženetine u selu znale su izbrojiti na prste blago bogatoga trgovca, znale i dan, kad će se Milka vjenčati, a ona, koja se spram djevojke osjećala toliko, koliko i rodjena mati, nije znala ma baš ništa. Tek jedne večeri prisile je k stolu (Barica se nije dala nikada iz svoje kuhinje), a Milka joj daruje velik, svilen rubac i reče, da je zaručena s trgovcem Lovrićem u Primorju.

Željnije i izvjedljivije nego sama Milka iščekivala je Barica Lovrića. Sjećala se njekoga Lovrića u Primorju, no taj bi morao biti star kao i ona. Napokon dodje Lovrić, a Barica se nije prevarila u nagadjanju. Bio je to čovjek vremešan, neugladjen ni govorom ni odijelom. Milka s kapetanicom dočekala ga lijepo, no dosta hladno, a ni Barica ne bijaše zadovoljna s Lovrićem. Taj čovjek razorio joj zlatne kule, što ih je gradila za Milku

Digitized by Google

Bog zna gdje, njezina nada morade žrtvovati sve mlade, lijepe i u sjaju odjevene princeve ovomu krupnomu trgovcu, kojemu silesija debeloga prstenja nije mogla pokriti tuste i hrapave ruke. Bogat je — složiše se napokon svi ukućani, i ta riječ pokrila je kao tajinstven plašt sve ostale nedostatke, što su se dali nabrojiti na Lovrićevoj osobi.

S malim mirazom donijela je Milka Lovriću i Baricu, jer se stara kapetanica preselila k njekoj sestrični, takodjer časničkoj udovi u Lici. Bila je Lovrićeva sreća, barem za prvih godina bračnoga života, da je i Barica bila u kući. Kako se brzo pokazala ogromna razlika izmedju muža i žene u ćudi, shvaćanju života i svakidanjih potreba, tako je medju ta dva posve odijeljena svijeta bila posrednica i barem donjekle izmirni duh Barica. Ona je tetošila oko Milke, a kasnije je bome znala i prekoriti, kad je vidjela, da Lovrić od srca rado nadoknadjuje svojoj ženici novcima sve ono, što je njegovoj osobi manjkalo ponajviše po zanemarenom uzgoju. Lovrić je ljubio Milku, on bi se podao sav raskošnomu blaženstvu, kad bi grlio k svomu jakomu tijelu djetinje biće njezino; da smiri strašnu misao, da bi ga taj stvor mogao iznevjeriti, nastojao ju je predobiti za se darovima i nježnim riječima, koje mu nikako nijesu pristajale. Već kratko vrijeme iza vjenčanja čuo je iz njezinih' usta, da ga je uzela radi njegova imutka, da joj je dosadan i da je gadan čovjek... On je osjećao zamašaj te osude od strane zakonitoga si druga i volio bi bio Bog zna što podnijeti, Bog zna kakav posao u trgovini žrtvovati, samo da ga u dušu ne ubodu onakove riječi, koje bi Milki izbjegle valjada samo u časovitoj razdraženosti njezinih slabih živaca. No badava je nastojao, da drugi put predusretne takovu izjavu; koliko je god bio vješt trgovac i za svoj

Digitized by Google

posao neobično pronicava duha, toliko je osjećao neizmjernu slabinu svoga duha, koji ga je pred ljubljenom ženom ostavljao na cjedilu. S toga se hvatao drugoga sredstva, segnuvši u zalihu svoga srca, koja je ostalomu svijetu bila zatvorena: silio se, da joj bude dobar. Njoj za volju osudjivaše glupost i prostotu svojih suopćinara, njoj otvori sve svoje blago, njoj za volju uživaše u zavisti ostalih ljudi, koji su se divili skupocjenomu namještaju, kojim je Milka uredila svoje stanje, krasnoj kočiji i konjma, koji su Milku vozili u grad, glasovima glasovira, koji su se prvi put razlijegali u selu iz Lovrićeve kuće. Ona je imala svoj svijet, a Lovrić svoj, a ta dva svijeta bijahu posve odijeljena, i to je Lovrića najviše boljelo. Kad bi se Milka protegla na divanu, oboljela opet radi toga, što je Lovrić kod stola odviše ustima mljaskao, pijući smrkao, ili ravno od posla k stolu s neopranim rukama došao, te sva uzdišući stenjala sa sudbine, koja ju je donijela k tomu prostomu čovjeku, a u tako pust i dosadan kraj, uzdisala bi i stara Barica u sebi:

— Ah, nije taj čovjek bio za nju! pa nastavila glasno: Ali sad ne bi smjela plakati ni hukati, ta muž ti je, moj dobri Bože! E dakako, da je drugačije u kapetanskoj kući, ali bome, ne manjka ni ovdje ničesa.

Nakon druge godine braka porodi Milka muško djetešce. Staroj Barici, koja je od dana do dana osjećala sve više njeko teško nezadovoljstvo u Lovrićevoj kući, svanuše novi veseli dani. Istina, nije joj bilo po ćudi, što se dojilja za dijete naručila ća iz Štajerske, što su svaka tri dana pohadjali mater i dijete liječnici i babe sad s otoka Raba, sad iz Senja; no sva sreća njezine duše vratila bi se s punom snagom, kad bi uzela dijete na svoje ruke i čitala mu u očicama nješto lijepa i slatka,

*

Digitized by Google

što je njekoč doživjela i što joj je udes krutom rukom razorio, te je minulo kao kakav san.

Dojilja je bila dobra i mirna žena, slagala se i najradije se družila sa starom Baricom, te je brzo nestalo Barici sumnjivoga pogleda, kojim je isprvično dočekala dojilju. No dijete joj nikada nije prepustila posvema, dobroj se Barici činilo, da bi to drago dijete propalo, kad ne bi nad njim bdilo i čuvalo ga njezino oko. Kad je dijete počelo slagati prve nerazumljive glasove, tvrdila je Barica opet, da pokušava izgovoriti njezino ime; njoj se u opće činilo, da to malo siroče nikoga ne pogleda tako ljubazno i milo, kao nju, a istina je opet bila, da dijete u ničijim rukama nije mirovalo i nikomu se tako veselo smiješilo kao njoj.

Jednoga se ljeta pomutila bračna sreća u Lovrićevoj kući toliko, da je stara Barica letjela po kući kao bez glave i u dušak uzdisala: O moj Bože! o moj dobri Bože! Milka bijaše na ime zamislila, da mora u kupke i ništa bliže nego u Karlove vari. Čitala je njegdje o tima kupkama, pa tvrdjaše tvrdokorno, da će jedino u tima kupkama ozdraviti i povratiti si mir i snagu, koju je izgubila u tom primorskom gnijezdu. Prvi se put usudi Lovrić uskratiti ženi njezin zahtjev, i to je bilo dosta, da bude u kući plača, pa izmjenice nesvijesti i toliko vike, te se oko Lovrićeve kuće vranila seoska svjetina, pitajući, šta se to zbilo. Lovrić vikaše: Ne dam, ter ne dam novaca! a Milka odvraćaše: Idem, ter idem!

Barica bijaše izgubila glavu. Kad je došla k Lovriću, oblijevaše trgovca znoj po čelu. Kakve vražje kupelji! Zar joj nije pred nosom more, kad ju je volja kupati se? Kud će mi nositi dijete — ta ona je poludjela!

Barica mu davaše pravo, pa podje k ženi: Milko, bome nije pametno poći na kupanje Bog zna kamo, a

Digitized by Google

mora eto pred kućom, koliko hoćeš! Milka udari nogom o pod, pozeleni u licu i stane najprije vikati sa svom žestinom, a onda se sruši na stolac govoreći isprekidanim glasom čovjeka na umoru: Oh, on će me ubiti! — Barica se sva uplašena povuče u kuhinju i vapijaše samo: O moj Bože, o moj dobri Bože!

Milkina volja bijaše opet jača, i ona odputuje s djetetom u Karlove vari.

— Gledajte, Barice, reče jedne večeri Lovrić, ne ću je kriviti, ali otkad je ona u kući, moje stvari idu naopako. Pa sada taj trošak! Ja, vjerujte, ne znam, kako će se to napokon svršiti.

— Samo da nije dijete povela na tu daljinu! Šta djetetu treba? Mala prehlada, moj Bože, i eto ti — nema ga! doda Barica.

Godina za godinom prolazila, a za primorske žitelje donosila svaka manje dobra, ali više zla. Koliko se dizala onamo Rijeka, toliko amo propadao Senj, a s njime cijelo Primorje, gotovo sve do Dalmacije. Što je s ovu stranu Senja najviše izdavalo, bila je šuma, ali i tu su došli strani ljudi, Bečlije, pa digli u Velebitskoj samoći zidane kuće, sagradili ceste do mora, i što je prije sjekla i pilila ljudska ruka, rezala je sada mašina i ljepše i brže na čudo domaćega svijeta. Lovrić je bio medju prvima, koji je dokazivao, da će samo slogom i najtješnjom zajednicom odoljeti tudjincu, koji je očigledce sjekao najljepšu šumu i pustošio krajeve, gdje si prije u gustoši čovjeka čuo, ali ni na dva koraka ne mogao se s njime sastati. Ali tko bi složio te domaće ljude! Jedni se mrze već deset godina, jer su se posvadili za nješto, što nije vrijedilo lule duhana! Drugi ne će, jer bi se s njime pomogao i njegov susjed, s kojim inače na oko prijateljuje; treći ne vjeruje četvrtomu, peti se boji svakoga podu-

Digitized by Google

zeća, šesti ne pristaje na savez, ali ne zna za što, sedmi je zadovoljan droptinicama, što padaju s bečkoga stola — i svi skupa propadaju i gledaju mirno, kako se Bečani obogaćuju hrvatskom šumom.

Ako je ikomu bilo do toga, da uzdrži svoj posao, moralo je biti Lovriću. Malo je moglo biti kuća u cijelom Primorju, gdje je toliko potrebe bilo, koliko u Lovrićevoj. Sin mu Ernest primakao se posljednjim godinama gimnazijskih nauka, mati je odlučila, da će ga na više nauke poslati u Beč, a Lovrićev sin nije bome bio ni do sada vikao, da se hrani i odijeva tek kako. Lovrić je radio i mučio se kao kakav stroj, po njekakvoj navici, gotovo životinjskim instinktom, čekajući svedj povratak starih boljih vremena i znajući od svih Milkinih odluka samo to, da treba namaći novaca. U ostalom slagao se s Milkinim nazorima o Ernestovoj karijeri i treći faktor, koji je u kući mnogo odlučivao — stara Barica. Nije moguće, da bi ista Ernestova mati mogla osjećati toliko ponosa i sreće, koliko stara Barica, kad bi se Ernest povratio o praznicima u roditeljsku kuću.

Bilo je u veljači. Ernest je polazio posljednju godinu gimnaziju i posjetio o mesopusnim praznicima roditelje. Bio hladan zimski dan, silan sjevernjak gomilao je preko cijeloga obzorja grdne, crne oblačine. Nad olovnom bojom uzbibanoga mora djiskalo bijelo valovlje, a krajem se valjao vjetar, kao da je pun gustih i tamnih para. Sa svih strana dizala se oluja za olujom, bio je to onakav zimski dan u Primorju, kad te spopada njeka jeza pred tajnim silama prirode, koje kao da će provaliti iz morskih dubina i grdnih oblačina, što se valjaju mrtvim lijetom po nebu.

Cijeli dan lijetao je Lovrić nemirno k moru, vraćao se kući i pitao mornare, kakvo je vrijeme. Danas je čekao

Digitized by Google

svoj brod, kršten na čast njegove žene „Milka“. Nekoliko se puta uspeo na bliži brežuljak i, nadignuvši ruku nad oči, gledao u daljinu. Broda ne bijaše vidjeti. Kapetan Morović, mišljaše Lovrić, razborit je čovjek, ne će se upuštati po takvom nevremenu na more. Brzojavio mu je doduše, da bi poradi trgovačkih posala morao stići danas no, ako je i pošao, Morović je pomorac, koji poznaje more i vjetrove, pod njegovom je rukom proletjela „Milka“ sto puta kroz morski bijes kao lastavica.

U noći probudi Lovrićeve ukućane silno lupanje po kućnim vratima. Brod se približio k obali, vjetrovi biju — ne zna se nikada, s koje strane, a mrak je, jedva se vide dvije svjetiljke talasajući se sred mora. Sve selo diglo se na noge, svakoga zebe strah u toj ružnoj noći, gdje se vika mornara nadbija sa šumom vjetrova i pljuskom valovlja. Brod se primakao na pô milje k luci, ali čas udari vihor sa zapada i ponese ga novom silom k obali. S broda se čuo štropot sidra, brod se ustavio za čas, kao da se prenuo kod obale, ali onda se stao pomicati novom snagom ka hridinama.

— Dno je meko, sidro nije imalo gdje zapeti — kliknuše ljudi. Kroz mrak se čula vika i vidjeli ljudi na brodu, gdje lijeću kao sjene, a za čas zaori se mrakom strašan štropot. Brod se nasukao na pličini.

Kad se zorom odmakao mrak, bio je to žalostan prizor. Vitko tijelo broda, kojim je kapetan Morović upravljao kao poslušnim blaščetom, bijaše potonulo. Nad morem provirivahu dva jarbola, a na krmi dalo se čitati ime broda. Bijaše to vidjeti kao grobnu ploču nad mrtvacem, koji još diše.

Taj dan ostao je gorko upisan duboko u duši stare Barice. Lovrić bijaše kao bez svijesti, kraj njega je plakao Ernest, a Milka se povlačila po kući nijema kao sjena.

Digitized by Google

Katkad bi starac otvorio oči, ali ne mogaše smoći ni riječi. Tek pod večer dozove ženu i sina i očitova im pred Baricom: Vi nemate nigdje ništa, neka vas Bog čuva!

Uru kasnije bio je mrtav, od silne boli pade mu kap.

Taj strašni dan bio je 13. veljače — druga numerica, kojom je mislila starica pomoći nesretnomu Ernestu.

Lovrićevu kuću i većinu imutka rasprodaše vjerovnici, a početkom školske godine odselila se Milka sa sinom u Zagreb. Barici obrekoše, da će je uzeti k sebi, čim se nastane i osiguraju kakav stalni dohodak. Tako se starica morala rastati sa svojim Ernestom.

Svaki dan čekala je obećani poziv i svake zime odlučivala, da će slijedećega proljeća putovati u Zagreb. Medju tim umre i Milka, a Ernest bijaše već prije napustio nauke i pošao u činovnike k pošti. Ni sada se nije odrekla starica svoje nade, da će starost proživjeti kod Ernesta — ali u to joj dojaviše od njekud, da je Ernest radi prijevare u zatvoru. Sedmoga listopada pukne mu osuda na sedam godina tamnice, a stara upiše u dušu paklenim žigom i treću brojku.

* * *

Jedva je svanula zora, kad je susjedov dječačić došao na Baričina vrata. Skinuvši oprezno lonac, odvijaše starica lagano vez, a kad je nadigla rubac, ispuzi pauk lagano na svjetlo.

Starica se nagne nad lonac. Tri brojke, upravo tri prevrnuo je pauk! Starici drhtahu ruke. Lagano prinese lonac k prozoru, a ona i dječačić zaviriše unutra.

— Čitaj, reče starica dječačiću, a mali zaviri dublje i reče glasno: Dvadeset i pet.

Digitized by Google

— Dalje! Drugi broj!

— Trinaest.

Starica uzdahne tresući se na svem tijelu.

— Dalje — treći!

— Sedam.

— Sedam! Jesi li rekao tako?

— Sedam! Ta poznajem, sâm sam ih pisao.

— Još jednom, da se nijesi prevario! Koje su brojke?

— Dvadeset i pet, trinaest, sedam, opetovaše dječačić.

Starica zuraše u lonac, ne poznaje te brojke, ali bit će istina. Oh, koliko sreće može biti u ta tri boja, koja su se krutim slovima upisala u njezinu dušu!

— Sad mi ih napiši lijepo, da ih budu znali pročitati i u Senju.

Bura je pršala na moru, barkom ni misliti u Senj, pa Barica nadje čovjeka, koji je nosio za dva forinta u Senj na lutriju brojeve.

Jedva je dočekala nedjelju, ta moraju doći ti brojevi, svjedoci hude joj sreće u životu, koji će pozlatiti novom srećom minule gorke uspomene. Dodje nedjelja, dječačić čitaše izvučenih pet brojeva — ali staričin ne bijaše nijedan. Opet ih ponese čovjek u Senj, tako druge, treće i četvrte nedjelje, ali starica svakoga puta sve više mučila svoju staru pamet, zašto je došao broj šest, a ne sedam, zašto dvadeset i četiri, a ne dvadeset i pet! — Da je druge brojeve igrala, možda bi već bila dobila. Ali napustiti ih samo tako, opet se ne može — ta takvi su zapisani u njezinoj pameti, a zar nije i pauk prevrnuo upravo njih? Opet zasužnji pauka, ali nesretna životinjica radila bi sad previše, a sad premalo, jedan put prevrnula jedan, drugi put dva, a treći put i deset brojeva. Kojih će se latiti?

Digitized by Google

Starici se vrtjela glava od tih numerica, svu božju noć mučile bi je u snu, a svaki bi dan šiljala ljude u Senj, igrajući na deset cedulja. Ta na jednu će pogoditi! U nedjelju donijeli bi joj izvučene brojke — a svaki put ništa! Po dvadeset cedulja imala bi u ruci, na trima pogodila bi po jedan broj, ali nikada tri na jednoj! Opet je zatvarala pauka i pitala san, i već je bila puna škrinjica tih cedulja, ali ništa, pa ništa, a Ernest uvijek u zatvoru! Uh — ta kad će već doći te numerice! — Samo da njega spase, ne bi već igrala na tu nesretnu igru, ta sam vrag miješa te lude brojeve. Svake nedjelje pretražila bi te cedulje, bilo bi ih dvadesetak, i akoprem nije znala čitati, poznala bi svaku na prvi pogled: Dvije su od njezina sna — na svakoj po trideset novčića; na druge dvije pometano je paukovih sedam brojaka — na svakoj po dvadeset novčića; na ovoj brojevi, što ih je sanjala mežnarica Kata — dvadeset novčića; na ovoj numere, što su na crkvenim vratima — četrdeset novčića; ovdje brojevi, što su nadjeni na starom crkvenom zvonu — petnaest novčića; ova na brojeve pokojnoga župnika, koji joj se u snu prikazao — deset novčića. A medju svima nije nikad manjkala ona sa brojevima 25, 13, 7 i s uloškom od forinte! U staričinoj glavi rojili su se sami brojevi kao pčele u pčelinjaku, često bi sred noći ustala, pa da ne zaboravi brojke, što ih je snivala, odbrojila bi na stol tri rpice graška pa zorom poslala brojeve u Senj. Već je bila staričina ograda u rukama domaćega trgovca, u malu knćicu duvao na pukotine vjetar i kapala kiša kroz rdjav krov, već je starica zlatne i srebrne sitnice pozalagala i poprodavala, a njezinu pamet spopadao sve veći igraći bijes. Stalo se govoriti po selu, da joj se pamet miješa, da govori sama sa sobom, a svaki dan vidjeli bi je u seoskoj crkvi pred oltarom Majke božje; klečala

Digitized by Google

bi, molila vruće i grčevitim rukama dizala k slici cedulju — oh, samo ova tri broja! . . .

Napokon nije bilo ništa, ni deseticu nije mogla skucati, da je postavi na tri brojke, koje će spasti Ernesta. Ostarjela, pomućene pameti i klonula tijela prosila bi u gradu za krajcarak, a napokon nadjoše je jednoga zimskog jutra ukočenu na senjskoj cesti. Smrznula se, a gubeći životnu snagu, možda je barem u ovom besvjesnom prijelazu iz života u smrt vidjela tri crvene brojke i Ernesta spasena.

Digitized by Google

Otac i sin.

I.

... ačka općina smještena je u selu na samoj morskoj obali, mjestancu vrlo prijaznu, osobito kad ga prvi put ugledaš s mora. S morske strane zagrlile tu dragu dvije rtine visokih i debelih glavica, a s ledjima ulovila se goleme glavine starca Velebita. — Mještani dobri su ljudi, ali oholi kao malo gdje: dok su križali morima brodi jedrenjaci, sve muško otisnulo bi se morem u daleki svijet i vraćalo se u rodno mjesto, da se s nova okući zlatnom prištednjom. U svijetu naučili bi dva i tri tudja jezika, pa kako je bilo obilja i preteka u svem, a svi susjedi sami bogalji prosjaci, imali su ... ačani i za što dizati glavu! Sad su jenjali dobici; parna sila zamijenila mornarsko umijeće, ali u našem selu otela i glavnu privredu žitelja: živari se, osobito preko zime, da se smiluje Bog! Ali stari ponos predaje se po krvi mladjemu naraštaju, pa je nastalo i sila rečenica rugalica, kojima susrećeš ... ačke mještane, kad se pomole gdje izvan svoga „grada“. —

Kakva je prostija čeljad, takva je u našem mjestu i ona šačica ljudi gospodske ruke, samo povrh ponosa gnječi im jače dušu onaj zavidni bijes, koji oštrim noktima kopa domaću slogu. — Inače su ... ačani gorljivi rodoljubi: koliko je izbora i inih dogodovština u životu Hrvata, koje spoje poput munjevne iskre sva hrvatska srca — toliko puta poćute uznosito širenje u

Digitized by Google

svojim grudima, toliko puta prostruji njihovim dušama sveti zanos: Za domovinu mrijeti kolika slast! — Samo pokaže li se u njihovoj blizini tudji čovjek, kojemu ne prija taj rodoljubni zanos, utišaju ga, jer rado pokažu, da su „svjetski ugladjeni" ljudi. — Priprosti i nepokvareni kao nevina djeca, puni „svjetske ugladjenosti," ali ne prepredeni na svjetsku ni malo, rado vjeruju, da je sve, što im padne u selo iz vanjskoga svijeta, sjajno kao zvijezda, pa ako i nije, da se mora s raznih obzira sačuvati pred tudjim svijetom dobar glas svoga mjesta.

Tako se jedne godine pojavi u našem mjestu novo čeljade. Bio je čovjek visok, snažan, plav i lijepe, zdrave vanjštine; hod i držanje bilo mu je samosvijesno i tako ponosito, da se sakupljena . . . ačka inteligencija oko njega pričinjala kao skromne koke uz ohola pijevca na gospodskom dvorištu. Taj čovjek bio je rodjeni Bečanin, a mnijenje . . . ačana bilo je o njemu dvojako: jedni tvrdjahu, da je čovjek visoko naobražen i vrlo bogat, a drugi, da je otpušten stražar bečke policije, pa ga je njeki kum iz bivšega bečkoga društva u Velebitskim šumama poslao ovamo, da pobere u Velebitu ono, što je još ostalo iza njih.

No oba tabora, razdijeljena tako protivnim sudom o Bečaninu, natjecahu se ipak, koji će vještijom nijemštinom i boljom podvorbom u svojoj kući ugoditi strancu. Je li to uznijelo Bečliju, je li, što mu je kumovao kakav kum mogućnik, ali istina je, da se dogodilo ovo:

Financijalna straža uskrati jednoga dana Bečliji njekakvu pošiljku, za koju se morala platiti pristojba. Jak čovjek, kakav je bio, uze silovitom rukom otimati robu, ali stražar ne da, ter ne da, jer propis je svet, a zakon oštar, pa tko bi ga se usudio povrijediti sred sela na očigled tolikih siromaha, koji su već mnogo puta ljuto

Digitized by Google

oplakali svoj „kontrabant“. Stražar pućaše, što je zakon i propis, ali siloviti Bečlija okrene se njekoliko puta sakupljenoj inteligenciji: Was bellt der Hund? . . .

Sve šuti. Onamo je zakon, ovdje čovjek Bečanin — ne će im se zamjeriti ni jednomu ni drugomu . . . .

Sakupljeni seljani čekaju napeto konac neobične zavade, a uzrujani Bečlija, videći se osamljen od svojih štovatelja, stane popuštati, no da naplati stražaru svoj uzmicaj, odsiječe mu od srca: Du kroatischer Hund! . .

Doista je ta riječ prosjekla dušom domaćim mu prijateljima; svi nikom poniknuše i stadoše se razilaziti s umirnom pomišlju: Hvala Bogu, neka se samo svršilo! . . . Ali pred Bečanina dovukao se o štapu starac, lice mu rumeno, a oči mu se krijese mladenačkom vatrom, pa će priličnom nijemštinom ovako:

— Zašto ga zovete psetom? On je prisegao vjernost svojoj službi, pa brani carevo po pravici i prisezi. Ne laje, nego govori. Tako ga je naučila mati, a tko vam je kriv, što ga vi ne razumijete? Evo mene, govorite sa mnom: znam njemački, znam talijanski, francuski, španjolski, engleski, grčki . . . Govorite! Ako je pravica vaša, dat će vam se, ali ne zovi ga psetom, jer ću te, skote, ovim štapom! . . .

Starac podigne štap, koji drhtaše nad glavom začudjenoga Bečanina. Seljani se tiskahu laktima, a iz ljudstva privikivahu njekoji: Udri, ne boj se! . . .

Osamljeni Bečanin okrene se naglo i podje žurnim korakom od tuda, pa tako se svršila ta neobična zgoda u . . . . ačkoj općini. —

II.

Ivica Dražić — tako se zvao starac — bio je po godinama od najstarijih ljudi . . . ačke općine. U kakovih

Digitized by Google

trideset godina obišao je po raznim morima svu zemlju; bio je još maleno dijete, kad je već s domaćim brodima križao do Senja, Rijeke i Trsta, pa do Zadra i Dubrovnika. Svedj na brodu, svedj na moru, priučio se onomu vjekovitomu ljuljanju, da se na čvrstom kopnu osjećao nespretan i tudj. Sve vjetrove po sili i mahnitoj im promjeni čitao je na svakom oblačku, koji bi se pojavio na nebeskoj vedrini; svakomu udarcu vihora i vala znao je kao u igri sapeti i razapeti jedro, preteći ga krmom i ubiti mu snagu, kad se činilo, da će survati brod u crne dubine. Kad je prvi put zaplovio u Ocean, gubilo se kopno Evrope pred njegovim očima kao poznati kraj, kao velika domovina spram novoga, posve tudjeg svijeta. Na američkom tlu primi prištedjenu plaću i otkaže službu na brodu, jer su tako i stariji drugovi radili. Besposlen život u veselu društvu godio je i njemu, sve dok je tekla prištedjena zaslužba, a onda se opet ukrca na drugi brod, pa na treći: koliko luka — toliko kapetana. Jedan put bijahu mu drugovi Talijani, drugi put Francuzi, pa Englezi, pa Nijemci i Grci; u svakom jeziku naučio je ono njekoliko riječi brzo, a kad bi brod po tri mjeseca križao po Oceanu, slušaše pjesme i kazivanja u svima jezicima i učaše ih lako kao dijete, koje zaboravlja u tudjem kraju materinji jezik.

Nakon petnaest godina vrati se prvi put kući i nadje od svih svojih samo staricu majku. Otac je bio pod zemljom, sestra mu se udala u Dalmaciju, a mladji brat otisnuo se takodjer na more, te je tako stara molila za dvojicu sv. Nikolu: „neka ustavi vjetre i valove i čuva djecu od smrti i propasti.“

Mjesto roda po krvi nadje u kući djevojku, jedva joj je bilo šestnaest godina. O njoj mu kazivaše mati,

Digitized by Google

da je iz gornjega Podgorja, da je ostala bez ikoga svoga, pa kako je i njoj starici teško biti samoj, uzela ju je k sebi; a nije joj žao, jer je djevojče dobro i umiljato.

Ivici je to bilo posve pravo. Djevojče je bilo ljepušno i vrlo mu godjaše njezina blizina. Svaki dan joj zavirivaše dublje u lijepe oči, a najposlije poćuti, da su te oči raspalile ljudski njegovo srce.

Selo govoraše svega, više zla, nego dobra o momku i djevojci, koji su živjeli pod istim krovom; ali domaći župnik oglasi Ivicu i Anu o božiću, a po božiću ih mahom vjenča.

Sav čar krasnih sanja, što ih je Ivičina duša snivala u dalekim morima o domaćem ognjištu, ispunio se sada punom srećom. Pet mjeseci minu kao pet zlatnih ura. Ane se privijaše još nježnije uz kršnoga svoga muža, a Ivica obujimaše ju ustaljenom, muževnom snagom, jer se pokazalo, da je Bog ljubav blagoslovio.

U nadi, da će se za dvije godine sretno vratiti, otisne se opet na more. Ali za godinu dana nadje ga pismo u njekoj američkoj luci, da je Ane porodila zdrava sinčića pa umrla. — Kao nož prosiječe mu strašna vijest srce, a dvadeset godina zatim nije se u domaćem mu kraju znalo za nj ništa.

Iza dvadeset godina začuje u Londonskoj luci, da mu je zemljak, Ivan Dragičević, pao nesretno s jarbola, i da leži u njekoj bolnici. U prvi mah pomisli, da bi to mogao biti i rodjeni mu sin, koji bi mu se katkad navratio u pamet. Ona prirodjena ljubav k svomu porodu oživjela bi u njegovom srcu, ali samo za čas. Znao bi katkad pomisliti, da će se sastati gdje sa svojim sinom, ali otvrdnuo i krut medju tudjim svijetom, gledajući toliko puta u otvoren grob — poćutio bi, da će mu dati ruku kao zemljaku i biti mu prijatelj, ako je čovjek

Digitized by Google

pošten, kao što bi svakomu čovjeku, kojemu je kao i njemu postao domovinom sav svijet.

Podje u bolnicu i razvidi u knjigama, da je to Ivan Dragičević, rodom Austrijanac, iz Hrvatske, općine . . . ačke, sin Ivice i Ane Dražić, rodjene Mandić.

Bio je njegov sin. — Taj čas poćuti neobično čuvstvo i nakon toliko vremena podigne kao nehotice oči k nebu: Samo da ozdravi . . . .

Kad je ušao u sobu, preleti okom bolesnike, a tad brojeve. Koračajući medju posteljama ćućaše sve veću uzbudjenost duše. Na jednom stane i učini mu se, kao da mu se nješto provalilo u grudima. Časak stajaše nepomičan, a onda sklopi ruke, podigne ih k ustima i zaplače glasno. — To lice i te oči vidio je pred dvadeset godina! Bilo je to izrezano lice pokojne Ane, koja je u dalekim dubinama srca mu ostavila sliku onakovu, kakova je bila, kad ju je zagledao prvi put. — — —

Za dva tjedna izadje mu sin iz bolnice zdrav. Cijelo to vrijeme nije se od njega dijelio; slušaše svaku njegovu riječ držeći mu ruku i vireći u lijepe, mlade oči. Ćuteći se sav pomladjen uz svoj porod, naumi vratiti se kući i živjeti mirno uz svoje dijete. — —

Kod kuće uredi i ponovi staru kućicu, a sinu sagradi barku, da nosi i prodaje, česa u selu treba. Staroga poštivaše u selu svatko; pače ista domaća gospoda dozvoljavahu mu, da sjedi u domaćoj birtiji s njima za istim stolom, jer je znao pripovijedati o svima ljudima, što ih je Bog po svijetu razdijelio, kakvi su: jedni goropadni, drugi blagi, treći štedljivci, peti pijanci, oni ženskari, njeki vjerni drugovi, a njeki lukavi i veliki svadljivci; a svagda bi započinjao: To je bilo u Londri, to u Kalkuti, to u Njujorku, to u Carigradu; a onda

Digitized by Google

bi ga saletjeli pitanjima, kako zovu ovo i ono svi ti narodi, o kojima je znao pričati bez oduška. —

Sve mu bijaše sad po volji, sve lijepo, samo se starcu činilo, da u kući fale ženske ruke, pa će to jedne večeri onako kao mimogred reći sinu. — Mlad si, zdrav si, reče mu, a bilo bi i meni i tebi u troje ljepše.

— Pa zašto ne, oče, reče Ivan hineći mir, ali krv mu udari u lice.

— Našao si djevojku? upita stari življe.

— Jesam — sirota je, ali dobra i lijepa.

— Neka novce! Za njih se mučimo, jer se za njih kupuje kruh. Ako je vrijedna i ima novaca, dobra je; ako je vrijedna, a nema novaca, dobra je opet, samo ako ti je srcu mila. — Da što ti je bila mati, nego sirota?

— I ona je sirota, ako i ne prosjači sada.

— Ti si je zavolio?

— Jesam.

— Poštena roda?

— Jest.

— Bio bi sretan uza nju?

— Srce mi veli, da bi!

Starac se zamisli, pa će onda ozbiljnim, svečanim glasom:

— Dobro je, sinko, ti ćeš se ženiti, a ne ja, nitko drugi za te, pa je pravo, da sam biraš. Ali stariji sam, znam više, nego ti. — Ne ću ti reći: Uzmi ovu, ni onu, jer ako i kažu naši ljudi: Sveži konja, gdje ti stariji kaže, pa nijesi kriv, ako ga vuk ugrize, — ali srce je tvoje, neka bira po sebi, ako bi i bio red pameti, da reče i ona svoju. Stariji sam, rekoh ti, nagledao sam se svijeta, pa ću više puta pogoditi po kapi, kakva je pod njom glava. Poznajem i žene, a reći ću ti o ženi

Digitized by Google

ovo: Dobra žena, to ti je dar božji! Dobra žena, koja ima od Boga straha i srama pred ljudima, koja te umije razgovoriti pameću, a razonoditi srcem, to ti je blago veliko kao carstvo. — Zlu ženu daje napast — ona ti truje srce i izjeda na živu tvoje meso. Bolje onomu, komu Bog uzme život, nego kad dopusti napasti, da ga iskuša zlom ženom.

Reci, kako se zove ta djevojka.

— Dora Devčićeva iz gornjega Podgorja.

— Star sam, brzo me ugrije vino, pa ne ćemo o tom već večeras.

III.

U velebitskom zaravanku rasula se šaka kućica, a zovu taj zaselak Devčić-podi. Kud ti dosegne oko u tom kraju, nigdje zelena lista, nigdje crne zemlje ni što bi iskopao grob. Zaravanak se utisnuo medju jaku velebitsku strminu i morski brijeg, a preko njega hvata se okom komad mora kao velika, tiha rijeka. Cijeli kraj zastrt je sivim, oštrim kamenom, medju kojim se pomalja izdišuća zelen nedozrele trave, a busci bljedosiva kúša i mirisava smilja čine se kao žalobni nakit na ogromnom grobištu.

Jedna tijeh prosjačkih koliba imanje je Antuna Devčića, njegove babe Mande i kćeri Dore. U „gornjim“ podovima imaju komad oranice i njivu, a živu, otkako se naselilo bečko društvo u Velebit, dobro. Bečani nijesu našli u Podgorju dosta marve, da svažaju iz gore gradju, pa je namakoše domaćim ljudima uz kratak ugovor: Ja tebi par volova, a od zarade ostavit ćeš svake nedjelje toliko, dok se blago isplati. Raditi drugomu ne smiješ, dok su voli moji, a što crkne, tvoja šteta. Njekoji viknuše u prvi mah: dà — drugi rekoše: promislit

*

Digitized by Google

ćemo; kao svaka nova misao našla je i ta vrućih zagovornika, koji oblijetahu podgorske pučane: Pristani, pristali su toliki, pa im nije žao! Bečka gospoda dobra su, samo sadji, napojit će te rakijom, kakve nijesi okusio u svom života. Pa medju mnogima reče i Antun: Hoću.

Kako je prvo ljeto obilovalo kišom, našlo se sijena i pitke vode, pa je svažanje nosilo dosta. Podgorski svijet, od naravi radin, radio je veselo, ako je blago i teglilo više, nego bi smjelo: ali svake subote otkidalo se od dužne glavnice za blago, pa se narodu činilo, da su bečka gospoda donijela sreće i blagoslova, koji su badava čekali od domaćih oblasti.

Veli engleski učenjak, da se najviše brakova sklopi onih godina, kad najviše urodi žito. Plodno ljeto i dobra zarada ponukala je i podgorsku mladež, da se okući prije, nego se običavalo. Osiguran žitak svaljuje brige za svakidanji krušac, a kad nema nevolje, jače poseže srce za svojim pravom.

I u Devčićevoj kući našlo se dosta prosaca. Kuća nije obilovala ničim — ta djeca i starci prosjačili su prije po svijetu, ali Dora je bila djevojka, da joj se u lijepom oku zastavljala pamet svih susjednih momaka. I nije se znalo, što je bilo na djevojci ljepše: vitko, oblim crtama obliveno tijelo, jake, okrugle prsi, lice poduguljasto, ali puno, zaliveno pod tamnom puti zdravim rumenilom, a oko — kakovo crno oko sakriveno pod vjedjama!

Momci se otimali i, gdje je bilo prilike, nudjali djevojku svakakvim obećanjima, kojima obiluje zaljubljena muška duša. Ali Dora kao kamen. Tek ošini lijepim okom ovoga i onoga momka, pa zavrti glavicom kao obijesna vijoglavka: Ne ću!

Digitized by Google

Govorilo se, da se djevojka zavjerila Ivanu Dražiću, a Ivanu — tko bi se usudio biti premac! Ali govorahu opet, da je Ivan momak nagle krvi, da ne misli pošteno, da stari otac ne da, jer nije podgorska djevojka za ljude, koji su obašli sav svijet — te tako i rodjena Dorina mati hukaše oko kćeri: Doba je, da se udaješ, pa pitaj Ivana, misli li pošteno i kani li od zbilje; ako te ostavi, sasut će sve Podgorje na te rugu i porugu u kolu pred crkvom, gdje sav svijet sluša i vidi. — Vijoglavka snuždi lice, ali brzo naheri glavicu i zapjeva, što je grlo nosi:

Što me siliš, majko, nedragomu,
Kad mi srce preoteo dragi?

Tek jedne nedjelje došao u kuću im stari Ivica. Starci ga nijesu poznavali, ali Dora se uzvrtjela, ne zna, gdje bi mu našla mjesta, ni čime ga ljepše podvorila. Udariše u razgovor o svakakvim stvarima, a djevojka izleti iz sobe i prisluškivaše na vratima. Napokon je pozvaše u sobu, a stari joj otac poče na široko razlagati, kakva je sreća donijela u kuću ovoga čovjeka, dok napokon mala ne zapečati očevo pitanje odlučnim: Hoću! — Starci utanačivahu dalje i rastadoše se ljubeći se i grleći kao nova svojbina.

IV.

Uljetilo, a sunce pripeklo i ugrijalo krš, kao da će ispod kamena liznuti plamen. Podgorci se mole Bogu, da ugasi kišom nesnosljivu žegu, a Bečani kunu, što skapava blago. Svaki dan bacaju u more par i dva poginule marve, a na strvinu doklatili se morski psi i valjuškaju se obijesno po toploj površini morske tišine. Danju žeže sunce, a noću diže se iz ugrijanoga kamenja omarna toplina; u gorskoj gustini slijevaju se potočići

Digitized by Google

živim žuborom u podzemlje, a dolje k moru vode ni kapi. Bečani imadu svoj studenac, ali tko bi iz njega napojio i tolike ljude a kamo li marvu! — Ljudi gledaju zabrinutim okom svoje blašče, a nije bome šale: kad crkne, ujedu ga na jedanput tri štete.

Što dalje, to gore: na nebu nikada oblačića, samo se u predvečerje skupe nad dalekim ostrvima njekakvi oblaci kao guste pare iz ugrijane kotline, katkad zatutnji u dalekim dubinama mukla grmljavina, katkad padne na vrući kamen debela kaplja vode, ali kiše nema, samo se zrakom razlije toplina, koja umara, da jedva dišeš. — U gori režu i sijeku drvo mašine, gradje se ne može dosta nasvažati, jer u svaki brod naslaže se stotina kola, a dok se nakrca jedan, čeka drugih deset, da se napune široke, prazne trbušine gorskom gradjom.

I Antuna ujest će jednoga dana ljuta šteta: jedan mu se vol pružio putem nasred ceste, a s drugim upr'o sam, da sidje k moru. Kad je sašao dolje, isplazilo blašče jezik, istrčilo oči, proteglo noge i svalilo se pod voz.

Drugi dan bila je nedjelja, a desetak gonjača našlo se u bečkoj birtiji. Kad se sastanu drugovi od nevolje, nadje čovjek olakšice svomu zlu; a kad je uza to čaša vina i lula razbibriga, poćuti se nove snage, u duši prevladaju lijepe nade, a srce bude opet veselo. Pa tako i naši Podgorci najprije kukali, pa se tješili, a napokon zapjevali.

Dok oni u pjesmi, udje u birtiju Ivan. Momak je zle volje. Sjeo do ljudi, popio naglo njekoliko čaša vina, gleda mrko, šuti i sluša pijane ljude, kako pjevaju. Sašao je od Devčićeve kuće, pa se navratio ovamo, jer mu je nješto tištalo dušu, da se osveti, što mu je udarila u plač draga s materom, a stari se poklopio, jer je šteta velika, a ruke ostale prazne. .

Digitized by Google

— Custe li, ljudi! viknut će Ivan žestoko.

Podgorci umuknuše i okrenuše glave k Ivanu.

— Eto crknulo blago tebi, crknulo tebi i tebi — sve vas ubila šteta, a vi pjevate!

— A nü! viknuše svi kao u dogovoru; pravo veliš, nije nam dobra.

— Kakova dobra! Dužni ste Bečanima, kinite se na božjoj žezi, da nahranite morske pse — i bečke!

— Istina, prihvatit će jedni, a drugi odpovrnuše lukavo: Boga ti, što je crknulo, njihovo je, nije naše ni bilo!

— Jest, vaše! zavrti Ivan glavom: ugovor je, da je to vaša šteta.

— Ma jest, opet će jedan; ali metnut će se u stari račun, pa što otplatiš, otplatio si, a što ne otplatiš, bit će njihov kvar.

— Pa ugovorite tako; ali dok nemaš crno na bijelu, ne vjeruj!

— Bilo bi bolje, da se tako ugovorilo, mnjahu jedni, a svi kimnuše glavom: Bi!

— Svak sebe čuva, nastavi Ivan žešće, a eto vidiš, da po onom ugovoru nijesu čuvali tebe, nego sebe.

— Živa istina! viknuše svi.

— A znaš li, što će raditi Bečani sada? Kupovat će blago Petru, a Pavlu ne će — tko će im zapovijedati? Kupovat će onoliko, koliko za njih treba, a ne za te. Tomi Bilenu kupili su nov par volova, ali od zarade cijele nedjelje nije jučer primio nego deset groša, a ono drugo išlo je na račun crknutih volova, što su ih izjeli morski psi. A znaš li, što će još biti? Ako ne dospije izplatiti oba para blaga, a oni će na bubanj njegov grunt! Kinio se i mučio, a mjesto zarade izgubio kuću i ku-

Digitized by Google

ćište! Bečanin će u Beč, što ga briga za te, gdje ćeš zakloniti glavu i posaditi krumpire!

Svi šućahu, a onda njetko promumlja kroz zube: Dobro govori...

— Ali da ste ljudi, ne bi tako bilo! nastavi Ivan. Bečani rade s vama, kako je njih volja, a da je u vas ljudske svijesti, zatjerali biste ih u rog — vi biste sami govorili u pero, kako će se napisati ugovor.

Bilo je nješto zavodljiva u tima riječima, ali činilo se, da im ljudi ne vjeruju. Iza dulje stanke javi se jedan:

— Pa reci! Kad znaš pomoći, a ti pomozi — tiče se i tvoga novog roda. Glasa se medju našim narodom, da ste ljudine ti i otac.

— I jesmo! digne Ivan ponosito glavu, a oči mu sijevnuše jače, a vi ste slijepe pameti! Mučite se, da namaknete blaga i bogastva tudjemu čovjeku. Bez vas ne mogu Bečani upravo ništa: neka mašina radi, koliko je volja, ali brod ne će prebroditi brijega, pa po gradju u šumu. — Kad je zločest gospodar na brodu, slože se mornari usred najvećega posla: Daj bolju hranu, daj bolju plaću, ako ne, a mi ćemo s broda svi do jednoga!

— Istina! Kimnuše zažarene glave.

— Pa zašto ne biste vi? Složite se: Ne ćemo! — udari mladi mornar jače po stolu, boca se zagega, pa prevrne, a vino se razlije po masnom stolu.

Otvorit će se vrata, a sitan čovuljak kuštrave glave pomoli se u sobu. Domaći je krčmar, hoće mu se mira.

— Razlupa mi, Ivane, boce! hoće kuštravac laskavo.

— Platit ću! Donesi vina, pa sjedni, ako si naš, s nama!

— Jesam vaš, da čiji sam? Ali tko ti daje kruha, budi mu pokoran. Gospoda su naša dobra...

Digitized by Google

— Čuti, huljo, donesi ljudima vina, kad nemaš obraza, da sjedneš uz poštene ljude! Na! segne mornar u džep i baci u kuštravu glavu šaku sitna novca.

Krčmar se pobere iz sobe, a djevojče donese na stol vino.

— Nu dalje, Ivane! nukahu ga ljudi.

— Evo hoću. Govorio sam s Adamom i s Antunom Devčićem, s Vickom Blaževićem i s braćom Balenima; ugovorilo se ovako: da od ponedijeljka ne svaža nitko ni cjeplje iz gore, nego prvo: što je blaga crknulo — šteta Bečana; drugo: što blaga u poslu crkne — njihov kvar; treće: da plate po vozu forintu više sve do Velike Gospe. Hoćete li metnuti križ na to?

U to se otvore vrata, a u sobu stupi visok, krupan čovjek plave brade, odjeven u lovačko odijelo; preko ramena mu puška, a u ruci mu vitka šiba prepletena konopcem. Bečanin je. Uza nj je domaći čovjek, jaka ljudina, dobro je ugojen; vidi mu se po kretu i očima, da je vičan slušati svoga gospodara.

— Što tražiš ovdje? udari nadošljak k Ivanu.

— Što ja hoću! sažme mornar prkosito ramenima; pijem vino i razgovaram se s ljudima — a što je vas briga, da me to pitate?

— Nosi se! uskipi Bečanin. Tu su vrata, jer . . . jer . . . podigne šibu i ošine dva puta Ivana preko obraza.

Mornar pozeleni, uhvati iza pasa nož i prebaci se preko stola, ali jake šake dočekaše ga u zraku i pritisnuše k podu.

Dok se sluga borio s Ivanom na podu, guraše ga gospodar nogom k vratima — ali mornar se otimaše kao ranjena zvijer.

— Ljudi! krikne gospodin; drž'te ga, vi ste naši, a mi smo vaši!

Digitized by Google

Nitko se ne ganu.

— Drž' ga, ne čuješ li? razjari se Bečanin i ošine dvojicu šibom po licu. Ljudi stanu lijeno ustajati i gibati se kao stroj, kad strojovodja podigne zaponac .... Ali taj čas jaukne Bečaninov pratilac, a rumena krv šinu mu iz prsiju po podu.

* * *

Uz olakujuće okolnosti bude ubojica sudjen na šest godina. — Stari Ivica nabroji toliko zrnja, koliko je bilo dana tamnovanja i prebacivaše svaki dan po zrno iz lonca u lonac. Već je prebacio bio polovicu zrnja, kad je još pun staračke snage digao štap na obijesnoga Bečanina. Ali što dalje dohvaćaše zrnje, tresla mu se sve više stara ruka. Nemoć mu nije dala napokon ni iz kuće, a zadnje dane tamnovanja brojaše u pameti, jer su ga slabine pritisle bile u krevet. Dva puta zapališe mu i svijeću, a kad mu se vratio sin, nadje ga da dospijeva koncu kao tinjajući ugarak. — Poljubi ga, a starac nadigne trudno vjedje i na osušenim ustima dogorio mu život s besjedom: Sinko . . .

Ivan se otisnuo na more, a rodni kraj nije ga dočekao već nikada.

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Strana

Podgorske pripovijetke:

U prosjačkoj kući 7
Raskuće Luke Doljana 13
Sirote 29
Vasiljeva ljubav 49
Salamon 65
Lutrijašica 76
Otac i sin 108

Digitized by Google

24. V. 1929

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google